

महाकविभोजप्रणीते चम्पूरामायणे सुन्दरकांडसंग्रहः

ಮಹಾಕವಿ ಭೋಜ ವಿರಚಿತ ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಸುಂದರಕಾಂಡದ ಸಂಗ್ರಹ

Sundarakanda Sangraha of Champuramayanam by Bhoja

ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷಾಪಠ್ಯ - ಬಿ.ಸಿ.ಎ., ತೃತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್
Sanskrit Text Book - B.C.A. Third Semester

ಸಂಪಾದಕರು

ಡಾ. ಕೆ.ಆರ್. ಕುಮುದವಲ್ಲಿ

ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು, ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಭಾಗ

ವಿಜಯ ಕಾಲೇಜು, ಆರ್.ವಿ. ರಸ್ತೆ, ಬಸವನಗುಡಿ, ಬೆಂಗಳೂರು - ೪

ಪ್ರಸಾರಾಂಗ

ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜು ಆವರಣ, ಬೆಂಗಳೂರು - ೫೬೦ ೦೦೧

Sundarakanda of Champuramayanam by Bhoja

A prescribed text book in Sanskrit for

Third Semester B.C.A. Edited with introduction,
translation and notes by - Dr. K.R. Kumudavalli,
Associate Professor and HOD of Sanskrit,
Vijaya College, R.V. Road, Bengaluru - 560 004.

Published by - Prasaraṅga,

Bengaluru City University, Bengaluru - 560 001

© ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು : ಡಾ. ಕೆ.ಆರ್. ಕುಮುದವಲ್ಲಿ

ಪ್ರಕಟಣ ನಿರ್ವಹಣೆ :

ಬೆಲೆ :

ಪ್ರಕಾಶಕರು: ನಿರ್ದೇಶಕರು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಮತ್ತು ಮುದ್ರಣಾಲಯ,

ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

ಬೆಂಗಳೂರು - 560 001.

Bengaluru City University, Board of Studies in Sanskrit, UG

Chairperson

Dr. K. R. Kumudavalli, HOD & Associate Professor in Sanskrit, Vijaya College, R V Road, Bengaluru- 560 004.

Members

1. Smt. GS Yadugiri, HOD & Associate Professor in Sanskrit, SJRC College, Bengaluru- 560 009.
2. Dr. Rama Rao S, HOD & Professor in Sanskrit, Seshadripuram First Grade College, Yelahanka New Town, Bengaluru- 560064
3. Dr. S. N. Pranesha, HOD & Associate Professor in Sanskrit, Jain College, Vasavi Temple road, Basavanagudi, Bengaluru -560004.
4. Dr. N. S. Suresh, Assistant Professor in Sanskrit, BMS College for Women (Autonomous), Bugle Park Road, Basavanagudi, Bengaluru -560004.
5. Vidwan H. N. Suresh, Associate Professor in Sanskrit, Vijaya College, RV Road, Bengaluru -560004.
6. Dr. E.N. Srinivas, Assistant Professor in Sanskrit, APS Commerce College, N.R. Colony, Bengaluru-560 019
7. Vidwan S. Muralidharan, HOD & Associate Professor in Sanskrit, Sheshadripuram College, Sheshadripuram, Bengaluru -560 020
8. VidushiMalathi H, HOD & Assistant Professor in Sanskrit, RNS First grade College, Channasandra, Bengaluru - 560098.
9. Sri Shashikiran S, Assistant Professor in Sanskrit, KLE Society's Degree College, Nagarabhavi, Bengaluru-560 072

ಮುನ್ನುಡಿ

ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪರಿಜ್ಞಾನ, ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಪರಿಚಯಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷಾಧ್ಯಯನ ಅತ್ಯವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಚಂಪೂ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೋಜರಾಜ ವಿರಚಿತ ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣಂ. ಇದು ಕೇವಲ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಇಡೀ ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ತನ್ನದೇ ಆದ ಕೊಡುಗೆ ನೀಡುತ್ತಾ ಬಂದಿದೆ. ಇಂಥಹ ಕೃತಿಯ ಪರಿಚಯವು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಬಹು ಅವಶ್ಯಕವಾದುದು.

ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯು ಎಸ್.ಇ.ಪಿ. ೨೦೨೪ರ ಅನ್ವಯ ಮೂರನೇ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ಬಿ.ಸಿ.ಎ. ಪದವಿ ತರಗತಿಯ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಭೋಜರಾಜ ವಿರಚಿತ ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣಂನ ಸುಂದರಕಾಂಡವನ್ನು ೨೦೨೫-೨೬ನೇ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ವರ್ಷದಿಂದ ಜಾರಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಪಠ್ಯವನ್ನಾಗಿ ನಿಗದಿಪಡಿಸಿದೆ.

ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಆಂಗ್ಲ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಠ್ಯಕ್ಕೆ ಪೀಠಿಕೆ ಹಾಗೂ ಅನುವಾದಗಳೊಂದಿಗೆ ಈ ಪಠ್ಯಭಾಗವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಕೊಡುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಡಾ. ಕೆ.ಆರ್. ಕುಮುದವಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ವಹಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ತಮಗೆ ವಹಿಸಿದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕ ಧನ್ಯವಾದಗಳು.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಾಪಕರು ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಸದುಪಯೋಗ ಪಡೆಯುವರೆಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಪ್ರೊ. ಕೆ.ಆರ್. ಜಲಜ,

ಕುಲಪತಿಗಳು

ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

ಬೆಂಗಳೂರು - 560 001

ಸಂಪಾದಕರ ನುಡಿ

ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಚಂಪೂಸಾಹಿತ್ಯವು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದುದು. ಇಂತಹ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಧ್ಯಯನವು ಇಂದಿಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ. ಈ ಚಂಪೂಸಾಹಿತ್ಯ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಒಂದು ಕೃತಿ ಭೋಜರಾಜ ವಿರಚಿತ ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣಂ. ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯು 2025-26ನೇ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ವರ್ಷದಿಂದ (ಎಸ್.ಇ.ಪಿ. ೨೦೨೪) ನೂತನ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀತಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಜಾರಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ತೃತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ಬಿ.ಸಿ.ಎ. ಪದವಿ ತರಗತಿಗೆ ಭೋಜರಾಜ ವಿರಚಿತ ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣಂ ಕೃತಿಯ ಸುಂದರಕಾಂಡವನ್ನು ಪಠ್ಯವನ್ನಾಗಿ ನಿಗದಿಪಡಿಸಿ, ಈ ಪಠ್ಯದ ಸಂಪಾದನಾ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನನಗೆ ವಹಿಸಿತು. ಮಂಡಳಿಯ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಅಧ್ಯಾಪಕರು ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಪಠ್ಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಪೀಠಿಕೆ, ಅನುವಾದ ಮತ್ತು ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮೂಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಠ್ಯಭಾಗವನ್ನು ಚೌಕಾಂಬಾ ಪ್ರಕಟನೆಯ ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣಂ, ವಾರಣಾಸಿ ಎಂಬ ಕೃತಿಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪಠ್ಯದ ಸುಂದರಕಾಂಡದ ಅಂಗ್ಲ ಅನುವಾದವನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸದನ, ಮೈಸೂರು ಪ್ರಕಾಶನದ ಎಸ್. ರಂಗಾಚಾರ್ ವಿರಚಿತ ಸುಂದರಕಾಂಡಂ ಕೃತಿಯಿಂದ ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ವಿಜಯಾ ಕಾಲೇಜಿನ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಭಾಗದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ (ನಿವೃತ್ತ)ರಾದ ಹಾಗೂ ನನ್ನ ಗುರುಗಳೂ ಆದ ಡಾ. ಮಂಜುನಾಥ ಭಟ್ ಅವರಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸುಂದರಕಾಂಡಂ ಕೃತಿಯ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ

ನನ್ನ ಗುರುಗಳಾದ ಡಾ. ಎಸ್. ರಂಗನಾಥ್‌ರವರ ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣಂ ಅಯೋಧ್ಯಾಕಾಂಡ ಹಾಗೂ ಇತರ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳ ಸಹಾಯ ಪಡೆದಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃಗಳಿಗೂ ನಾನು ಆಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಎಲ್ಲ ತೀರ್ಮಾನಗಳನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುತ್ತಿರುವ ಹಾಗೂ ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವನ್ನು ರಚಿಸಲು ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಪ್ರೊ. ಕೆ.ಆರ್. ಜಲಜ ಅವರಿಗೂ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಎಲ್ಲ ಸದಸ್ಯರಿಗೂ ಹಾಗೂ ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಸಹಕರಿಸಿದ ಇತರ ಎಲ್ಲ ಮಿತ್ರರಿಗೂ ಧನ್ಯವಾದಗಳು.

ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ಡಿ.ಟಿ.ಪಿ. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ, ಸುಂದರವಾಗಿ, ಅತ್ಯಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿ ಉಪಕರಿಸಿದ ಶ್ರೀಮತಿ ಶ್ಯಾಮಲಾ ಭಟ್ ಇವರಿಗೂ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ.

ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಪಕರು ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಸಂತಸದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಶ್ರಮ ಸಾರ್ಥಕ.

ಡಾ. ಕೆ.ಆರ್. ಕುಮುದವಲ್ಲಿ

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು, ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿ,
ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ

1. ಚಂಪೂ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪರಿಚಯ	8
2. ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಠ್ಯಭಾಗ (ಸುಂದರಕಾಂಡ)	49
3. ಕನ್ನಡಾನುವಾದ	67
4. ಅಂಗ್ಲಾನುವಾದ	83
5. ವ್ಯಾಕರಣಾಂಶ	105
6. Scheme of Examination	110

ಪೀಠಿಕೆ

ಚಂಪೂ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪರಿಚಯ

ಗದ್ಯ ಪದ್ಯಗಳು ಒಂದಾಗಿ ಮೇಳೈಸಿರುವ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಭೇದವೇ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಸುಮಧುರ ಪದಬಂಧಗಳಿಂದ ಭಾವಸ್ಫುಟತೆಯಿಂದ, ರಸಪರಿಪಾಕತ್ವದಿಂದ ತನ್ನೆಡೆಗೆ ಸಹೃದಯರನ್ನು ಆಪ್ತತೆಯಿಂದ ಸೆಳೆಯುವ ಈ ಚಂಪೂ ಶಬ್ದದ ಮೂಲವೇನು? ಈ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಭೇದ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಾಚ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಂದಿನಿಂದ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿತು ಎಂಬ ವಿಚಾರ ನಮಗೆ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬಂದಿಲ್ಲ. ಕಾವ್ಯ ವಿಮರ್ಶಕರನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿಗೆ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ದಂಡಿಯು “ಗದ್ಯ ಪದ್ಯ ಮಯೀ ಕಾಚಿಚ್ಚಂಪೂರಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೆ” ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ದಂಡಿಯ ಕಾಲವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. 6ನೆಯ ಶತಮಾನವೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಅವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳಿದ್ದವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಕಾಲ ವೈಪರೀತ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಅವು ಕ್ಷೀಣಿಸಿರಬಹುದು. ನಮಗೆ ಸಿಗುವ ಪ್ರಥಮ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯ 10ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಭಟ್ಟನಿಂದ ರಚಿತವಾದ ನಳಚಂಪೂ ಎಂಬುದು ವಿಮರ್ಶಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಅಚ್ಚ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿರುವ ಇಂಪು, ಸೊಂಪು, ಅಲಂಪು, ಕಂಪು ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಚಂಪೂ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಶ್ರುತಿ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಕೆಲವರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಊಹೆಗೆ ಯಾವುದೇ ಆಧಾರ ಸಾಲದು. ಕಾರಣ ಕನ್ನಡದ ಕಾವ್ಯ ಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥವಾದ (9ನೇ ಶತಮಾನ) ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ, 12ನೇ ಶತಮಾನದ ನಾಗವರ್ಮನ ಕಾವ್ಯಾಲೋಕನ ದಲ್ಲಾಗಲೀ (ಈತ ದಂಡಿಯ ಮತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದೇನೆಂದು ಸ್ವಯಂ ಘೋಷಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ), ಇತರ ಕನ್ನಡ ಚಂಪೂಗ್ರಂಥಗಳಾದ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನವಿಜಯ ಕಾದಂಬರಿ, ಗದಾಯುದ್ಧಗಳನ್ನು ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರಿಸಿಲ್ಲ.

ಹೀಗಾಗಿ ಚಂಪೂ ಶಬ್ದವು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿತ್ತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ನಿಖರ ಆಧಾರವಿಲ್ಲವೆನ್ನಬಹುದು. ಖ್ಯಾತ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿದಾಸ ಭಟ್ಟಾಚಾರ್ಯರು “ಚಮತ್ಕೃತ್ಯ ಪುನಾತಿ ಸಹೃದಯಾನ್ ವಿಸ್ಮಯೀಕೃತ್ಯ ಪ್ರಸಾದಯತಿ ಇತಿ ಚಂಪೂಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಚಂಪೂ ಶಬ್ದದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. “ಚಪಿ ಗತ್ಯಾಂ” ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಶಬ್ದವೆಂದೂ “ಚಂಪಯತಿ ರಸಭಾವಾದಿ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ವಸ್ತು ಪ್ರಕಾಶಯತಿ ಇತಿ ಚಂಪೂಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ದಂಡಿಯ

ನಂತರದ ಹೇಮಚಂದ್ರ, ವಾಗ್ಭಟ, ವಿಶ್ವನಾಥ, ಶಾರದಾತನಯ ಮುಂತಾದ
ಆಚಾರ್ಯರು ಇದನ್ನು ಅನುಮೋದಿಸಿದರೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಗದ್ಯಪದ್ಯಮಯಂ ಶ್ರವ್ಯಂ ಸಬಂಧಂ ಬಹುವರ್ಣಿತಂ ।

ಸಾಲಂಕೃತಂ ರಸೈಃ ಸಿಕ್ತಂ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಮುದಾಹೃತಂ ॥

ಎಂಬುದಾಗಿ ಡಾ॥ ಭವಿನಾಥ ತ್ರಿಪಾಠಿಯವರು ಚಂಪೂಕ್ಯಾದ ಬಗ್ಗೆ ತಮ್ಮದೇ ಆದ
ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ಗದ್ಯಪದ್ಯಮಯವಾದ ಅರ್ಥಗೌರವದಿಂದ ಕೂಡಿದ,
ಭಂದೋಬದ್ಧವಾದ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿ ಗೇಯಲಯ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿ ಹೊಸ
ಕಾವ್ಯಪರಂಪರೆಯೇ ಚಂಪೂ ಎಂದೆನ್ನಬಹುದು. ಇದನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಚಂಪೂ
ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಕವಿಗಳು ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ
ಹೊಗಳಿದ್ದಾರೆ. ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಭೋಜನು ವಾದ್ಯಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿದ ಗಾಯನ ಕೇಳಲು ಎಷ್ಟು ಸಂತಸವೋ ಹಾಗೆ ಗದ್ಯ ಹಾಗೂ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿದ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವೂ ಅಷ್ಟೇ ಆಹ್ಲಾದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ.
“ಗದ್ಯಾನುಬಂಧರಸ-ಮಿಶ್ರಿತ ಪದ್ಯಸೂಕ್ತಿಃ ಹೃದ್ಯಾ ಹಿ ವಾದ್ಯಕಲಯಾ ಕಲಿತೇವ ಗೀತೀಃ”
(ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣ 1-2) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಜೀವಂಧರ ಚಂಪೂ
ಕರ್ತೃ ಹರಿಚಂದ್ರನು ಚಂಪೂಕಾವ್ಯವು ಬಾಲ್ಯ ಹಾಗೂ ತಾರುಣ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಕನ್ನೆ
ಯಂತೆ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಗದ್ಯಾವಲೀ ಪದ್ಯಪರಂಪರಾ ಚ

ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಪ್ಯಾವಹತಿ ಪ್ರಮೋದಮ್ ।

ಹರ್ಷಪ್ರಕರ್ಷಂ ತನುತೇ ಮಿಲಿತ್ವಾ ದ್ವಾಕ್

ಬಾಲ್ಯ ತಾರುಣ್ಯವತೀವ ಕನ್ಯಾ ॥

(ಜೀವಂಧರ ಚಂಪೂ 1-9)

ಸಂಗಃ ಕಸ್ಯ ಹಿ ನ ಸ್ವಧೇತ ಸುಧಿಯಃ ಮಾದ್ವೀಕಮೃದ್ವೀಕಯೋಃ ।

(ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಚಂಪೂ 1-4)

ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಚಂಪೂ ಕೃತಿಕಾರನಾದ ವೆಂಕಟಾದ್ವಾರಿಯು
ಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳ ಸಂಗಮವು ಜೇನು ಮತ್ತು ದ್ರಾಕ್ಷೆಯ ಮಿಶ್ರಣದಂತೆ ಮನಾಕರ್ಷಕವೆಂದು
ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾನೆ. ಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳ ಸಂಗಮವು ಪದ್ಮರಾಗಮಣಿಯೊಂದಿಗಿರುವ
ಮುತ್ತಿನಹಾರಕ್ಕೆ ಸದೃಶವೆಂದು ತತ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಕರ್ತೃ ಅಣ್ಣಮಾಚಾರ್ಯರು
ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಗೋಪಾಲಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯದ ಕವಿ ಜೀವರಾಜನು

ಚಂಪೂಕಾವ್ಯವು ಜಲವಿಹಾರದಂತೆ ಆನಂದಪ್ರದವೆಂದೂ, ಬಾಲಭಾಗವತ ಚಂಪೂ ಕೃತಿಕಾರ ಪದ್ಮರಾಜನು ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಕೋಮಲ ಕಿಸಲಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ತುಳಸೀಮಾಲೆಗೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಕವಿಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲೋ ಅಥವಾ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲೋ ಪರಿಣತಿ ಹೊಂದಿ ಕಾವ್ಯ ರಚಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಚಂಪೂ ಕೃತಿಕಾರರಿಗೆ ಗದ್ಯಪ್ರಕಾರದ ನಿಯಮಗಳು ಹಾಗೂ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳ ನಿಯಮಗಳು ಈ ಎರಡೂ ಪ್ರಕಾರಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸಿರಬೇಕು. ಹೀಗಾಗಿ ಚಂಪೂರಚನೆ ಅಷ್ಟು ಸುಲಭವಾದ ಕೆಲಸವಲ್ಲವೆಂಬ ಅತಿ ಮುಖ್ಯ ಅಂಶವನ್ನು ನಾವು ಗಮನಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯ ಶೈಲಿಯ ಉಗಮ ಮತ್ತು ವಿಕಾಸ

ಗದ್ಯಪದ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಮಿಶ್ರ ರಚನಾ ಕ್ರಮವನ್ನು ವೇದಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರೋಪಾಖ್ಯಾನವು ಮುಖ್ಯ ಉದಾಹರಣೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ಅರಣ್ಯಕವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಗದ್ಯಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಕೇನೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಯಕ್ಷೋಪಾಖ್ಯಾನ ಹಾಗೂ ಕಠೋಪನಿಷತ್ತಿನ ನಚಿಕೇತನ ವೃತ್ತಾಂತವು ಮಿಶ್ರರಚನೆಯಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮಹಾಭಾರತ, ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ ಹಾಗೂ ಭಾಗವತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರರಚನೆ ಇರುವುದು ಇದರ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಕ್ರಿಸ್ತಪೂರ್ವದ ಪಾಳೀಭಾಷೆಯ ಜಾತಕ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಿಶ್ರರಚನೆ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಹಿತೋಪದೇಶ, ಪಂಚತಂತ್ರಗಳಲ್ಲೂ, ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಕ್ರಿ.ಶ. 2ನೇ ಶತಮಾನದ ರುದ್ರದಾಮನ ಗಿರಿನಾರ್ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗದ್ಯಪದ್ಯ ಮಿಶ್ರಣ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಸ್ವಗ್ಧರಾ, ಶಾರ್ದೂಲ ವಿಕೀಡಿತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವೃತ್ತಗಳು ಹರಿಶೇಖನ ಸಮುದ್ರಗುಪ್ತ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಂದಿದ್ದು ಸಮುದ್ರಗುಪ್ತನ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಹಾಗೂ ಅವನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಶ್ವಘೋಷ, ಭಾಸ, ಕಾಳಿದಾಸ ಮೊದಲಾದ ಕವಿಗಳ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಬರುವ ಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳ ಮಧುರಮಿಶ್ರಿತ ಶೈಲಿಯು ಗಮನಾರ್ಹ ಅಂಶವಾಗಿದೆ.

ಇಂತಹ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳು ತಮಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಹೆಸರನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಂತರ್ಮಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಇದೇ ಹೆಸರನ್ನು ನೀಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮಿಚ್ಛೆಯಂತೆ ಸ್ತಬಕ, ಉಚ್ಚಾಸ, ಉಲ್ಲಾಸ, ವಿಲಾಸ, ಆಶ್ವಾಸ, ಕಾಂಡ,

ಅಂಕ, ತರಂಗ, ಕಲ್ಲೋಲ, ಲಂಬಕ, ಮನೋರಥ, ಬಿಂದು, ಪರಿಚ್ಛೇದ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದಾರೆ ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಚಂಪೂವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಿಭಾಗನಾಮ ವಿಲ್ಲದೆ ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ ವರ್ಣನೆಗಳನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಹೆಸರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ವಿಭಾಗಗಳಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದು.

1) ಪೌರಾಣಿಕ ಅಥವಾ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವಿಭಾಗ - ನಳಚಂಪೂ, ವರದಾಂಬಿಕಾ ಪರಿಣಯಚಂಪೂ ಇತ್ಯಾದಿ.

2) ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಕಥಾಧಾರಿತ - ವಿಕ್ರಮಸೇನಚಂಪೂ ಇತ್ಯಾದಿ.

3) ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವುದು - ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶಚಂಪೂ ಇತ್ಯಾದಿ.

4) ತಾತ್ವಿಕ ಪ್ರಧಾನ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳು - ತತ್ವಗುಣಾದರ್ಶಚಂಪೂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಮೇಲ್ಕಂಡ ಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೆ 245 ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳು ರಚಿತವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಆಧಾರಗಳು ಇದ್ದರೂ ಉಪಲಬ್ಧವಾದ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳು ಕೇವಲ 74 ಮಾತ್ರ. ಇದರಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ, ಭಾಗವತಾದಿ ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಬರೆದ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳೇ ಅಧಿಕವಾಗಿವೆ. ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದ ಬರೆದದ್ದು 2ನೇ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ಜೈನ ಪುರಾಣವನ್ನಾಧರಿಸಿ ಆರು ಕೃತಿಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. 10ರಿಂದ 15ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕಿರುವುದು ಕೇವಲ 20 ಕೃತಿಗಳು ಮಾತ್ರ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಕೃತಿಗಳು	ಕೃತಿಕಾರರು ಮತ್ತು ಕಾಲ
1. ನಲಚಂಪೂ ಅಥವಾ ದಮಯಂತೀ ಕಥಾ	- ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಭಟ್ಟ, ಕ್ರಿ.ಶ. 915
2. ಮದಾಲಸ ಚಂಪೂ	- ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಭಟ್ಟ, ಕ್ರಿ.ಶ. 915
3. ಯಶಸ್ವೀಲಕ ಚಂಪೂ	- ಸೋಮದೇವಸೂರಿ, ಕ್ರಿ.ಶ. 959
4. ಜೀವಂಧರ ಚಂಪೂ	- ಹರಿಚಂದ್ರ, ಕ್ರಿ.ಶ. 10ನೇ ಶತಮಾನ
5. ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣಂ	- ವಿದರ್ಭರಾಜ ಭೋಜರಾಜ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1018-63
6. ಉದಯಸುಂದರಿಕಥಾ	- ಸೋಡ್ಲ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1060
7. ಭಾಗವತ ಚಂಪೂ	- ಅಭಿನವ ಕಾಳಿದಾಸ, ಕ್ರಿ.ಶ. 11ನೇ ಶತಮಾನ

8. ಚಂಪೂ ಭಾರತಂ - ಅನಂತ ಭಟ್ಟ, ಕ್ರಿ.ಶ. 11ನೇ ಶತಮಾನ
9. ಪುರುದೇವ ಚಂಪೂ - ಅರ್ಹದಾಸ, ಕ್ರಿ.ಶ. 13ನೇ ಶತಮಾನ
10. ವಿರೂಪಾಕ್ಷವಸಂತೋಷ ಚಂಪೂ - ಅಹೋಬಲಸೂರಿ, ಕ್ರಿ.ಶ. 14ನೇ ಶತಮಾನ
11. ವ್ಯಾಸಯೋಗಿ ಚರಿತಂ - ಸೋಮನಾಥ, ಕ್ರಿ.ಶ. 15ನೇ ಶತಮಾನ
12. ಆನಂದವೃಂದಾವನ ಚಂಪೂ - ಪರಮಾನಂದದಾಸ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1524
13. ಗೋಪಾಲ ಚಂಪೂ - ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮಿ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1523
14. ವರದಾಂಬಿಕಾ ಪರಿಣಯ ಚಂಪೂ - ತಿರುಮಲಾಂಬೆ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1540
15. ಶ್ರೀರಾಮಾನುಜ ಚಂಪೂ - ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯ, ಕ್ರಿ.ಶ. 16ನೇ ಶತಮಾನ
16. ಪಾರಿಜಾತಹರಣ ಚಂಪೂ - ಶೇಷಕೃಷ್ಣ, ಕ್ರಿ.ಶ. 16ನೇ ಶತಮಾನ
17. ತೀರ್ಥಯಾತ್ರಾ ಪ್ರಬಂಧ ಚಂಪೂ - ಸಮರ ಪುಂಗವ ದೀಕ್ಷಿತ, ಕ್ರಿ.ಶ. 16ನೇ ಶತಮಾನ
18. ನೃಸಿಂಹಚಂಪೂ - ಸೂರ್ಯಕವಿ, ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. 16ನೇ ಶತಮಾನ
19. ಮತ್ಸ್ಯಾವತಾರಪ್ರಬಂಧ - ನಾರಾಯಣ ಭಟ್ಟತಿರಿ (ಭಟ್ಟಪಾದ)
20. ಆನಂದಕಂದ ಚಂಪೂ - ಮಿತ್ರಮಿತ್ರ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1631
21. ನೀಲಕಂಠವಿಜಯಚಂಪೂ - ನೀಲಕಂಠ ದೀಕ್ಷಿತ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1636
22. ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಚಂಪೂ - ವೇಂಕಟಾದ್ವರಿ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1635
23. ವರದಾಭ್ಯುದಯ ಅಥವಾ ಹಸ್ತಿಗಿರಿ ಚಂಪೂ - ವೇಂಕಟಾದ್ವರಿ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1635
24. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಚಂಪೂ - ವೆಂಕಟೇಶ ಅಥವಾ ವೇಂಕಟಾದ್ವರಿ, 17ನೇ ಶತಮಾನ
25. ಉತ್ತರ ಚಂಪೂ - ವೆಂಕಟೇಶ ಅಥವಾ ವೇಂಕಟಾದ್ವರಿ, 17ನೇ ಶತಮಾನ
26. ದ್ರೌಪದೀ ಪರಿಣಯ ಚಂಪೂ - ಚಕ್ರಕವಿ, ಕ್ರಿ.ಶ. 17ನೇ ಶತಮಾನ
27. ಚೋಲ ಚಂಪೂ - ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಕವಿ, ಕ್ರಿ.ಶ. 17ನೇ ಶತಮಾನ
28. ಕಾರ್ತವೀರ್ಯವಿಜಯ ಚಂಪೂ - ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಕವಿ, ಕ್ರಿ.ಶ. 17ನೇ ಶತಮಾನ
29. ಸಂತಾನಗೋಪಾಲ ಚಂಪೂ - ಅಶ್ವಿನ ರಾಮವರ್ಮ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1765-94
30. ಆನಂದರಂಗ ಚಂಪೂ - ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಕವಿ, ಕ್ರಿ.ಶ. 18ನೇ ಶತಮಾನ
31. ಭಾಗೀರಥೀ ಚಂಪೂ - ಅಚ್ಯುತ ಶರ್ಮಾ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1814

ಇದೇ ಚಂಪೂಶೈಲಿಯು ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲೂ ಸಹ ಪ್ರಚುರವಾಗಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾವ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿ ನಿಂತ ನೀರಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಕೆಳಗಿನ ಕೆಲವು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಲೀಪುಲಾಕ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು.

ದ್ವಿಭಾಷೀ ಸೋಮನಾಥ ಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರ ರಾಜರತ್ನಮಾಲಾ ಚಂಪೂ (1968), ಹಿತ್ತಲಹಳ್ಳಿ ಗೋವಿಂದಭಟ್ಟರ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞೇಂದ್ರ ಚಂಪೂ (1968), ಕಡೂರು ಕೃಷ್ಣ ಜೋಯಿಸರ ಶ್ರೀಶರನ್ನವರಾತ್ರೋತ್ಸವಚಂಪೂ (1976), ಪಂಚಮುಖಿ ರಾಘವೇಂದ್ರಾಚಾರ್ಯರ ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮ ಸಪ್ತರಾತ್ರೋತ್ಸವ ಚಂಪೂ (1977), ಪಂಥರೀನಾಥಾಚಾರ್ಯ ಗಲಗಲಿಯವರ ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾವಾಚಸ್ಪತಿ ಶಂಭುಲಿಂಗೇಶ್ವರ ವಿಜಯಚಂಪೂ (1982), ಕನರಾಡೀ ವಿಟ್ಟಲೋಪಾಧ್ಯಾಯರ ಪ್ರಹ್ಲಾದಚಂಪೂ (1989), ಅಭಿರಾಜರಾಜೇಂದ್ರ ಮಿಶ್ರರ ತೀರ್ಥರಾಜ ಚಂಪೂ, ಪತ್ರ ಸಂದೇಶ ಚಂಪೂ, ಚಂದ್ರಶೇಖರೇಂದ್ರ ಚಂಪೂ, ಅರೆಯರ್ ಶ್ರೀರಾಮ ಶರ್ಮಾರವರ ಅಸ್ಮತ್ ಚಂಪೂ, ರುದ್ರದೇವ ತ್ರಿಪಾಟಿಯವರ ರಾಜೇಂದ್ರ ಚಂದ್ರೋದಯ ಚಂಪೂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು.

ಮೇಲ್ಕಂಡ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳು ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿದ್ದು, ಅಪ್ರಕಟಿತ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳು ಬೇಕಾದಷ್ಟಿವೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿದ ವಿಮರ್ಶಕರು ಐದು ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವುಗಳೆಂದು ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪಂಚ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳು

ಭೋಜನ ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣ, ಅನಂತಭಟ್ಟನ ಚಂಪೂಭಾರತ, ನೀಲಕಂಠ ದೀಕ್ಷಿತನ ನೀಲಕಂಠವಿಜಯಚಂಪೂ, ವೇಂಕಟಾಧ್ವರಿಯ ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶಚಂಪೂ ಮತ್ತು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಭಟ್ಟನ ನಳಚಂಪೂ.

ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣ

ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಹಾಗೂ ಜನಪ್ರಿಯ ಮಧುರ ಕಾವ್ಯವೆಂದು ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದವನು ವಿದರ್ಭರಾಜನಾದ ಭೋಜರಾಜನೆಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳ ರಾಮಾಯಣದಿಂದ ಸ್ಫೂರ್ತಿಹೊಂದಿ ಅವರ ಕ್ರಮವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಕಾಂಡಗಳೆಂದು ವಿಭಾಗಿಸಿ ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣದ ಕರ್ತೃ ಭೋಜನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾಂಡಗಳ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ “ಇತಿ ವಿದರ್ಭರಾಜ ವಿರಚಿತೇ

ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣೇ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈತನ ಕಾಲವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. 1018-63 ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಧಾರಾಧೀಶ ಭೋಜನು ಕೇವಲ ಈ ಚಂಪೂ ಗ್ರಂಥವನ್ನಲ್ಲದೆ ಸರಸ್ವತೀಕಂಠಾಭರಣ, ಶೃಂಗಾರಪ್ರಕಾಶ, ಸಿದ್ಧಾಂತಸಂಗ್ರಹ, ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನ, ಮೊದಲಾದ 21 ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದು, ಸ್ವತಃ ವಿದ್ವಾಂಸನೂ, ಕವಿಯೂ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತನೂ ಆಗಿದ್ದನೆಂದು ಇತಿಹಾಸದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಬಾಲಕಾಂಡದಿಂದ ಸುಂದರಕಾಂಡದವರೆಗಿನ ಐದು ಕಾಂಡಗಳನ್ನು ಭೋಜರಾಜನು ರಚಿಸಿದ್ದು, ನಂತರದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡವನ್ನು ಭಾರತ ಚಂಪೂತಿಲಕದ ಕರ್ತೃ ‘ಲಕ್ಷ್ಮಣ’ ಕವಿಯು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮತ. ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ರಾಜ ಚೂಡಾಮಣಿ ದೀಕ್ಷಿತ, ಘನಶ್ಯಾಮ, ಏಕಾಮ್ರನಾಥ ಮೊದಲಾದ ಕವಿಗಳು ‘ಉತ್ತರ ಚಂಪೂ’ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಮೇಲೆ ಅನೇಕ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಟ್ಟದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ನಾರಾಯಣ, ರಾಮಚಂದ್ರ, ಬುಧೇಂದ್ರ, ಕಾಮೇಶ್ವರ, ಮಾನವೇದ, ಘನಶ್ಯಾಮ ಮುಂತಾದವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ.

ಭೋಜರಾಜನ ಶೈಲಿಯು ಲಲಿತಮನೋಹರವಾಗಿದ್ದು ಚಿತ್ತಾರ್ಕರ್ಷಕವಾದ ವೈದರ್ಭೀ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಸುಂದರ ಅಲಂಕಾರ, ಹೃದಯಸ್ಪರ್ಶಿ ಭಾವಸ್ಫುರಣೆಗೆ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಿದೆ. ಕಥಾರಂಭವೂ ಸಹ ಅತ್ಯಂತ ಸೊಗಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದಕ್ಕೆ ‘ವಾಚಂ ನಿಶಮ್ಯ ಭಗವಾನ್ ಸತು ನಾರದಸ್ಯ’ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವೇ ಸಾಕ್ಷಿ. ಸ್ತುತಿ ಪರವಾಗಿರುವ ಲಲಿತಪದ ರಚನೆಗೆ ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿ ಮೂಡಿ ಬಂದಿರುವ ‘ನಾರಾಯಣಾಯ ನಲಿನಾಯತ ಲೋಚನಾಯ’ ಶ್ಲೋಕವು ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆ. ಸೀತಾರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ ವನಗಮನ ಸನ್ನಿವೇಶ, ದಶರಥನ ವಿಲಾಪ, ಕೈಕೇಯೀ ನಿಂದನೆ, ರಾಮನು ತಾಯಿ ಕೌಸಲ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ತಂದೆಯವರ ಕ್ಷೇಮ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ವಿನಂತಿಸುವುದು, ಈ ಒಂದೊಂದು ಸನ್ನಿವೇಶವೂ ಓದುಗರನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿಯುತ್ತವೆ. ಗದ್ಯ ರಚನೆಯಲ್ಲೂ ವಿಶೇಷವಾದ ಪದಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದು, ಎಲ್ಲಿಯೂ ಪದಗಳ ಕರ್ಕಶತ್ವ ಕಾಣಬರದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಪರಶುರಾಮರ ವರ್ಣನೆಯ ‘ತಸ್ಮಾತ್ ಸಮಸ್ತ ಕ್ಷತ್ರವರ್ಗವರ್ಪಾಟನ ವರಿಷ್ಠಧಾರಾಪರಶ್ವಧಭರಣ ಭೀಷಣವೇಷಭಾರ್ಗವ ...’ ಎಂಬಂತಹ ವಾಕ್ಯವೇ ಪುಷ್ಟಿ ನೀಡುತ್ತದೆಯಲ್ಲದೆ, ರಾಮನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ದಶರಥ ‘ಸೌಜನ್ಯಭಾಜನೇ ಜನಾನುರಾಗ ನಿಲಯ ನಿರ್ಮತಸ್ತರೇ ವತ್ಸಲೇ ವತ್ಸಲೇ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ರಾಮನ ಗುಣದ ಬಗ್ಗೆ ಆತನಿಗಿರುವ ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಋತುಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ

ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಭೋಜನಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರೇಮ ಎಷ್ಟಿತ್ತು ಎಂಬುದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ, ಅನೇಕ ಅಂಶಗಳು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. ಅರಣ್ಯಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಹೇಮಂತ ಋತುವಿನ ವರ್ಣನೆ, ಸುಂದರಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಸಂಧ್ಯಾವರ್ಣನೆ, ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ವರ್ಷ ಋತುವಿನ ವರ್ಣನೆ ಇವೇ ಮೊದಲಾದವು ಅಲಂಕಾರಮಯವಾಗಿ ಗದ್ಯಭಾಗದ ಸೊಗಸನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿವೆ. ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಮನಾಕರ್ಷಕವಾದ ಅನೇಕ ಸುಭಾಷಿತಗಳು ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. ಸುಂದರಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಹೇಂದ್ರ ಪರ್ವತದ ದುರವಸ್ಥೆಯ ವರ್ಣನೆ, ಅಶೋಕವನ ವರ್ಣನೆಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ.

ಚಂಪೂ ಭಾರತ - ಇದರ ಕರ್ತೃ ಅನಂತಭಟ್ಟ ಇವನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿವರಗಳು ಸರಿಯಾಗಿ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಇವನ ಕಾಲವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿಲ್ಲ. ವಿದ್ವತ್ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅಭಿನವ ಕಾಳಿದಾಸನೊಡನೆ ಸೋತು ಅನಂತಭಟ್ಟನು ಭಾರತ ಚಂಪೂ ಹಾಗೂ ಭಾಗವತ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದನೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಈತನ ಕಾಲವನ್ನು 11ನೆಯ ಶತಕವೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ. 16ನೆಯ ಶತಕದ ಮಲಬಾರಿನ ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟಶಿರಿಯು ತನ್ನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನಂತಭಟ್ಟನನ್ನು ಬಹುವಾಗಿ ಪ್ರಶಂಸಿಸಿರುವುದರಿಂದ ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟಶಿರಿಯ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಹಿರಿಯ ಎನ್ನಬಹುದು. ಚಂಪೂ ಭಾರತಕ್ಕೆ 17ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಾನವೇದನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ದೊರೆತಿರುವುದು ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದ 11ನೇ ಶತಮಾನದ ಕವಿ ಈತ ಎಂದೆನ್ನಬಹುದು.

ಚಂಪೂ ಭಾರತಕ್ಕೆ ರಾಮಕವಿ, ಮಲ್ಲಾಡಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಸ್ವಾಮಿ, ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ, ಕುಮಾರ ತಾತಾರ್ಯ ಹಾಗೂ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ ಇವರುಗಳು ರಚಿಸಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಾಗಿವೆ.

ಚಂಪೂ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸ ಮಹಾಭಾರತವು 12 ಸ್ತಬಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹ ಹೊಂದಿದೆ. ಇದರ ಭಾಷೆ ತುಂಬ ಪ್ರೌಢವಾಗಿದೆ. ರಸಭಾವಾದಿಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದ ಗಮನಿಸುವುದಾದರೆ ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣದಷ್ಟು ಮಾಧುರ್ಯ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಯಶಃ ಕಥಾವಸ್ತುವಿನ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಇರಬಹುದು. ವಿಚಿತ್ರ ಕಲ್ಪನೆ, ಶಬ್ದ ಚಮತ್ಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಆಸಕ್ತಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕಾವ್ಯಗುಣದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮೊದಲಿನ ಸ್ತಬಕಗಳು ಉತ್ತಮವಾದದ್ದೆನ್ನಬಹುದು. ಉಳಿದ ಸ್ತಬಕಗಳು ಕೇವಲ ಕಥಾಸಂಗ್ರಹವೆನಿಸುತ್ತದೆ. 1041 ಶ್ಲೋಕಗಳು 200ಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಗದ್ಯಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ 12 ಸ್ತಬಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹ ಹೊಂದಿದ್ದು ಕವಿಯ ಕವಿತಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ರಂಜನೀಯ ವರ್ಣನೆಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹಸ್ತಿನಾವತಿಯ

ವರ್ಣನೆ, ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದೆ ಪರಿತಪಿಸುವ ಪಾಂಡುವಿನ ವರ್ಣನೆ, 'ಅಥ ಕದಾಚಿದಖಿಲ ಹರಿದಂತರ ನಿರಂತರ' ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ 'ಕಿಂಶುಕಸ್ಯ ವದನೇ ರುಚಿರತ್ವಂ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದ ಗದ್ಯಪದ್ಯ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಸಂತ ಋತುವಿನ ವರ್ಣನೆಯು ಲಲಿತಪದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. 'ಅಥಭಿಲ್ಲಮಲ್ಲಕುರುವಲ್ಲಭಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಅನುಪ್ರಾಸ ಚಮತ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ,

ಕೋಣೀಪತೌ ಮದಕಲಂ ಪ್ರತಿ ಕೃಷ್ಣಸಾರಂ
ತೋಣೀಮುಖೇ ಪತಿತಪಾಣಿನಖಾಂಕುರೇಽಸ್ಮಿನ್ |
ಏಣೀಕುಲಾನಿ ತರಲೈರ್ಯಮುನಾಜಲಾನಾಂ
ವೇಣೀಮಿವಾಕ್ಷಿವಲನ್ಯರ್ವಿಪಿನೇ ವಿತೇನುಃ ||

ಎಂಬ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಸಾಲಿನ ಎರಡನೇ ಅಕ್ಷರದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ 'ಣೀ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರದ ಅನುಪ್ರಾಸವಾದ ಬಳಕೆ ಕವಿಯ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಇದೊಂದು ಪ್ರೌಢ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವೆಂದು ವಿದ್ವತ್‌ವಲಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ನೀಲಕಂಠವಿಜಯ ಚಂಪೂ

ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದವನು ನೀಲಕಂಠದೀಕ್ಷಿತ. ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಅಪ್ಪಯ್ಯ ದೀಕ್ಷಿತರ ತಮ್ಮ ಅಚ್ಚಾನ್ ದೀಕ್ಷಿತರ ಮೊಮ್ಮಗ. ನೀಲಕಂಠ ದೀಕ್ಷಿತರ ತಂದೆ ನಾರಾಯಣ ದೀಕ್ಷಿತ. ತಾಯಿ ಭೂಮಿದೇವಿ. ಕವಿಯೇ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಇದರ ರಚನಾ ಕಾಲ ಕಲಿಯುಗದ 4738. ಹೀಗಾಗಿ ಇದು ಕ್ರಿ.ಶ. 1636 ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ನೀಲಕಂಠ ದೀಕ್ಷಿತನು ಮಧುರೆಯ ಪಾಂಡ್ಯರಾಜನಾದ ತಿರುಮಲ ನಾಯಕನ ಆಸ್ಥಾನ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಬಹುದೊಡ್ಡ ವಿದ್ವಾಂಸ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕವಿ ಹಾಗೂ ಮೀನಾಕ್ಷೀದೇವಿಯ ಪರಮಭಕ್ತನಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ್ದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂನ್ಯಾಸ ಸ್ವೀಕಾರಮಾಡಿದನೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಶಿವಲೀಲಾರ್ಣವ, ಗಂಗಾವತರಣ, ಕಲವಿಡಂಬನ, ಸಭಾರಂಜನ ಶತಕ, ಶಿವತತ್ವರಹಸ್ಯ, ಶಿವೋತ್ಕರ್ಷ ಮಂಜರೀ, ವೈರಾಗ್ಯ ಶತಕ, ಶಾಂತಿವಿಲಾಸ ಚಂಡೀಶತಕ, ಹೀಗೆ ಸುಮಾರು 32 ಗ್ರಂಥಗಳು ಇವನಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ನೀಲಕಂಠವಿಜಯ ಚಂಪೂವಿನಲ್ಲಿ ಐದು ಆಶ್ವಾಸಗಳಿದ್ದು ಸಮುದ್ರಮಥನದ ಕಥೆ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಕವಿಯು ವಕ್ರೋಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾಗಿದ್ದು ಕಾವ್ಯೋಚಿತವಾದ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು. ವಿಡಂಬನಾತ್ಮಕ ಚಿತ್ರಣ, ಮನೋಹರ ವರ್ಣನೆಗಳಿಂದ ಈ ಚಂಪೂ ಕೃತಿಯು ಚಂಪೂ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಮನ್ನಣೆ ಗಳಿಸಿದೆ.

ವಂದೇ ವಾಂಛಿತಲಾಭಾಯ ಕರ್ಮ ಕಿಂ ತನ್ನ ಕಡ್ಡತೇ |

ಕಿಂ ದಂಪತಿಮಿತಿ ಬ್ರೂಯಾಮುತಾಹೋ ದಂಪತೀ ಇತಿ||

ಇಷ್ಟಾರ್ಥ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ವಂದಿಸುತ್ತೇನೆ. ಯಾರನ್ನು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ದಂಪತಿ ಎಂದು ಏಕವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲೇ? ಅಥವಾ ದಂಪತೀ ಎಂದು ದ್ವಿವಚನವನ್ನೇ? ಏಕವಚನ ಹೇಳಿದರೆ ಅಪಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ವಿವಚನವನ್ನು ಹೇಳೋಣವೆಂದರೆ ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಒಬ್ಬನೇ. ಈ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರುವುದು ಕವಿಯ ವ್ಯಕ್ತೀಕೃತ ಕೌಶಲವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಮರಾವತಿಯ ವರ್ಣನೆ, ಇಂದ್ರನ ವೈಭವದ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ವರ್ಣನೆ, ದೂರ್ವಾಸಮುನಿಯ ಶಾಪವೃತ್ತಾಂತದ ವರ್ಣನೆ, ಇಂದ್ರಾದಿಗಳ ಪಲಾಯನ, ಶುಕ್ರ-ಬ್ರಹ್ಮಸತಿ ಸಂಧಾನ ಸಂವಾದ, ವೈಕುಂಠದ ವರ್ಣನೆ, ಸಮುದ್ರಮಥನದ ವರ್ಣನೆ, ಹಾಲಾಹಲದ ಘೋರ ವರ್ಣನೆ, ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರ ವಿಷವನ್ನು ಕುಡಿದ ವೃತ್ತಾಂತ, ಅಮೃತದ ವಿತರಣೆಯ ವರ್ಣನೆ, ಈ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಣನಾಭಾಗಗಳು ಹಿತಮಿತ ಮಧುರ ಪದಬಂಧಗಳಿಂದ ಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮನೋಹರವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿವೆ. ಗದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ದೀರ್ಘಸಮಾಸ ವಾಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಶ್ಲೇಷದ ಬಳಕೆ ಪರಿಮಿತವಾದದ್ದು. ಕಾವ್ಯಾರಂಭದಿಂದ ಅಂತ್ಯದವರೆಗೂ ಕವಿ ತನ್ನ ವಿಡಂಬನಾ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತೋರಿಬರುತ್ತದೆ. ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಶ್ರೇಷ್ಠ ವೈಯಾಕರಣಿ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಮೀಮಾಂಸಶಾಸ್ತ್ರಪರಿಣಿತ, ಭಗವದ್ವಕ್ತೃ, ರಸಿಕನೆಂಬುದನ್ನು 'ವಾಚಂ ವ್ಯಾಕುರುತೇ ಚಿರಂತನಗಿರಂ ಮೀಮಾಂಸತೇಚೋಭಯೀಂ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಚಂಪೂ

ಇದರ ರಚನಾಕಾರ ವೆಂಕಟಾದ್ವರಿ. ರಘುನಾಥ ದೀಕ್ಷಿತ ಹಾಗೂ ಸೀತಾಂಬೆಯರ ಮಗ. ವೆಂಕಟಾದ್ವರಿಯು ನೀಲಕಂಠಚಂಪೂ ರಚನಾಕಾರನಾದ ನೀಲಕಂಠದೀಕ್ಷಿತನ ಸಮಕಾಲೀನನೆಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಈತನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. 1636 ಎಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ವಡಗಲೆ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನೆಂದು ಇತಿಹಾಸದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕಾಂಡ ಪಂಡಿತನಾದ ವೆಂಕಟಾದ್ವರಿಯು ವರದಾಭ್ಯುದಯ ಅಥವಾ ಹಸ್ತಿಗಿರಿ ಚಂಪೂ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಹಸ್ರ, ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಸಹಸ್ರ, ಯಾದವ ಪಾಂಡವೀಯ, ಶ್ರವಣಾನಂದ ಸುಭಾಷಿತ ಕೌಸ್ತುಭ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾನಂದ, ಮುಂತಾದ ಗುಣಮುಟ್ಟದ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ.

ವೆಂಕಟಾದ್ವಾರಿಯು ಮಹಾ ಪ್ರತಿಭಾವಂತನೂ, ಮೇಧಾವಿಯೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಲ್ಪನೆಯುಳ್ಳ ಕವಿ. ಈ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೃತಾನು ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾವಸು ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಗಂಧರ್ವರನ್ನು ಪಾತ್ರವಾಗಿಸಿ ಅವರ ಮೂಲಕ ಪ್ರಪಂಚದ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಕವಿಯ ಪ್ರತಿಭಾಶಕ್ತಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ಇಬ್ಬರು ಗಂಧರ್ವರು ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ದೇಶಪರ್ಯಟನೆಗಾಗಿ ಹೊರಡುತ್ತಾರೆ. ಮಾರ್ಗಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ದೇಶ, ನಗರ, ವನ, ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳ, ವಿವಿಧ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ವಿಭಿನ್ನ ಮನಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಜನರು, ದಾರ್ಶನಿಕರು ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಚಾರವು ಇವರಿಬ್ಬರ ಸಂಭಾಷಣೆಗಳಿಂದ ಪರಿಶೀಲನೆಗೆ ಒಳಗಾಗುವುದು ಓದುಗರಿಗೆ ವಿಸ್ಮಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಕೃತಾನುಗಂಧರ್ವ ತಾನು ಕಂಡ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ವಿಶ್ವಾವಸುಗಂಧರ್ವನು ಅವನ ದೋಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನಿತ್ತು, ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ನೀಡಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ಗುಣವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಾ ಸಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದಾಗ ಈ ಭವಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ದೋಷವಿಲ್ಲದಿರುವ ವಸ್ತು, ವ್ಯಕ್ತಿ ಖಂಡಿತ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ದೋಷವನ್ನು ಬದಿಗೊತ್ತಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ಗುಣವನ್ನು ನಾವು ಗ್ರಹಿಸಿ ಸಮಾಧಾನ ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ನೀತಿಯ ಸಾರ ಕವಿಯ ಆಶಯ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಈ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ತಬಕಗಳೆಂಬ ವಿಂಗಡಣೆ ಇಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬರುವ ವರ್ಣನೆಗಳೇ ವಿಭಾಗಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿವೆ. ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಚಂಪೂವಿನಲ್ಲಿ ಕವಿವಾಕ್ಯ, ಉಪೋದ್ಘಾತಗಳು ಸೇರಿ 53 ವಿಭಾಗಗಳು ಇವೆ. ಶ್ಲೋಕಗಳೇ ಅಧಿಕವಾಗಿದ್ದು ಕಾವೇರಿ ನದಿಯ ವರ್ಣನೆಯ ಒಂದು ಗದ್ಯ ಭಾಗ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಉಳಿದೆಡೆ ಗಂಧರ್ವರ ಸಂಭಾಷಣೆಯೇ ವಾಕ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿದೆ. ನಿರಂತರ ಕಥೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆಯಾ ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯು ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿದೆ. ಸಮುದ್ರ ಕಂಡಾಗ ಕೃತಾನುವಿನ ದೋಷಯುಕ್ತ ವರ್ಣನೆ, “ರೋಷಂತಃ ಶಶ್ವೋಟ” ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವೈಯಾಕರಣಿಗಳನ್ನು ನಿಂದಿಸಿದ್ದು, ‘ಕಲ್ಯಾಣೋಲ್ಲಾಸಸೀಮಾ’ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವು ಮಧುರ ಪದಬಂಧಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು ಕವಿಯು ಮಧುರ ಪದ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲೂ ಸಮರ್ಥನೆಂಬುದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಶ್ವಾವಸುವಿನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ವರ್ಣನೆಯು ಬಹು ಕುತೂಹಲಕರವಾಗಿಯೂ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದು ಕವಿಗಿರುವ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರೀತಿಯು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯದುದ್ದಕ್ಕೂ ಬರುವ ಅನೇಕ ಸುಭಾಷಿತಗಳು ಸಹೃದಯರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತವೆ. ಕುರವಿರಾಮ,

ಪ್ರಭಾಕರ, ಮಧುರ ಸುಬ್ಬಾಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಬಾಲಕೃಷ್ಣಶರ್ಮಾ ಇವರು ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ವಿದ್ವತ್ಪೂರ್ಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ನಳಚಂಪೂ ಅಥವಾ ದಮಯಂತೀ ಕಥಾ

‘ಸಿಂಹಾದಿತ್ಯ’ ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಭಟ್ಟ ಇದರ ಕರ್ತೃ. ತಂದೆ ನೇಮಾದಿತ್ಯ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದೊರೆ ಮೂರನೇ ಇಂದ್ರನ ಆಸ್ಥಾನಕವಿ. ಈತನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. 915 ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಭಟ್ಟನು ತನ್ನ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸ ಹಾಗೂ ಬಾಣ ಕವಿಯನ್ನೂ ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಭೋಜ ತನ್ನ ಸರಸ್ವತೀ ಕಂಠಾಭರಣದಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನನ್ನು ನೆನೆದಿದ್ದಾನೆ. ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿರುವ ಚಂಪೂ ಶೈಲಿಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಲಚಂಪೂವೇ ಪ್ರಥಮ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಭಾಷಾ ಶೈಲಿ ಪ್ರೌಢವಾಗಿದ್ದು, ಮಯೂರ, ಬಾಣ, ಸುಬಂಧುಗಳ ಶೈಲಿಯನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ಲೇಷದ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾವೀಣ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಕವಿ ಈತ. ಕವಿಯ ಶಬ್ದ ಭಂಡಾರ ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದು ವಿವಿಧ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳನ್ನು ಬಳಸಿರುವುದು ಇವನ ವಿದ್ವತ್ತಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಈ ಕೃತಿಯು ಮಹಾಭಾರತದ ವನಪರ್ವದ ನಲೋಪಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಕಥಾವಸ್ತುವಾಗಿ ಹೊಂದಿದೆ. ಒಂದು ಕೃತಿಯು ಓದುಗರ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸಬೇಕು ಎನ್ನುವುದು ಕವಿಯ ಅಭಿಮತ. ಅಸಮರ್ಥ ಕವಿಗಳು ಬಾಲಕರಿದ್ದಂತೆ (ಕವಯೋ ಬಾಲಕಾ ಇವ) ಎಂಬುದನ್ನು “ಜನನೀರಾಗ ಹೇತವಃ” (ಜನ +ನೀರಾಗ, ಜನನೀ+ರಾಗ) ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಚಮತ್ಕಾರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿರುವುದು ಕವಿಯ ಪ್ರೌಢಿಮೆಯನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. “ಯಃ ಶೃಂಗಾರಂ ಜನಯತಿ ನಾರೀಣಾಂ, ಯಃ ಕರೋತ್ಯಾಶ್ರಿತಸ್ಯ ನವಂ ಧನಂ” ಎಂಬ 3ನೆಯ ಉಚ್ಚಾಸದ ಶ್ಲೋಕವು ಕವಿಯ ಶ್ಲೇಷ ಚಮತ್ಕೃತಿಗೆ ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. 6ನೆಯ ಉಚ್ಚಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ “ಸಲಿಲಮಿವ ವಿಭಿನ್ನಂ ಜಾಹ್ನವಂ ಯಾಮುನಂ ಚ” ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಈತನಿಗೆ “ಯಾಮುನತ್ರವಿಕ್ರಮ”ನೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯೂ ಉಂಟು.

ಭೋಜರಾಜ

ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಗ್ರಂಥ ರಚನೆಯ ಮೂಲಕ ಚಂಪೂ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಮೆರುಗನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟವನು ಭೋಜರಾಜ. ಮಾಳವದೇಶದ ರಾಜನಾಗಿದ್ದ ಶೃಂಗಾರ ಪ್ರಕಾಶ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವ ಭೋಜನೇ ಬೇರೆ. ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಕರ್ತೃ ಅವನಲ್ಲವೆಂದೂ ಕೆಲ ವಿಮರ್ಶಕರ ಮತ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಶೃಂಗಾರ ಪ್ರಕಾಶದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಇತಿ ಶ್ರೀಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಭೋಜರಾಜ ವಿರಚಿತ ಎಂದಿದ್ದರೆ,

ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಇತಿ ಶ್ರೀವಿಧರ್ಮರಾಜವಿರಚಿತ ಎಂದಿರುವುದು. ಆದರೆ ಈ ವಿದರ್ಭ ರಾಜನೇ ಭೋಜನೆಂದು ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಲಕ್ಷ್ಮಣಕವಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಇವನು ವಿದ್ವಾಂಸನೂ, ಕವಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತನೂ, ಸ್ವತಃ ಕವಿಯೂ ಆಗಿದ್ದ ಮಾಳವದೇಶದ ಭೋಜರಾಜನೇ ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಕರ್ತೃವೆಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು.

ಕಾಲ : ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಕವಿಗಳ ಕಾಲವನ್ನು 'ಇದಮಿತ್ಥಂ' ಎಂದು ನಿಖರವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಕ್ಲಿಷ್ಟಕರ ಸಂಗತಿ. ಆದರೂ ಐತಿಹ್ಯ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಬಲ್ಲಾಳಸೇನನ ಭೋಜ ಪ್ರಬಂಧದ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಭೋಜನ ಕಾಲ 11ನೇ ಶತಮಾನವಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಭೋಜ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸಾ ಕರ್ತನಾದ 10ನೇ ಶತಮಾನದ ರಾಜಶೇಖರನನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ. ಒಂದು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾಳವ ರಾಜನಾಗಿದ್ದ 10ನೇ ಶತಮಾನದ ಮುಂಜ ವಾಕ್ಪತಿರಾಜರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಭೋಜನ ರಾಜಮೃಗಾಂಕದಲ್ಲಿ ಅವನು 1047ರಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. 1011 ರಿಂದ 1019ರವರೆಗೆ ಭೋಜರಾಜನು ಚಾಳುಕ್ಯರ 3ನೇ ಜಯಸಿಂಹನೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಭೋಜನ ಕಾಲವನ್ನು 1010ರಿಂದ 1065 ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಜೀವನ : ಬಲ್ಲಾಳ ಕವಿಯ ಭೋಜಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಭೋಜನ ಜೀವನ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಭೋಜನು ಪರಮಾರ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಸಿಂಧುಲನ ಮಗ. ಭೋಜನು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ಸಿಂಧುಲನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯ ಮತ್ತು ಮಗನನ್ನು ತಮ್ಮನಾದ ಮುಂಜನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಮರಣವನ್ನಪ್ಪುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಭೋಜನು ಮುಂಜನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲೇ ಬೆಳೆದು ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಅನೇಕ ಕಲೆ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣತನಾಗಿದ್ದನು. ಮುಂಜನು ಭೋಜನ ಜನ್ಮಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದಾಗ, ಜ್ಯೋತಿಷಿಯು

ಪಂಚಾಶತ್ಪಂಚವರ್ಷಾಣಿ ಸಪ್ತಮಾಸಾ ದಿನತ್ರಯಮ್ |

ಭೋಜರಾಜೇನ ಭೋಕ್ತವ್ಯಃ ಸಗೌಡೋ ದಕ್ಷಿಣಾಪಥಃ ||

55 ವರ್ಷಗಳು ಏಳು ತಿಂಗಳು ಮೂರು ದಿನಗಳು ಭೋಜನು ಗೌಡದೇಶ ಸಹಿತ ದಕ್ಷಿಣಾಪಥವನ್ನು ಆಳುವನು ಎಂದು ನುಡಿದನು.

ಆಗ ಮುಂಜನು ಭೋಜನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದಾಗ ಭೋಜನು ವತ್ಸರಾಜನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಜೀವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಲು ಯತ್ನಿಸುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮುಂಜನಿಗೊಂದು ಪತ್ರವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

ಮಾಂಧಾತಾ ಚ ಮಹೀಪತಿಃ ಕೃತಯುಗಾಲಂಕಾರಭೂತೋ ಗತಃ
ಸೇತುರ್ಯೇನ ಮಹೋದಧೌ ವಿರಚಿತಃ ಕ್ವಾಸೌ ದಶಾಸ್ಕಾಂತಕಃ |
ಅನ್ಯೇ ಚಾಪಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಪ್ರಭೃತಯೋ ಯಾತಾ ದಿವಂ ಭೂಪತೇ
ನೈಕೇನಾಪಿ ಸಮಂ ಗತಾ ವಸುಮತೀ ಮುಂಜ ತ್ವಯಾ ಯಾಸ್ಯತಿ ||

ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಓದಿದ ಮುಂಜ ವೈರಾಗ್ಯ ಹೊಂದಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಭೋಜನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ವಾನಪ್ರಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು.

ಈ ಕಥೆಯು ಏನೇ ಇರಲಿ. ಆದರೆ ಭೋಜನು ಅನೇಕ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತನಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯ ಲೇಶವೂ ಇಲ್ಲ.

ಭೋಜನ ಕೃತಿಗಳು :

ಅನೇಕ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಭೋಜನು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ, ಯೋಗ, ವೇದಾಂತ, ಆಯುರ್ವೇದ, ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ, ವ್ಯಾಕರಣ, ವಾಸ್ತುವಿದ್ಯೆ, ಸುಭಾಷಿತ, ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ 84 ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಅವನ ಸರಸ್ವತೀ ಕಂಠಾಭರಣ ಕೃತಿಯ ಈ ಹೇಳಿಕೆಯೇ ಪ್ರಮಾಣ.

“ಇಹ ಹಿ ಶಿಷ್ಟ ಶಿರೋಮಣಿ ನಿಖಿಲ ನಿರವದ್ಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಪೂರ್ವ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಪ್ರಚಂಡ ಭುಜದಂಡ ಪರಾಕ್ರಮಾರ್ಜಿತ ಚತುರಶೀತಿ ಬಿರುದ ಪ್ರಕಾಶಿತ ಸ್ವತಃ ಗ್ರಂಥ ಸಮಾಜಃ ಶ್ರೀಭೋಜರಾಜಃ.”

ಚಂದ್ರಪ್ರಭಾಸೂರಿ ವಿರಚಿತ ಪ್ರಭಾವಕ ಚರಿತ ಗ್ರಂಥವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ.

ಭೋಜವ್ಯಾಕರಣಂ ಹೈತದ್ ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ |

ಅಸೌ ಹಿ ಮಾಲವಾಧೀಶೋ ವಿದ್ವಚ್ಚಕ್ಷುಶಿರೋಮಣಿಃ ||

ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರದೈವಜ್ಞ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ನಿರ್ಮಮೇ |

ಚಿಕಿತ್ಸಾ ರಾಜ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತ ತತ್ರ ವಾಸ್ತುದಯಾನಿ ಚ ||

ಅಂಕ ಶಾಕುನಕಾಧ್ಯಾತ್ಮ ಪ್ರಶ್ನ ಚೂಡಾಮಣೀನಿಹ |

ವಿಕ್ಯುತಿಂ ಚಾಯಸದ್ಭಾವೇ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಂ ಮೇಘಮಾಲಯಾ ||

ಶಾಸ್ತ್ರ

ಕೃತಿಗಳು

1. ಜ್ಯೋತಿಷ ಆದಿತ್ಯ ಪ್ರತಾಪ ಸಿದ್ಧಾಂತ, ರಾಜಮೃಗಾಂಕ, ವಿದ್ವಜ್ಞನ ವಲ್ಲಭ
2. ಯೋಗ/ವೇದಾಂತ ನಾಮಮಾಲಿಕಾ, ರಾಜಮಾರ್ತಾಂಡ (ಯೋಗಸೂತ್ರವೃತ್ತಿ)
3. ಆಯುರ್ವೇದ ಆಯುರ್ವೇದ ಸರ್ವಸ್ವ, ವಿಶ್ರಾಂತಿ ವಿದ್ಯಾವಿನೋದ
4. ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ವ್ಯವಹಾರ ಸಮುಚ್ಚಯ, ಚಾರುಚರ್ಯಾ
5. ವ್ಯಾಕರಣ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನ, ಸರಸ್ವತೀಕಂಠಾಭರಣ
6. ವಾಸ್ತುವಿದ್ಯಾ ಸಮರಾಂಗಣ ಸೂತ್ರಧಾರ
7. ಕಾವ್ಯ ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣ, ವಿದ್ಯಾವಿನೋದ
9. ಸುಭಾಷಿತ ಪ್ರಬಂಧ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಗ್ರಹ
10. ಶೈವ ದರ್ಶನ ತತ್ತ್ವ ಪ್ರಕಾಶ
11. ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರ ಶೃಂಗಾರ ಪ್ರಕಾಶ

ಸುಂದರಕಾಂಡದ ಹಿನ್ನೆಲೆ

ಪಿತೃವಾಕ್ಯ ಪರಿಪಾಲನೆಗಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನು 14 ವರ್ಷ ವನವಾಸವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೀತಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಸಮೇತನಾಗಿ ಹೊರಟು ಜನಸಾಧನದ ಆಶ್ರಮವೊಂದರಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರಾವಣನ ತಂಗಿ ಶೂರ್ಪನಖಿಯು ಕಾಮಯುಕ್ತಳಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡಿದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತಿ ಸೂಚಿಸದೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣದ ಮೂಲಕ ಆಕೆಯನ್ನು ವಿರೂಪಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಲಂಕೆಗೆ ತೆರಳಿದ ಶೂರ್ಪನಖಿಯು ತನ್ನ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ಸೀತೆಯ ಅಪ್ರತಿಮ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನೂ ರಾವಣನಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಆಗ ಪ್ರತೀಕಾರದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ರಾವಣ ಸೀತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಮಪ್ರಚೋದಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಮಾವ ಮಾರೀಚನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಈಗಾಗಲೇ ರಾಮನ ಬಾಣದ ರುಚಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ ಮಾರೀಚ ಇದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪದಿದ್ದಾಗ ರಾವಣ ಆತನನ್ನು ಹೆದರಿಸಿ ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಚಿನ್ನದ ಜಿಂಕೆಯ ರೂಪ ಧರಿಸಿ ಆಶ್ರಮದ ಸುತ್ತಲೂ ಓಡಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸೀತೆ ಮರುಳಾಗಿ ರಾಮನಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಹಿಡಿದು ತರಲು ಆಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಅದನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಹೋದ ರಾಮನು ಬಹಳ ಸಮಯವಾದರೂ ಬಾರದಿರುವ ಕಾರಣ ಅವನನ್ನು ಹುಡುಕಲು ಸೀತೆಯು ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾಳೆ.

ಅದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರಾವಣನು ಸನ್ಯಾಸಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಕೇಳುವ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಏಕಾಂಗಿಯಾದ ಸೀತೆಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದ ಶ್ರೀರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಸೀತೆಯನ್ನು ಕಾಣದೆ ಅವಳನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಬಂದಾಗ ಕಬಂಧನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ತೊಂದರೆಯೊಡ್ಡಿದಾಗ ಅವನನ್ನು ಕೊಂದು ಅವನಿಂದಲೇ ಸೂಚಿಸಿದ ಸುಗ್ರೀವನ ಸಖ್ಯವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸುಗ್ರೀವನಾದರೂ ಅಣ್ಣ ವಾಲಿಯ ಕೋಪಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ರಾಜ್ಯಭ್ರಷ್ಟನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಸುಗ್ರೀವನ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ವಾಲಿಯು ಬಲವಂತದಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಮತಂಗ ಋಷಿಯ ಶಾಪದಿಂದ ಋಷ್ಯಮೂಕ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಅಣ್ಣ ವಾಲಿಯು ಕಾಲಿಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ಅಲ್ಲಿ ಸುಗ್ರೀವನು ಆಂಜನೇಯ ಮೊದಲಾದವರೊಡನೆ ವಾಸಿಸುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾನೆ. ರಾಮನ ಪರಾಕ್ರಮ ತಿಳಿದಿದ್ದ ಸುಗ್ರೀವನು ರಾಮನ ಸಹಾಯದಿಂದ ವಾಲಿಯನ್ನು ಕೊಂದು ವಾನರರಾಜ ನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹಿಂದಿನ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಂತೆ ಸುಗ್ರೀವನು ರಾಮನಿಗೆ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಲು ಸಹಾಯ ಮಾಡುವ ಸಲುವಾಗಿ ತನ್ನ ಕಪಿವೀರರನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಸೀತಾನ್ವೇಷಣೆಗೆ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಅಂಗದ, ಜಾಂಬವಂತ, ಹನುಮಂತ ಮೊದಲಾದವರು ಹೊರಟಾಗ, ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಭೇಟಿಯಾದ ಜಟಾಯುವಿನ ಸಹೋದರ ಸಂಪಾತಿಯ ಮಾತಿನಂತೆ ಸಾಗರವನ್ನು ದಾಟಿ ಲಂಕೆಗೆ ಹೋಗಲು ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೊರಟು ಸಮುದ್ರತೀರವನ್ನು ತಲುಪುತ್ತಾರೆ.

ಸುಂದರಕಾಂಡ ಕಥಾಭಾಗ

‘ನೀನೇ ಕಲಿ ಹನುಮ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಜಾಂಬವಂತರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಹನುಮಂತನನ್ನು ಹುರಿದುಂಬಿಸಿದ ಮೇಲೆ ರಾವಣನಿಂದ ಅಪಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸೀತೆಯನ್ನು ಅನ್ವೇಷಿಸಲು ಹನುಮಂತನು ಮಹೇಂದ್ರ ಪರ್ವತದ ಶಿಖರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಾಲನ್ನೂರಿ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಕಾಲಿನ ಆಘಾತಕ್ಕೆ ಮಹೇಂದ್ರ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ವಿಪರೀತ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಮುಂದೆ ಸಮುದ್ರ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಿಮವಂತನ ಮಗನಾದ ಮೈನಾಕನು ಸಂಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ನಂತರ ಸರ್ಪಗಳ ತಾಯಿ ‘ಸುರಸೆ’ಯು ತಡೆಯುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳ ಉದರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಾನೆ. ನೆರಳನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿಯುವುದರ ಮೂಲಕ ತಡೆಯೊಡ್ಡುವ ‘ಸಿಂಹಿಕೆ’ಯನ್ನು ಸೀಳಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮುಂದೆ ಸಮುದ್ರ ತಟದ ‘ಲಂಬ’ ಎಂಬ ಪರ್ವತವನ್ನೇರಿ ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣದ ಉತ್ತರ ಗೋಪುರ

ಕಂಡು ಅತ್ತ ಸಾಗುತ್ತಾನೆ. ಸಂಧ್ಯಾ ಸಮಯವಾಗುತ್ತದೆ. ತನ್ನನ್ನು ಹೆದರಿಸ ಬಂದ ಲಂಕಾದೇವತೆಯನ್ನು ಸೋಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವಳ ಅನುಮತಿ ಪಡೆದು ರಾವಣನ ಅರಮನೆ ಸೇರುತ್ತಾನೆ. ಸೀತೆಯನ್ನು ಕಾಣದೆ ನಿರಾಶನಾಗಿ ಮುಂದೆ 'ಅಶೋಕವನ'ವನ್ನು ಸೇರಿ 'ಶಿಂಶಪಾ' ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಏರುತ್ತಾನೆ. ರಾವಣನ ಆಗಮನ, ಅವನು ಸೀತೆಯೊಡನೆ ಸಂಭಾಷಿಸುವುದು, ಇವಳೇ ಸೀತೆಯೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ತಾನೇ ಸ್ವಯಂ ರಾಮದೂತ ಹನುಮನೆಂದು ಪರಿಚಯಿಸಿಕೊಂಡು, ರಾಮ, ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಸುಗ್ರೀವ ಮುಂತಾದವರ ವಿಚಾರ ಅರುಹುತ್ತಾನೆ. ಸೀತೆ ಅವನು ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಆಲಿಸಿ, ಆತನೇ ರಾಮದೂತ ಹನುಮಂತನೆಂದು ಖಚಿತಪಡಿಸಿಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಚೂಡಾಮಣಿಯನ್ನು ಗುರುತಿನ ಆಭರಣವನ್ನಾಗಿ ರಾಮನಿಗೆ ತಲುಪಿಸಲು ಹನುಮನಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಹನುಮ ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ. ಮುಂದೆ ಅಶೋಕವನವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅಕ್ಷಕುಮಾರ, ಇಂದ್ರಜಿತ್ತನೊಡನೆ ಯುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಹನುಮನನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ರಾವಣನೆದುರು ತಂದಾಗ ರಾವಣ ಹನುಮರ ಸಂಭಾಷಣೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆಗ ಹನುಮಂತನನ್ನು ವಧಿಸಲು ರಾವಣನು ಇಚ್ಛಿಸಿದಾಗ ದೂತನ ವಧೆ ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ವಿಭೀಷಣನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆನಂತರ ರಾವಣನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಹನುಮಂತನ ಬಾಲದ ತುದಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಬೆಂಕಿ ಹೊತ್ತಿಸಲು, ಹನುಮಂತನು ಅದರಿಂದಲೇ ಪೂರ್ಣ ಲಂಕೆಯನ್ನು ಸುಡುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಸೀತೆ ಕ್ಷೇಮದಿಂದ ಇರುವಳೆಂದು ದೃಢಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಪುನಃ ಸಮುದ್ರ ಲಂಘನ ಮಾಡಿ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಚೂಡಾಮಣಿ ನೀಡಿ ಎಲ್ಲಾ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ.

INTRODUCTION

CHAMPU LITERATURE

Champu is a harmonious blend of prose and poetry. It catches the attention of the poetic connoisseurs with its nicely balanced words, lucid style and lofty imagination. Dandin in his काव्यादर्श states

गद्यपद्यमयी काचित् चम्पूरित्यभिधीयते (काव्यादर्शः 1-31)

Haridasa Bhattacharya advocates the following explanation of the word चम्पू-चमत्कृत्य पुनाति सहृदयान् विस्मयीकृत्य प्रसादयतीति चम्पूः। Some critics are of the opinion that the word Champu is derived from the root चपि गत्यां and it amounts to चम्पयतीति चम्पूः. In toto one can say that champu is a happy admixture of prose and poetry. Rhetoricians like Hemachandra, Vagbhata, Vishwanatha, Sharadatanaya are unanimous in this regard. If prose has an indelible impression on the inquisitive readers on account of their lofty descriptions and subtle meaning poetry will have its sway due to its metrical musings and rhythmic words in keeping with the situations and sentiments. This harmonious blend of prose and poetry creates a new genre of literature which will be very effective in its outcome.

Harichandra the author of Jeevandharachampu opines that Champu would be attractive like a young maiden who would be a blend of beauty and youth:

गद्यावली पद्यपरम्परा च प्रत्येकमुत्पादयति प्रमोदम् ।
हर्षप्रकर्षं तनुते मिलित्वा प्राक् बाल्यतारुण्यवतीवकन्या ॥

(जीवन्धरचम्पू - 1.9)

Bhoja the author of Champuramayana claims that the combination of prose and poetry creates a special effect just as good music being accompanied by instruments has a special effect on the ears:

गद्यानुबन्धरसमिश्रितपद्यसूक्तिः ।
हृद्या हि वाद्यकलया कलितेव गीतिः ॥ (चम्पूरामायण - 1.2)

Venkatadhwari the author of Vishwagunadarsha-champu states that the combination of prose and poetry would be like the combination of honey and grapes:

सङ्गः कस्य हि न स्वधेतु सुधियः माद्रीकमृद्रीकयोः ॥
(विश्वगुणादर्शचम्पू - 1-4)

Annacharya the author of Tatvagunadarsha opines that the combination of prose and poetry would be like that of the Padmaraga gems studded to the pearl necklace. Jeevaraja the author of Gopalachampu feels that the combination of prose and poetry would be pleasant like watersports. Padmaraja the author of Balabhagavatachampu states that the combination of prose and poetry, would be like the garland of Tulasi endowed with fresh fragrant leaves.

Chavinatha Tripathi in this background has summarised the beauty of the word Champu as follows:

गद्यपद्यमयं श्रव्यं सबन्धं बहुवर्णितम् ।
 सालंकृतं रसैः सिक्तं चम्पूकाव्यमुदाहृतम् ॥

Origin and development of Champu

The blend of prose and poetry could be traced back to Vedas themselves, the first written record available to us in world literature. The mixed style of prose and poetry could be seen in Taittiriya, Maitrayanee and Katakasamhita along with some portions of Atharva Veda. The आख्यान's of vedas predominantly possess the mixed style. The third chapter of Aithareya Brahmana consisting of Harichandropakhyaana, some of the Upanishads like Kata, Prashna, Mundaka the fifth chapter of Srimad Bhagavatha Purana, the fourth Amsha of Vishnu Purana, the Poushyaparva an integral part of Adiparva of Mahabharatha, a Buddhist text known as Jathakamala, Hitopadesha, Panchatantra and so on has a combination of prose and poetry. The mixed style can be noticed in some of the inscriptions like Harishena Prashasti on Samudragupta dating back to 3rd century. This Prashasti commences with long metres like Sragdhara, Shardulavikreeditha wherein the glory of Samudragupta is highlighted and the succeeding prose passage narrates the world conquest tour undertaken by Samudragupta.

Poets are given the freedom of naming the divisions which occur in the middle of the Champu such as स्तबक, उद्धवास, आश्वास, विलास, उल्लास, अंक, काण्ड, तरङ्ग, लम्बक, कल्लोल, मनोरथ, बिन्दु, परिच्छेद and so

on. An exception to this could be seen in Vishwagunadarshachampu of Venkatadhwari wherein the divisions themselves would form the respective subject matter.

Champu can be broadly divided into four depending on their source and subject matter:

1. Mythological or Historical themes could be the source like Nalachampu, Varadambika Parinaya Champu and so on.

2. It could be purely imaginative as in case of Vikramasena Champu.

3. It could be a narrative pertaining to important pilgrim centres like Vishwagunadarshachampu and so on.

4. It could be philosophical in its tone and tenor like Tattvagunadarsha and so on.

A brief history of Champu literature

Trivikrama Bhatta's Nalachampu is the earliest Champu work available to us now. Simhadithya was also the name by which Trivikrama Bhatta was known. He is also the author of Madalasa Champu. Yashastilaka Champu of Somadeva belongs to the same century. Somadeva belonged to digambar jain who was a court poet of Arikesari III of Chalukyas who inturn was a contemporary of Krishna hailing from Rastrakutas. Emancipation is possible only by following the basic tenets of jains states Somadeva.

The theme of the Champu is the hardships experienced by king Yashodhara in his earlier lives and ultimately getting emancipation by following the tenets of Jainism. Jeevandharachampu was another notable work which was written during the same time. Taking the clue from Uttarapurana of Gunabhadra, the Jain poet Harishchandra has penned this work. It narrates the story of Jeevandhara in eleven lambakas.

Champuramayana of Bhoja is the most popular work among the existing and extant Champu genre of literature. Popularly known as Ramayanachampu this work closely follows the pattern of Valmikiramayana in its content and division. The work abounding in Vaidarbhi style is very attractive and popular on account of its lucid and free flowing style with nicely balanced words which at once creates a direct impact on the readers with its gingly, rumbling and tingling words. The work belongs to 9th century.

We do not know the real name of Abhinava Kalidasa who was supposed to be a court poet of king Rajashekhara who ruled in South India. His work Bhagavata Champu has derived inspiration from Srimad Bhagavatha.

Soddala's Udayasundarikatha very reverentially takes the names of Kalidasa, Bana, Vakpatiraja and so on and hence he must have derived inspiration from them.

Anantha Bhatta has composed Champu Bharatha in 12 Sthabaka's having derived inspiration from

Mahabharatha the veritable source of inspiration. It is written in an obtruse and pedantic style wherein the scholastic profundity scores over the melody and rhyme, the hallmark of Champuramayana.

Virupaksha Vasantotsava Champu is a historical Champu composed by Ahobalasuri who flourished in 14th century. It has a graphic portrayal of the celebrations of the car festival to Lord Virupaksha of Hampi.

Anandavrindavanachampu is the 15th century celebrated work of Paramananda who had the title Kavikarnapooru on account of his total mastery over poetic diction. Divided into 22 divisions called Sthabaka the work picturesquely portrays the childhood prangs of Lord Krishna.

15th and 16th centuries produced many biographies in champu style. Foremost among them were written by Tirumalamba who has graphically portrayed the greatness of Achutaraya's regime who ruled Vijayanagar and who was her husband. Somanatha the court poet of Krishnadevaraya has depicted the life and achievements of Vyasatheertha as Vyasayogicharitham. Ramanujacharya a poet of 16th century has depicted the life of the great Acharya Ramanuja in his Ramanujachampu.

Neelakantavijaya Champu of Nilakantadikshitha is a noteworthy work of 17th century. Nilakantadikshitha was a great Shaivite who belonged to the illustrious family of Appayyadikshitha and credited with many

works. His command over Vakrokthi and Vyakarana is admirable and his style is very dignified and scholastic.

Vishwagunadarsha Champu of Venkatadhwari is another important work of this century. Venkatadhwari is also credited with 3 other Champu's like Varadabhyudaya Champu, Uttarachampu and Srinivasachampu. Varadaraja the presiding deity of Kanchi is the subject matter of Varadabhyudaya Champu. Uttarachampu derives its inspiration from Uttarakanda of Ramayana. Srinivasachampu vividly portrays the greatness of Lord Srinivasa the presiding deity of Tirupathi.

The art of Champu is not lagging behind even in 20th century which removes the misconception that we have to merely gloat over the past. 20th century Champu works presents wide variety of approaches and both qualitatively and quantitatively represent a massive and impressive contribution. The following Champu's could be mentioned in passing which have been written in the past 50 years:

राजरत्नमालाचम्पू of द्विभाषि सोमनाथशास्त्री (1968), श्रीसर्वज्ञेन्द्रचम्पू of हित्तलहल्लि गोविन्दभट्ट (1968), श्रीशरन्नवरात्रोत्सवचम्पू of कृष्णजोयिस (1976), श्री राघवेन्द्र गुरुसार्वभौम सप्तरात्रोत्सवचम्पू of पञ्चमुखि राघवेन्द्राचार्य (1977), श्री विद्यावाचस्पति शम्भुलिङ्गेश्वरविजयचम्पू of पण्डरीनाथाचार्य गलगलि (1982), प्रह्लादचम्पू of कनराडि विट्टलोपाध्याय (1989), तीर्थराजचम्पू, पत्रसन्देशचम्पू and चन्द्रशेखरेन्द्रचम्पू of

अभिराजराजेन्द्रमिश्र, अस्मत्चम्पू of अरेयर् श्रीरामशर्मा,
राजेन्द्रचन्द्रोदयचम्पू of रुद्रदेवत्रिपाटि and so on.

Pancha Champukavyas

Champuramayana of Bhoja, Champubharatha of Ananthabhatta, Neelkantavijayachampu of Neelakantadeekshitha, Vishwagunadarshachampu of Venkatadhwari, and Nalachampu of Thrivikramabhatta form the five great champus.

Champuramayana

Having derived inspiration from the Adikavya of Valmiki, viz., Valmikiramayana, this work of Bhaja has emerged. It follows the pattern of Valmikiramayana as each division is known as Kanda. The style of the poet is lucid and attractive. Prasadguna and Vaidarbhee style has been uniformly followed here. The most important commentators on this work are Narayana, Ramachandra, Kameshwar, Manadev and Ghanashyama. Bhoja seems to have written this work upto Sundarakanda from Balakanda.

The command of the poet over alliteration could be noticed in the 21st verse of Ayodhyakanda.

नैवाभवस्त्वमिह शीलवतीषु गण्या
नैवाभजत्पितृमतां गणनां स रामः ।
नैवापमात्मजसुखान्यहमप्यनार्ये
नैवापमम्बुभरतेन न मे प्रदेयम् ॥

The description that the bark garments of Rama became wet and sanctified on account of the tears of Sita when the former was departing to the forest is very attractive:

अथ रघुकुलनाथो मध्यमाम्बानियोगा-
 दगुणवति परिधाने मङ्गलार्हे निराशः ।
 अधिकुच तटवल्गजानकाबाष्पसेका-
 दपगतखरभावं बल्कलं पर्यधत् ॥ (2.38)

When Sita started moving towards the forest being accompanied by Rama, having abandoned Ayodhya suggestively indicates all the future events which are going to follow:

यथा यथा राघवराजधानीं विहाय सीता विपिनोत्सुकाऽभूत् ।
 तथा तथाऽजायत यातुधाना लंकां विना राक्षसराजलक्ष्मीः ॥
 (2.43)

Bhoja is an adept even in writing prose passages wherein one can notice the sound echoing the sense which is the hallmark of the style of pre raphaelitic poets in English literature like Donate Gabriel Rossetti and others. The following passage could be taken as a pointer in that direction:

तस्मात्समस्तक्षत्रवर्गपाटन वरिष्ठधारापरश्वध भरणभीषणवेष भार्गव
 भङ्गादपरिच्छिन्नतरशौर्य शालिनि सौजन्यभाजने जनानुरागनिलये
 निर्मत्सरे वत्सले वत्सेऽस्मिन्विश्वंभराभारं चिरकालधार्यमाणमार्ये-
 रनुमतः सन्नवतार्य विश्रान्तिसुखमनुभवितुमभिलषामीति ।

wherein the harsh syllables indicate the cruelty of Parashurama and the soft syllables indicate the soft syllables indicate the soft delicate nature of Rama.

The lucid and racy style of the poet could be seen Balakanda itself, wherein we have the adoration of the Lord:

नारायणाय नलिनायतलोचनाय
नामावशेषित महाबलिवैभवाय ।
नानाचराचर विधायक जन्मदेश
नाभीपुटाय पुरुषाय नमः परस्मै ॥ (1.16)

Timely proverbs also catch our attention in Champuramayana.

1. क्षीरोदमाश्रयति किं तृषितश्चकोरः ? (2.6)
2. कैकेयि मामुपयमं नयतीति मन्ये । (2.15)
3. जललिपिरिति कामं सङ्गिरन्तां गिरं ताम् । (2.19)
4. राकाचन्द्रे राजमानेप्यभावं वीरुच्छन्ना चन्द्रकान्तस्थलीव । (2.23)
5. संत्रासयन्निव धनुः ध्वनिना पुलिन्दः । (2.31) and so on.

Champublicharatha

Chmpubharatha by Anantha Bhatta is an inspiration from Mahabharatha of Vyasa in keeping with the statement Vyaso chchishtam Jagatsarvam. The story of Mahabharatha is delineated in 12 Sthabaka's, 1041 verses and more than 200 prose passages in this work in a dignified and majestic style. The language of the poet is terse, coupled with strange and unusual

imaginations which could be seen in the very first verse of the third Sthabaka:

पृथिव्यावाचाऽथ पृथातनूजो हरिं पुरोधाय समं बलौघैः ।
परस्पर स्नेहमिवैष मातुं प्रस्थं ययौ खांडवशब्दपूर्वम् ॥

The lulling alliteration could be visualised on the letter णि in the following verse wherein the agitated antelopes are gazing in different directions of the river the Yamuna in spate, when the king is about to release his shaft on them:

क्षोणीपतौ मदकलं प्रतिकृष्णसारं
तूणीमुखे पतितपाणिनखांकुरेऽस्मिन् ।
एणीकुलानि तरलैर्यमुनाजलानां
वेणीमिवाक्षिवलनैर्विपिने वितेनुः ॥

A nice alliteration could be seen here:

अथभिल्लमल्लकरुवल्लभावुभा वरिफुल्लभल्ल कुलशल्यपल्लवैः ।
स्थगितावलोकसरणिं दिवौकसां समरं भयंकरजवं वितनेतुः ॥

Neelakantavijayachampu

Neelakantavijayachampu in 5 Ashwasa's describes the popular mythological story of churning of the ocean. Dikshitha is an adept in the usage of वक्रोक्ति and hence the statement नीलकण्ठस्य वक्रोक्तिः सा मुग्धेन्दुकलानिभा is very popular. In fact, the poet commences the work with his characteristic वक्रोक्ति -

वन्दे वाञ्छितलाभाय कर्म किं तन्न कथ्यते ।
किं दम्पतिमिति ब्रूयामुताहो दम्पती इति ॥

The verse discloses the grand synthesis behind all men and women through the conception of Ardhanarisvara as the highest God.

Grand procession of Devendra, the curse of sage Doorvasa, battle of Gods and demons, the dialogue between Brhaspati and Shukra, the narration of Vaikunta, the severity of poison, Shiva consuming the poison and the emergence of nectar have been graphically portrayed here. Satire is the forte of the poet and this has been exclusively depicted in Kalividambana by the poet.

Neelakantadikshitha was an adept in व्याकरण, पूर्वमीमांसा, उत्तरमीमांसा coupled with his unparalleled devotion towards Siva as could be gleaned here:

वाचं व्याकुरुते चिरन्तनगिरं मीमांसते चोभयं
 पान्थः काव्यपथेषु पादकमले सक्तः पुरारेरिति ।
 ममेतत् कथयिष्यतीति रचितं काव्यं मया तत्पुनः
 तावद् वक्ष्यति वा न वा तदुपरि न्यस्तः समस्तोभरः ॥

Neelakantadikshitha carved a niche for himself by composing different works on Shiva in different genres like Shivaleelarnava, Gangavatarana, Shiva-tattvarahasya, Shivotkarshamanjari and so on, wherein the common factor is his unflinching devotion towards Shiva.

Vishwagunadarshachampu

This work of Venkatadhwari is novel from the point of view of its subject matter as well as delineation.

The geographical regions of the country have been graphically portrayed here. The cultural ethos of our country from Badari to Kanchi is nicely depicted here. Krushanu and Vishwavasus are the two Gandharvas who perceive the happenings of the world through their aerial survey and take negative as well as positive stand respectively in all the 53 descriptions.

विश्वावलोकस्पृहया कदाचित् विमानमारूढ्यसमानवेषम्।
 कृशानु विश्वावसुनामधेयं गन्धर्वयुग्मं गगने चचार ॥
 कृशानुरकृशासूयः पुरोभागिपदं गतः ।
 विश्वावसुरभूद्विश्वगुणग्रहणकौतुकी ॥

This Champu in the form of narration reflects the social, cultural and religious ethos of the country belonging to 17th century.

The following verse may be cited from the point of view of nicely balanced works:

कल्याणोल्लाससीमा कलयतु कुशलं कालमेघाभिरामा
 काचित् साकेतधामा भवनगहनगतिक्लान्तिहारिप्रणामा ।
 सौन्दर्यह्रीणकामा धृतजनकसुता सादरपाङ्गदामा
 दिक्षु प्रख्यातभूमा दिविषदभिनुता देवता रामनामा ॥

There is no division like Sthambaka or Kanda here, but each description is a division by itself. Excepting the grand narration of river Kaveri in prose, poetry outshines the prose here. Though there is no succession of events, it still has a glamour of its own.

Nice proverbs are also not lagging behind here -

1. गाव्यं दुग्धमपास्य पास्यति जनः को वा यवागूरसं?
2. तिमिरेभ्यो नहि भयं दीपश्चेल्लभ्यते महान्।
3. कष्टं शिष्टक्षतिकृति कलौ काश्यमृच्छन्ति विद्याः। and so on

Though Venkatadhwari is credited with other Champu's like Hasthigirichampu, Varadabhyudaya-champu, Uttararamayanachampu, it is Vishwagunadarshachampu, which has firmly established Venkatadhwari as a writer of eminence and erudition.

Nalachampu

This is the first available Champu among the galaxy of Champu's composed by Trivikrama Bhatta for which the episode of Naladamayanthi (Nalopakhyana) Vanaparva of Mahabharatha is the basis. The style of Trivikrama reminds us of the style of Subandhu and Bana the celebrated prose writers. Shlesha is the forte of the poet and he is known to use different nouns and adverbs in different unusual combinations as he has total mastery over them.

Just as the arrow when released reaches its target, so should the poetic composition reach the hearts of the poetic connoisseur states Trivikrama Bhatta.

किं कवेस्तस्य काव्येन किं काण्डेन धनुष्मतः ।

परस्य हृदये लग्नं न घूर्णयति यच्छिरः ॥

Incapable of poetic talent such immature poets are no better than urchins states Trivikrama Bhatta.

अप्रगल्भाः पदन्यासे जननीरागहेतवः ।

संत्येके बहुलालापाः कवयो बालका इव ॥

(जन+नीराग, जननी+राग)

Poet's mastery over Shlesha could be noticed here in the following prose:

यः शृङ्गारं जनयति नारीणां न अरीणां, यः करोति आश्रितस्य नवं धनं न (वं) धनं, यो गुणेषु रज्यते नरमणीनां न रमणीनां, यस्य च नवंस्याग्रधारेषु श्रूयते नलोपाख्यानं न लोपाख्यानं and so on.

Trivikrama very reverentially takes the names of Vyasa and Bana whereas Bhoja in his Saraswathikantabharana has remembered Trivikrama with reverence. Nalachampu has been commented by Chandapala, Gunavinayagani, Damodara Bhatta, Nagadeva and others.

Trivikrama calls Nalachampu as Damayantikatha and at the end of every Uchchwas of this work the word Haricharanasaroja occurs as a constant refrain on par with Lakshmyankam of Kiratarjuneeya and Thryanka of Magha.

The following verse which eulogises Ramayana is very charming:

सदोषणापि निर्दोषा सुखरापि सुकोमला ।

नमस्तस्मै कृता येन रम्या रामायणी कथा ॥ (नलचम्पू - 1.11)

I offer my salutations to the author of Ramayana. Though the work depicts the demon Dooshana it is

without Dosha, though it narrates the bad deeds of Khara, still it is tender. The verse has a nice Virodhabhasalankara.

BHOJA

Generally it is taken that king Bhoja is the author of Champuramayana or Ramayanachampu. Some critics are of the opinion that the author of Shringaraprakasha the king of Malva is different from Bhoja the author of Champuramayana.

The reason behind this conclusion is that, at the end of Shringaraprakasha we have the statement इति श्री महाराजाधिराज भोजराजविरचित whereas at the end of Champuramayana, we have the statement of इति श्री विदर्भराजविरचिते। Lakshmanasuri the author of Yuddhakanda has clarified that the author of Champuramayana is none other than Bhoja, the king of Vidarbha. Since we don't have enough proof to state that the Bhoja the king of Malava was an able ruler, a poetic connoisseur and an eminent poet we can conclude that Vidarbha Bhoja is Malava Bhoja. If one sees the Vaidarbhee style used in Champuramayana one may conclude that he himself has acclaimed as Vaidarbheeraja on himself.

Date

Fixing up date and time is difficult proposition in sanskrit literature for anyone. Still on account of following reasons we can state that Bhoja lived in 11th century.

Bhoja quotes the name Rajashekara the 10th century rhetorician in his works. In one of the verses he has quoted the name of Vakpatiraja, Rajamrganka one of the works of Bhoja mentions that he ruled in 1047 A.D. It is also believed that Bhoja used to fight the war with Jayasimha the third of chalukyas between 1011 and 1019. With these evidences, we can state that Bhoja must have lived in 11th century.

Life

Bhoja the son of Sindhula was a celebrated ruler of the dynasty of Paramaras. He seems to have ascended the throne in 1010 and ruled for 55 years.

पञ्चाशत्पञ्चवर्षाणि सप्तमासा दिनत्रयम् ।

भोजराजेन भोक्तव्यः सगौडो दक्षिणापथः ॥

Vallabhadeva in his work Bhojaprabandha has narrated an interesting story regarding Bhoja. According to this version, Bhoja seems to have lost his father in his infancy and must have been in the care of his uncle Munja wherein he had mastered different branches of learning and was very popular. Unable to tolerate the popularity of his nephew, Munja told his subordinate Vatsaraja to kill Bhoja. But, Vatsa protected Bhoja in his house and displayed a artificial head of Bhoja which was smeared with blood as proof of Bhoja's death and gave him a letter which was written by Bhoja. Having read the letter, Munja was full of remorse and having handed over the kingdom to Bhoja departed to the forest.

Works of Bhoja

Bhoja's scholarship over various branches of learning could be gleaned here with the statement of Chandraprabhasuri's Prabhavakacharita:

भोजव्याकरणं होतद् शब्दशास्त्रं प्रवर्तते
 असौ हि मालवाधीशो विद्वच्छक्रशिरोमणिः ॥
 शब्दालंकारदैवज्ञ तर्कशास्त्राणि निर्ममे
 चिकित्सा राज्यसिद्धान्त तत्र वास्तूदयानि च ॥
 अंक शाकुनकाध्यात्म प्रश्नचूडामणीनिह
 विकृतिं चायसद्भावे अर्थशास्त्रं मेघमालया ॥

A reputed commentator on Bhoja's Saraswati-kantabharana has given an account of eighty four works having been written by Bhoja and he seems to have given names to the work based on titles and encomiums bestowed on him:

इह हि शिष्टशिरोमणि निखिलनिरवद्यनिर्माण पूर्वप्रजापति प्रचण्ड-
 भुजदण्डपराक्रमार्जित चतुरशीति बिरुदप्रकाशित स्वकृतग्रन्थसमाजः
 श्रीभोजराजः।

Bhoja seems to have been a prolific writer with multifaceted genius who has composed works pertaining to Jyotisha, Kosha, Yoga, Vedanta, Ayurveda, Dharamashastra, Vyakarana, Vastuvidya, Shaivadarshana, Kavya, Subhashita etc. The following works may be mentioned just to illustrate the point.

1. ज्योतिष - आदित्यप्रतापसिद्धान्त, राजमृगांक, विद्वज्जनवल्लभ and so on.

2. योग/वेदान्त - नाममालिका, योगसूत्रवृत्ति (connected to पतंजल-योग सूत्र's), राजमार्ताड
3. आयुर्वेद - आयुर्वेदसर्वस्व, विश्रान्तिविद्याविनोद
4. धर्मशास्त्र - व्यवहारसमुच्चयः, चारुचर्या
5. व्याकरण - शब्दानुशासन, सरस्वतीकण्ठाभरण
6. वास्तुविद्या - समराङ्गणसूत्रधार
7. काव्य - चम्पूरामायण, विद्याविनोद
8. सुभाषितप्रबन्ध - सिद्धान्तसंग्रह
9. शैवदर्शन - तत्त्वप्रकाशः
10. अलंकारशास्त्र - शृङ्गारप्रकाशः

Shringaraprakasha a work on Alankarashastra is encyclopaedic in nature with 36 Prakarana's and is a connecting link between Natyashastra and Alankarashastra. Dr. V. Raghavan former professor of Sanskrit, recipient of the titles and awards like Padma Bhushana, Kavi Kokila and others has written his doctoral dissertation on Sringara Prakasha. Sringara is the only rasa according to this work and hence the title Sringara Prakasha is relevant.

* * * * *

SUNDARAKANDA

The background

In order to keep the word given to his father Dasharatha, Sri Rama goes to the forest in exile for 14 years accompanied by Sita and Lakshmana. As suggested by Agastya, Lakshmana sets up an Ashram for them to stay at Panchavati. As fate would have it, there Surpanakha who sets her eyes on Rama is so enamoured of him that she begs and importunes Rama to have her as wife. Annoyed by her insinuations, Rama gets her deformed by getting Lakshmana to cut her nose and ears. Her feeling now converted to ones seeking revenge, she returns to Lanka and provokes her brother Ravana by describing the beauty of Sita Devi and by creating lust in Ravana's heart to make Sita his wife. Having been provoked into vengeance, Ravana requests his uncle Maricha to help him in his endeavour to abduct Sita. When Maricha, who had already tasted the arrows of Rama, refuses to comply with his requests. Ravana coerces Maricha to do his bidding. Maricha is made to take the guise of a golden deer with silver spots and jewelled horns and stalk the place around the Ashrama where Rama stayed. Lured by its enchanting beauty, Sita persuades Rama to capture that magical deer. When Rama, who goes in pursuit of the deer, fails to return even after a long time, Sita sends Lakshmana to go in search of his brother after

much pleading. Using this opportune moment, Ravana sneaks into the Ashrama in the guise of a Sanyasi (mendicant) and abducts Sita.

On their return to the Ashrama after killing Maricha, Rama and Lakshmana are shocked to find it empty and proceed in search of Sita. When they are obstructed by a Rakshasa named Kabandha, they slay him and as directed by him they go in search of the monkey warlord Sugreeva to strike an alliance with him. Sugreeva had suffered a similar predicament as Rama's, having been cheated of his kingdom as well as his wife by his mighty elder brother, Vali. Mortally afraid of his brother's prowess, Sugreeva would be holding camp at Mount Rishyamukha, with his generals such as Anjaneya and others, where he knew Vali would not be able to enter owing to the effect of a curse by Saint Mathanga (that forbade his entry there). Having exchanged their mutual tales of woe, they enter into a pact to help each other out of their common distress. Accordingly, Rama slays Vali and restores Sugreeva his kingdom and wife. When Sugreeva gets indulgent with his re-won fortune and forgets to fulfil his part of the promise, Rama sends him a reminder through Lakshmana. Profusely apologizing for his folly, Sugreeva despatches his brave ministers in all the directions in search of Sita. He preserves his ablest and most trusted minister Hanuman along with Angadha and Jambavanta for the

southern direction; and they, in the course of their search come across Sampathy, the brother of Jatayu and as per his counsel, decide to go in search of Sita across the sea.

THE STORY OF SUNDARAKANDA

Jambavanta and others praise Hanuman, extolling his heroic qualities and inspire him to set on the daunting task of the search for Sita, now under the captivity of Ravana. Hanuman stands atop Mount Mahendra, getting ready to launch himself into the sky. The abrasion caused by his mighty feet produce most striking and significant developments on the mountain.

Thereon, the mighty Hanuman darts towards Lanka, but is confronted with several obstacles. The first one to try to stop him is Mynaka, the son of Himavantha, and the next one to challenge him is Surasa, the mother of snakes whom Hanuman overpowers by passing through her belly. He then is confronted by Simhika, who had the power to pull a person by a shadow, using which she tries to arrest Hanuman's progress. Hanuman slays her and continues his journey.

Thereon, Hanuman lands on a mountain called 'Lamba' situated near the seashore perched on the top of which, he espies one of the tall minarets of the city of Lanka and proceeds in that direction, by which

time the evening sets in. He is threatened by the guardian deity of the city of Lanka who forbids him from entering the city. Hanuman defeats her in a combat and obtaining her permission, enters the palace complex of Ravana.

Disappointed at failing to find Sita there, he reaches 'Ashokavana' and climbs on the 'Shimshapa' tree from which vantage point he notices the arrival of Ravana and overhears his conversation with Sita. Having been confirmed by the drift of the conversation, that it was indeed Sita that he had found, he descends the tree once Ravana is out of sight and introduces himself as "Hanuman, Rama's messenger" and briefs her on Rama, Lakshmana, Sugreeva and the rest. Having been convinced of the veracity of his report, Sita hands over her pearl broach (Choodamani) to be given to Rama. After expressing his obeisance to Sita, Hanuman gets down to ravaging the beautiful Ashokavana when he is challenged to a war by Akshakumara and Indrajit. The latter eventually arrests Hanuman by using the Brahmastra and produces him before Ravana.

A conversation ensues between Hanuman and Ravana culminating in Ravana pronouncing the death sentence on Hanuman. But he is dissuaded against doing so by his brother, Vibheeshana who points out that such a punishment should not be meted out to an emissary. However, Ravana passes an order that a

cotton cloth be wound around the tip of Hanuman's tail and set on fire. Not the one to be thus subdued, Hanuman then goes on a rampage, setting the whole city of Lanka ablaze, but taking care at the same time that the safety of Sita is ensured. Having given Ravana a taste of his prowess through his exploit, Hanuman takes a leap back across the ocean to reach back to Rama and hands him over the Choodamani and gives a detailed report of his remarkable adventure.

* * * *

सुन्दरे सुन्दरो रामः सुन्दरे सुन्दरी कथा
 सुन्दरे सुन्दरी सीता सुन्दरे सुन्दरं वनम् ।
 सुन्दरे सुन्दरं काव्यं सुन्दरे सुन्दरः कपिः
 सुन्दरे सुन्दरं मंत्रं सुन्दरे किं न सुन्दरम् ॥

सुन्दरकाण्डः ।

ततोहनूमान्दशकण्ठनीतां सीतां विचेतुं पथि चारणानाम् ।
महेन्द्रशैलस्य खगेन्द्रवेगः प्रस्थादुदस्थात्प्रथमानवेगः

॥ १ ॥

तदानीमुदन्वदुल्लङ्घनदृढतरनिहितचरणनिष्पीडनं सोढुमक्षमः
क्ष्माभृदेष निःशेषनिःसरन्निर्झरौघतया निरन्तरनिष्पतद्वाष्पवर्ष
इव इतस्ततो विततजीमूतवृन्दतया पारिप्लवशिथिलधम्मिल्ल
इव, संत्रस्यमानकुञ्जरयूथतया संजातश्वयथुरिव,
साध्वसधावमानहरिणगणचरणखरतरखुरकोटिपाटनोद्धूतधातुधूलीपालि-
पाटलितविकटकटकतया क्षरितशोणित इव, तत्क्षण-
प्रबुद्धकण्ठीरवमुखरितकन्दरतया कृताक्रन्द इव, परिसरगह्वर-
निबिरीसनिःसृतसरीसृपतया निर्गलितान्त्रमाल इव,
घूर्णमानतरुविटपकोटिताडितजलदवृन्दस्यन्दितसीकरनिकर-
कोरकिताकारतया समुपजातस्वेद इव, स्फटिकतटोपल
पतनदलितकीचकसुषिरसंमूर्छत्पवनस्फूत्कारपरिपूरितगगनतया
प्रवर्धमानोर्ध्वश्वास इव वचसामविषयं दौस्थ्यमभजत ॥

कृत्वा मारुतिलङ्घनोत्थितरयात्तत्रानुयात्रां ततः

पर्यायात्पतिता महेन्द्रगहनक्षोणीरुहाणां ततिः ।

मध्येवारिनिधि प्रकाशितशिखा सेतोः कृते भाविनः

सूत्रन्यासनिखातशंकुनिवहभ्रान्तिं पयोधौ दधौ ॥ २ ॥

पक्षाभिघातरयरेचितवीचिमाला-

त्पाथोनिधेः पवननन्दनविश्रमाय ।

उत्तुङ्गशृङ्गकुलकीलितनाकलोको

मैनाकभूभृदुदजृम्भत संभ्रमेण ॥ ३ ॥

तत्र यात्राप्रत्यूहः प्रत्युद्धूत इति वक्षसा तमधः पातयित्वा
प्रयान्तमेनं सान्त्वयन्हिरण्यनाभो बभाषे ॥

सागरेण कृतज्ञेन तवाध्वश्रान्तिशान्तये ।

मारुते प्रेरितोऽस्म्यद्य सौम्य विश्रम्य गम्यताम् ॥ ४ ॥

त्वत्पित्राहं परित्रातः पूर्वं पर्वतभेदिनः ।

तस्मान्नास्मि विपक्षोऽद्य सपक्ष इति मां भज ॥ ५ ॥

एवं प्रार्थयमानमेनं संमान्य कार्यगत्या गते सति हनूमति ॥

अवलोक्य हिरण्यनाभमब्धौ बलमानं बलमानमाथिवज्रः ।

शतमन्युरपेतमन्युरासीत्यवमानात्मजसेवनादमुष्मिन् ॥ ६ ॥

तदनु यथापुरं लंकापुरं प्रति प्रधावतो हनूमतः सरणिमरुण-
दरुणसारथेः पदवीं विन्ध्य इव वदनं व्यादाय द्विरसनजननी
रंहसा सुरसा ॥

उज्जृम्भितस्य तरसा सुरसां विजेतुं

पादौ पयोधिकलितौ पवमानसूनोः ।

तस्योत्तमाङ्गमभवद्गगनस्रवन्ती-

वीचीचयस्खलितसीकरमालभारि ॥ ७ ॥

तनुं तनूकृत्य तदा हनूमान्कृत्वा प्रवेशं जठरे तदीये ।

ततो विनिष्क्रम्य स चक्रपाणेस्त्रिविक्रमस्य क्रममेव चक्रे

भूयोऽपि सोऽयं रघुनाथदूतश्चिच्छेद गच्छन्नखरैः खराग्रैः ।
नृसिंहरंहः पथि सिंहिकाङ्गं छायानिरोधादुपपन्नमन्युः

॥ ९ ॥

तदनु पारावारस्य पारे लम्बशिखरिणि लम्बमानः प्रतनु-
तरवपुर्लंकापुरोत्तरगोपुरद्वारमासाद्य नितान्तचिन्तातन्तुसंता-
नितान्तःकरणोऽभूत् ॥

वानरसेना कथं तरेदिममन्तरायं वितन्वन्तमुदन्वन्तम्,
तरतुनाम, कथमुपयातु यातुधानराजधानीमिमाम्, सर्वथा
वितथमनोरथो दाशरथिः, मोघीकृतार्णवलङ्घनः केवल-
महमभवम्, जीविता वा न वेति न जानामि जानकीति तत्र
भगवतीं सीतामवजिगमिषुराञ्जनेयः प्रच्छन्नसंचारहेतोरस्तमयं
गभस्तिमालिनः केवलमभिललाषः ॥

तदनु शातमखस्यागस्त्यसंनिधौ निक्षिप्तचापस्य प्रत्यासीदति
प्रयोजनवेलेति प्रचेतसे कथयितुमिव प्रतीचीं दिशं प्रविशति
भगवति भास्वति ॥

आविर्बभूव पूवद्रिः श्रृङ्गे श्रृङ्गारजीवितम् ।

तमस्तमालकान्तारकुठारः शशलाञ्छनः ॥ १० ॥

तस्मिन्प्रदोषसमये सहसा हनूमा-

न्कीर्तिच्छटाजवनिकामपनीय शत्रोः ।

आविर्बभूव सुमनःपरितोषणाय

लंकाप्रवेशनवनाटकसूत्रधारः ॥ ११ ॥

तत्काले लंकाधिदेवतामात्मना सह विग्रहं विधातुं गृहीत-
युवतिविग्रहां मार्गप्रसारस्यार्गलीभूय भूयसा तर्जयन्तीं निर्जित्य
तया वानर रचितावज्जोपज्ञं निजनिलयविलयं सरसिजासन-
शासनादावेदयन्त्या विहितानुमतिमरुतिर्लंकायामविकलमेव
मैथिलीं विचिन्वन्नैर्ऋतचक्रवर्तिनः प्रासादमाससाद।

एषा राक्षससार्वभौमनगरी रक्षश्चमूरक्षिता
तस्येदं सदनं सुवर्णशिखरं बिभ्राणमभ्रावलीम् ।
एतत्पुष्पकमाहृतं धनपतेरित्यादरान्मारुते-
स्तत्रादर्शयदिन्दुदीपकिरणप्रद्योतिताशा निशा

॥ १२ ॥

अपिच ॥

आदित्यः कृतकृत्य एष भविता सीतापतेरीदृशं
साहाय्यं विरचय्य कीर्तिमतुलामादित्सुना सूनना ।
इत्यालोच्य तदा किल स्वयमपि ख्यातिं गृहीतुं परां
लंकायां रघुनाथदूतसरणौ चन्द्रेण दीपायितम् ॥ १३ ॥

एवमेव पर्यटन्नस्वप्नसुन्दरीसौन्दर्यमुद्रां निद्रयाप्यतिशय्य
शय्यागृहे कृतसंवेशं वेशयुवतिपरिवृतमवरोधवधूजनमप्य-
निरोधेन निरीक्ष्य तत्र वितथमनोरथो मारुतिर्विरचितबहुविध-
चिन्ताप्रकारः प्राकारादवप्लुतः सन्नशोकवनिकायामपि
मैथिलीमन्वेष्टुमिष्टदेवताप्रणतिमतनुत ॥

ततस्तस्यां नाग-पुंनाग-ताल-हिन्ताल-तमाल-कृतमाल-
सरल--बकुल-वज्जुल-तिलक-आमलक-कुटज-लिकुच-

कतक-कक्कोला-अंकोल-लवङ्ग-विकंकत-केतकी-कदम्ब-
 उदुम्बर-कपित्थ-अश्वत्थ-कुरबक-मरुबक-माकन्द-कुन्द-
 तिन्दुक-चन्दन-स्यन्दन-चम्पक-चाम्पेय-पनस-वेतस-पलाश
 पाटला-रसाल-प्रियालु-प्रायैरनेकैरनोकहनिवहैः परिवृतायां
 परिभ्रमन्नभ्रंकषविकटवितपनिबिडितगगनप्रपञ्चां कांचन
 काञ्चनमयीं शिंशपामारुरोह ॥

पुनरयमेनामालोक्यैवं चिन्तां ततान ॥

ज्योत्स्नां विनापि निवसेन्निशि शीतभानु-
 श्छायां विनापि विलसेद्दिवसेश्वरोऽपि ।

एनां विना रघुपतिः परिगृह्य धैर्यं
 सप्राण एव वसतीति विचित्रमेतत् ॥ १४ ॥

एवं चिन्तयता हनूमता कथमपि निशीथसमये गते निशी-
 थिनीनाथेऽपि चरमगिरिशिखरोपकण्ठसेवामुत्कण्ठमाने
 दशकण्ठस्तु निद्राशेषेण स्मरशरप्रहारेण च कलुषीकृताक्षः
 सरसहरिचन्दनचर्चया जानकीदर्शनेच्छया च प्रकटितरागः
 परिवर्तितवैकक्षकमालया मुकुटरत्नप्रभया च तिरस्कृतनक्षत्र-
 मालः शनैः शनैरविशदशोकवनिकाम् ॥

एतद्दर्शनेन वेपमानतनुलता मैथिली कापुरुषविषयपुरुष-
 वचनपारम्पर्येण विदीर्यमाणहृदया हृदयदयिताशयप्रत्ययादमुमेव
 तृणमन्तरतः कृत्वा स्थिता पर्यभाषत ॥

अयि, सकलसमाचारप्रतिष्ठानिष्ठः परमेष्ठी ननु कुलगुरु-
 र्भवतः परकलत्ररतिरपत्रपां जनयति हि गोत्रजातानाम् ॥

भूयोऽपि पञ्चवटीपरिसरममुं जनमनुकूलप्रभञ्जन
इवानुकूलः कूलोपकण्ठं परिभ्रष्टां नावमिव यदि नयेथाः, तर्हि
तवापि दयते नियतं मदीयो जीवितेशः साक्षाज्जीवितेशोऽपि
त्वयि दयालुर्भवेत् ॥

दाशरथेरजय्याया मैत्र्याः पात्रमपि भवितासि ॥

किंतु खरप्रमुखनिशाचरबलमथनसमयरुचिरलग्नसान्द्रवसा-
पंकिलमुखमार्यपुत्रस्य शिलीमुखं भवन्तमन्तरेण कः श्रद्धीत
निजहृदयगलितरुधिरधारया प्रक्षालयितुम् ॥

अथवा जनस्थानसमरादारभ्य समराभावावग्रहतृषितानां
सौमित्रिपत्रिचातकानां शोणिताम्बुपारणां तवापनयश्चेत्कः
समर्थो निवारयितुम् ॥

एवं जनकदुहितुरवधीरणाफणितिमाकर्ण्य कोपपराङ्मुखो
दशमुखस्तामभितो निवसन्तीरारक्षिकराक्षसीरुद्दिश्य 'भवत्यः
चतुर्भिरप्युपायैरेनामवश्यं वश्यां कुरुध्वम् । इयमननुकूला
चेदिमां हताशां प्रातरशनाय महानसं नयत' इत्यादिश्य
निशान्ते प्रत्यासन्ने निशान्तमेव प्रविवेश ।

तदनु क्षणदाचरीणां भीषणवीक्षणवाग्दोषोन्मेषणमुकुलित-
हृदयपुण्डरीका पुण्डरीकयूथपरिवृतसारङ्गाङ्गनाभङ्गीमङ्गीकु-
र्वाणा गीर्वाणतरुणीव शापबलाद्वसुधां प्रपन्ना जनकनन्दिनी
चिन्तामेवमकरोत् ॥

नूनं विदितवृत्तान्ते जटायुषि गतायुषि ।

मामिहस्थामार्यपुत्रः किं नाधिगतवान्प्रभुः ॥ १५ ॥

आहोस्वित्क्रव्यादमायया विपर्यस्तप्रकृतेः काकुत्स्थस्य
किम्बनास्था संजायते ॥ अथवा

न केवलं मामहरद्दुरात्मा कृपां च रामस्य निसर्गसिद्धाम् ।

इदं न चेत्संश्रितवत्सलः किं भवेत्स तूष्णीं जगदेकवीरः

॥ १६ ॥

इत्थं विलप्य रघुपुंगवमेव संततं चिन्तयन्ती कृच्छ्रान्मूर्च्छा-
मगमत् ॥

निशाचरीस्तां निरवद्यशीलां निर्भर्त्सयन्तीर्निभृतं निवार्य ।

अस्वप्नलोकोत्सवमात्मदृष्टं दुःस्वप्नमेकं त्रिजटा जगाद

॥ १७ ॥

किंच ॥

उपघ्नवृक्षस्य परोक्षभावा-

दुपेत्य पृथ्वीं सुचिरं लुठन्त्याः ।

नक्तंचरस्त्रीमुखकर्षितायाः

सीतालतायास्त्रिजटा जटाभूत् ॥ १८ ॥

तदनन्तरमात्मत्यागाय स्पृहयन्त्यां मैथिल्यां मारुति-
रियमनुपेक्षणीया तपस्विनी नीतिममुञ्चतीति चिन्तां परिगृह्य
नेदीयानस्या बभूव ॥

ततः ॥

देव्या दशाननवचोमयवज्रदीर्ण-

कर्णान्तरव्रणविरोपणभेषजानि ।

विस्रम्भणार्थमयथान्वयसंगतानि

रामाभिकीर्तनमधूनि शनैर्न्यषिञ्चत् ॥ १९ ॥

तदनन्तरं समन्तात्प्रसारितनयना जनकतनया तस्यां
शाखायां शाखामृगमुद्वीक्ष्य दुःस्वप्नबुद्ध्या चकितहृदया
सलक्ष्मणाय रामाय भर्त्रे भद्रमाशंसमाना जनमिमं दुरापस्वापं
स्वप्नः कथमाप्नुयादिति विचिन्त्य मायया समायातनैर्ऋत
इति बुद्ध्या तस्मान्मारुतपुत्रात्तत्रास ॥

सोऽपि समवतीर्य वचनवैचित्र्याञ्जनकपुत्रीं प्रत्याययितु-
माञ्जनेयः कृताञ्जलिव्यजिज्ञपत् ॥

कल्याणि त्वद्वियोगेन तीव्रवेगेन ताम्यतः ।

राघवेन्द्रस्य दूतं मामन्यथा मा स्म मन्यथाः ॥ २० ॥

त्वया सह प्रस्थितचित्तवृत्ति-

र्विभावरीकोकसमानधर्मा ।

वचोऽब्रवीन्मैथिलि मन्मुखेन

त्वां कौशलं कोसलराजपुत्रः ॥ २१ ॥

अपि च ॥

शिरसा तव सौमित्रिरकरोदभिवादनम् ।

अपृच्छत्सोऽपि भद्रं त्वामधिपश्च वनौकसाम् ॥ २२ ॥

एवमभिहितया तया संभूतविस्रम्भतया भयादपेतया
तावदनुयुक्तः पवनतनयो वालिमरणकारणं सुग्रीवस्य
सख्यमाख्याय प्राचेतसचेत इव संततसंनिहितरामनाम-
मङ्गलमङ्गुलीयकमस्यै प्रायच्छत् ॥

सौख्यावहस्य पवनात्मजनीयमान-
रामाङ्गुलीयकविलोकनवासरस्य ।
सत्यं कलां शततमीं भुवि नैव भेजे
पाणिग्रहोत्सवदिनं जनकात्मजायाः ॥ २३ ॥

ततस्तं जानकी निःसीमहर्षा बभाषे ॥

महाभाग, सर्वथास्य दुरात्मनः प्रत्यासीदतिमृत्युरेवमनला-
भिधानया विभीषणदुहित्रा स्वमात्रा प्रेषितया भाषितं च।
अयमप्यनार्यशीलस्तुरीयमुपायमन्तरेण न मामार्यपुत्रस्य समर्प-
यिष्यति । नियतमहमपि मासादूर्ध्वं न शक्नुयां प्राणान्कृपणा-
न्धारयितुमिति ॥

एतदाकर्ण्य मारुतिर्महानुभावे, मा भैषीः। भवन्तीं वहन्नेव
तूर्णमुल्लङ्घितसागरो रघुवरचरणसरसिजसमीपमुपयास्यामि ।
मामसमर्थं न समर्थयेथा इत्यभिहितवान् ॥

अथ तमुवाच सा जनकराजसुता मुदिता
किमु तव दुष्करं चरणलङ्घितवारिनिधेः ।
अपि तु मया सह प्लवगपुंगव यास्यसि चे-
न्नियतमपायिनी परिणमेद्भवतः पदवी ॥ २४ ॥

अन्यच्च ॥

पातिव्रत्यहुताशनेन यदि तं कुर्यामहं भस्मासा-

त्सत्यं दाशरथेः शरस्य न भवेदात्मोचिता पारणा ।

किं चैतस्य यशोनिशापतिरपि प्रम्लानकान्तिर्भवेद्-

भ्रातः शासितरावणे रघुपतौ यात्रा मम श्रेयसी ॥ २५ ॥

एवं व्याहृतः पवनसुतो विनीतां सीतां पुनराबभाषे ॥

मायामृगेण तव मैथिलि वञ्चितायाः

शाखामृगेण पुनरागतिरित्ययुक्तम् ।

एषा कथापि भुवने वितता यदि स्या-

त्का नाम रामधनुषः प्रथिता प्रशस्तिः ॥ २६ ॥

किं बहुना । इत्येतदेव चिन्तितम् । यदर्हं राघव-
गृहिण्यास्तदेव निश्चितम् । यत्सदृशमीदृशस्य समाचारस्य
तदेव प्रकाशितम् । यदनुगुणं रावणापराधप्रतिक्रियाया-
स्तदेवानुमोदितम् । यदनुकूलं कुलवधूशीलस्य तदेव कथितम् ।
यदुचितं क्षत्रियाणीवाणीप्रक्रमस्य तदेवोपक्रान्तमिति बहुशः
प्रशस्य सर्वथा रामलक्ष्मणा लंकामिमां प्राप्ताविति जानकि,
जानीहि । अनुजानीहीमं जनं प्रस्थातुम् ॥

किंच ।

काकुत्स्थेन विदितपूर्वमभिज्ञानं किमपि दीयतामिति ॥

सा तु दीर्घं निश्वस्य पुरा खलु चित्रकूटतटवने तरुणतरतरु-
रमणीयतया मन्दीभवन्नन्दनवैभवे रघुनन्दनेनोपधानीकृतांकाया

मम पयोधरपरिसरे खरतरनखराग्रविरचितविदारणं धाराधरना-
मानं काकं रघुपतिर्व्यलोकयत् ॥

कुशरूपकुशेशयासनास्त्रं

विजहौ वासविवायसे स वीरः ।

अथ तत्कृपया हृताक्षिमात्र-

श्चिरजीवी स दधौ यथार्थसंज्ञाम् ॥ २७ ॥

सैषा परिचितकथास्मरणादिद्वगुणितदुर्दशा केशपिनद्धमपर-
मिदमभिज्ञानमुन्मुच्य ॥

चूडामणिं कपिवरस्य ददौ दशास्य-

संत्रासपुञ्जितरुषाग्निदशं कृशाङ्गी ।

आदाय तत्प्रणतिपूर्वमसौ प्रतस्थे

माणिक्यगर्भवदनोरगतुल्यबाहुः ॥ २८ ॥

ततः कृतकृत्य एव निर्गत्य निजागमनं निशाचरपतेः
प्रकाशयितुमशोकवनिकां बभञ्ज प्रभञ्जनात्मजः ॥

तदनु सरभसमारक्षिकरक्षोगणनिवेदितप्रमदवनकदनकुपित-
दशवदनप्रेषितान्पितृपतिकिंकरभयंकरान्किंकरान्प्रहस्तपुत्रेण
जम्बुमालिना सह निहत्य चैत्यतोरणमुपगतवति हनूमति ॥

पुनरपि निशमितामितनिशिचरगणमारणो रावणः
सचिवान्पञ्च पञ्चाननपराक्रमान्प्रहसनप्रमुखान्बलीमुखं जीवग्राहं
गृहीध्वमिति प्राहिणोत् ।

तत्र तानपि तोरणपरिघेण पञ्च पञ्चतां नीत्वा मुहुर्मुहु-
र्दाशरथिदूतोऽहमित्यात्मानमुद्धोषयन्तं हनूमन्तं नियन्तुं नियन्ता
निखिलरक्षसामध्यक्षमक्षकुमारमध्यक्षिपत् ॥

तत्क्षणं क्षणदाचराणां मिषतामेव निष्पादितरङ्गनिष्पेष-
कृत्यश्चैत्यप्रासादमुत्पाटितस्तम्भजातजातवेदसा दग्ध्वा भूयोऽ-
प्युपाश्रिततोरणः समीरणसुतो बभूव । एनमपि वृत्तान्तं श्रुत्वा
कुपितस्य निशाचरपतेर्युगपदेव निपेतुः पुत्रे सुत्रामजिति
समितिहेतोर्विशतिदृष्टयः ॥

अनिमिषभुवने वा व्योम्नि वा भूतले वा

समरमुपगतं त्वां वीक्षितुं कः समर्थः ।

इति नुतिवचनेन श्लाघयन्मेघनादं

प्लवगमिह नयेति प्राहिणोद्राक्षसेन्द्रः ॥ २९ ॥

तदनु यातुधानबलप्रधाननिधनक्रुद्धो विविधायुधवैतथ्यं
विमृश्य विजयश्रीसंगतगन्धं गन्धवहनन्दनं सदानन्दास्त्रेण
बबन्ध दशकन्धरात्मजः ॥

तेन दिव्यास्त्रेण विवशशरीरमेनं पिशिताशनाः शणवल्क-
लैर्बबन्धुः ॥

तदनन्तरमितरहननासहतया निहुतस्य दिव्यास्त्रस्य प्रभावं
विभावयन्विभावरीचरपतितनूजः पवनतनयं निजपितृसमीप-
मुपनिनाय ॥

निश्रेयसप्रणयिनीं पदवीं निरोद्धुं
 त्रैलोक्यपापपरिपाकमिवात्तरूपम् ।
 सूर्येन्दुपावकमहांसि तपोबलेन
 जित्वा यथेच्छमभिषिक्तमिवान्धकारम् ॥ ३० ॥

सोऽपि प्लवंगमभिवीक्ष्य समीरपुत्रं
 चित्रीयमाणहृदयः पिशिताशनेन्द्रः ।
 कैलासशैलचलनागसि शापदायी
 नन्दीश्वरः स्वयमुपागत इत्यमंस्त ॥ ३१ ॥

ततः प्रहस्तेन विहितविविधानुयोगः प्रत्यभाषत रावणं
 मारुतिः ॥

अयमहमहर्षतिकुलतिलकस्य सत्यसंधस्य पितृनियोग-
 समुपगतवनवासनिरतस्य शूर्पकारातिबाधितशूर्पणखाप्राप्त-
 वैरूप्यकुप्यत्खरप्रमुखनिशिचरबलपलालजालकल्पान्तानल-
 कल्पशिलीमुखस्य कपटहरिणहननसमयपरिमुषितदारान्वेषण-
 संजातसुग्रीवसख्यस्य समुत्खातवालि कण्टकस्य दुर्वृत्तक्षत्र-
 वंशवनपवनसारथेस्तपोनिधेर्जामदग्न्यस्य भुजबलावलेपलोप-
 हेतोः श्रीमतो दाशरथेर्दूतोऽहं सीतामार्गमार्गणाय दिशिदिशि
 तपनतनयप्रेषितानां वानराणामेकतमः समुद्रलङ्घनजङ्घालस्तव
 नगरप्रमदवनसीमनि रघुवरधर्मदारान्प्रणम्य प्रतिष्ठासुर्मदीय-
 मागमनं प्रकाशयितुं प्रमथिताशोकवनिकानोकहनिवह-
 स्त्वद्दर्शनकुतूहलेन केवलमनुभूतनैर्ऋतलूतातन्तुसंनहनस्तव
 परिसरमुपासरम् ॥

बद्धादरोऽपि परदारपरिग्रहे त्व-

मिक्ष्वाकुनायककलत्रमनार्य मा गाः ।

वाताशनोऽहमिति किं विनतासुतस्य

श्वासानिलाय भुजगः स्पृहयालुतालुः ॥ ३२ ॥

किं बहुना ।

मायामृगे समरनाटकसूत्रधारे

शाखामृगे च भवतः प्रतिकूलवाले ।

दृष्टोद्यमस्य मघुनायकसायकस्य ।

मुक्त्वा प्रणामकवचं कवचं किमन्यत् ॥ ३३ ॥

एवं निशम्य कुपितः पिशिताशनेन्दः

प्राणानमुष्य हरतेति भटानवादीत् ।

आजन्मशुद्धमतिरत्र विभीषणस्तं

दूतो न वध्य इति शास्त्रगिरा रुरोध ॥ ३४ ॥

रावणोऽपि विभीषणभाषणमङ्गीकृत्य 'प्लवङ्गानामङ्गेषु
लाङ्गूलमेव वरम् । तदेव कार्पासवाससा संवीतं वह्नितात्कृत्य
चत्वरे चत्वरे घोषानुद्धोष्य सप्रहारं नगरं परितः संचारयत'
इति राक्षसानादिदेश ॥

तेषु तथा कृर्वाणेषु ।

एतद्वृत्तान्तमारक्षिकराक्षसीगणगर्वोदीर्णवर्णितमाकर्ण्य दूय-
मानमानसा जानकी हुताशनमुपस्थाय 'शीतो भव हनूमतः'
इति प्राञ्जलिः प्रार्थयत ॥

घोरस्य राघवकलत्रतपोमयाग्रे-

र्मा भूवमिन्धनमहं क्षणमित्यवेत्य ।

शैत्यं वितत्य दहनः पवमानसूनो-

र्वालाग्रसीम्नि मणिदीप इवावतस्थे ॥ ३५ ॥

तदनु पवनतनयोऽपि पुरमिदं न खलु सुव्यक्तं नक्तमा-
लोकयम् । तस्मादनलसाक्षिकमेव पुरमखिलमालोकयामि
इति यामिनीचरगणं परिचिततोरणपरिधेण जघान ॥

अथ दह्यमानायां लंकायाम् ॥

हा तात हा जननि हा सुत हा सहाय

हा पौत्र हा प्रियसखि क्व नु हा हतोऽस्मि ।

इत्यादि पौरपरिदेवनभारवाग्भि-

रापूरि रावणपुरी शिखिना परीता ॥ ३६ ॥

चक्रे शक्रजिदाज्ञया रणमुखे यत्कर्म रक्षोगण-

स्तत्कर्तुं क्षणदाचरक्षितिभुजा युक्तोऽप्यशक्तो भवेत् ।

सप्तार्चिश्च हनूमता परिचितो लंकामधाक्षीद्यथा

तत्पित्रा मरुता युतोऽपि न तथा दाहक्रियायां पटुः

॥ ३७ ॥

वाचामिदानीं किमु विस्तरेण लंकापुरीं रावणबाहुगुप्ताम् ।

काकुत्स्थदूतोऽयमुपेत्य चक्रे कृतान्तदूतस्य सुखप्रवेशाम्

॥ ३८ ॥

लंकादाहेऽप्यनार्ता रघुपतिदयितां चारणोक्त्या विदित्वा ।
 सानन्दस्तां प्रणम्य प्रतिगमनविधौ प्राप्य तस्या नियोगम् ।
 आरुह्यारिष्टशैलं निधिमपि पयसां स्वैरमुत्तीर्य वेगा-
 च्चक्रे गत्वा महेन्द्रं प्लवगकुलपतीन्पूर्णकामान्हनूमान्
 ॥ ३९ ॥

अथ यथार्हं सैन्याधिपान्संमान्य मारुतिस्तैरनुयुक्तः स्व-
 वृत्तान्तमखिलमाख्यातवान् ॥

तदनु पवनतनयवचनमुदिता वानरवरूथिनी यूथनाथानुयाता
 तद्दर्शनजनितमानन्दमानन्दशरधौ दाशरथौ सुग्रीवे च
 संविभज्येव विवक्षितुमहमहमिकया धावन्ती मध्येसरणि
 दधिमुखकृतावनं मधुवनं हनूमदनुमत्याभिभूय मधुपानसुख-
 मनुबभूव ॥

अथाब्रवीद्गिरिवरतुङ्गमङ्गदं
 कृताञ्जलिर्दधिमुख एष रोषवान् ।
 वलीमुखान्मधुभजने शिलीमुखा-
 न्भवानिमान्झटिति निवारयेदिति ॥ ४० ॥

अयमप्येनमवोचत् ॥

दशमुखपुरमध्ये वीक्षिता मैथिलीति
 श्रवणमधु वितीर्णं येन वीरेण मह्यम् ।
 दधिमुख यदि सोऽयं भाषते को निरुन्ध्या-
 न्मधु पिबतु यथेच्छं वाहिनी वानराणाम् ॥ ४१ ॥

तदनु भयवशसमुपगतदधिमुखवचनविदितमधुवनकदनपरि-
गणितजनकदुहितृदर्शनजनितप्रमदभरभरितस्तपनतनयस्तत्र
तनुविकृतिमतनुत दधिमुखागमननिमित्तसंपत्तिम् ॥

आरुह्याद्रिमथावरुह्य विपिनान्यासाद्य नानाफला-
न्यास्वाद्य प्लुतमारचय्य वदनैरापाद्य वाद्यक्रमान् ।
आलिङ्ग्यद्रुममक्रमं मदवशादाधूय पुच्छच्छटा-
मारादाविरभूदहंप्रथमिकापीना कपीनां चमूः ॥ ४२ ॥

निद्राक्षयादरुणितेन समीरपुत्रः
सौमित्रिनेत्रयुगलेन निपीयमानः ।
चूडामणिं करतले कलयन्ववन्दे
पादारविन्दयुगलं भरताग्रजस्य ॥ ४३ ॥

आनीतचूडामणिसंनिधानादाविःप्रमोदेन रघूद्वहेन ।
तत्रानुयुक्तः पवनात्मजन्मा विज्ञापयामास कृतप्रणामः
॥ ४४ ॥

लंकापुरोपवनसीम्यथ राजपुत्री-
मालोक्यं निशिचरीगणबाध्यमानाम् ।
केनापि पातकवशेन सुपर्णलोके
बन्दीकृतमिव भुजंगमराजकन्याम् ॥ ४५ ॥

देव्यास्त्वदीयान्वयकीर्तनेन त्वन्मुद्रया च व्यपनीय शोकम् ।
वार्तामभिज्ञानमयीमयाचं प्रस्थातुकामः परिपूर्णकामः
॥ ४६ ॥

ब्रह्मास्त्रवित्रस्तजयन्तकृत्यां कथामभिज्ञाप्य वने प्रवृत्ताम् ।
 चिरं रुदन्त्या जनकेन्द्रपुत्र्या चूडामणिः प्रेषित एष तुभ्यम्
 ॥ ४७ ॥

किं बहुना ॥

देव तस्याः प्रतिष्ठासूनसूनाशैकपालितान् ।
 मुद्रयित्वा प्रपन्नोऽहं तवाभिज्ञानमुद्रया ॥ ४८ ॥

इति श्रीविदर्भराजविरचिते चम्पूरामायणे सुन्दरकाण्डः
 समाप्तः ।

ಸುಂದರಕಾಂಡ - ಕನ್ನಡಾನುವಾದ

ಅನಂತರ ಗರುಡನಷ್ಟೇ ವೇಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಹನುಮಂತನು ರಾವಣನಿಂದ ಅಪಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಲು ಮಹೇಂದ್ರ ಪರ್ವತದ ಶಿಖರದಿಂದ ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ನಿಂತನು. (1)

ಆಗ, ಹನುಮಂತನು ಸಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟಲು ದೃಢವಾಗಿ ಊರಿದ ಕಾಲುಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ನೋವನ್ನು ಸಹಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಮಹೇಂದ್ರ ಪರ್ವತವು,

ಕೊನೆ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಹೊರ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ನೀರಿನ ಝರಿಗಳ ಪ್ರವಾಹದಿಂದ ಕೂಡಿ ಪರ್ವತವು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಿದೆಯೇನೋ ಎಂಬಂತೆ, ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ಚಲಿಸುವ ಮೋಡಗಳ ಸಮೂಹವು ಪರ್ವತದ ಶಿಥಿಲವಾದ ಕೇಶರಾಶಿಯಂತೆ, ಭಯಗೊಂಡ ಆನೆಗಳ ಸಮೂಹವು ಪರ್ವತದ (ಮೈಮೇಲಿನ) ಬೊಕ್ಕೆಗಳಂತೆ, ಹೆದರಿದ ಹರಿಣಗಳು ವೇಗವಾಗಿ ಓಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವುಗಳ ಗೊರಸುಗಳ ಚೂಪಾದ ತುದಿಯು ನೆಲಕ್ಕೆ ತಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದ ಲೋಹಧಾತುಗಳ ಧೂಳಿನ ರಾಶಿಯು ಬೆಟ್ಟದ ಕಡಿದಾದ ದಾರಿಗಳನ್ನು ಕೆಂಪಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾ ಪರ್ವತದಿಂದ ರಕ್ತವು ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವುದೇನೋ ಎಂಬಂತೆ, ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡ ಸಿಂಹಗಳ ಘರ್ಜನೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸುವ ಗುಹೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಪರ್ವತವು ಜೋರಾಗಿ ಅಳುತ್ತಿದೆಯೇನೋ ಎಂಬಂತೆ, ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಬಿಲಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಣರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಹೊರಬಂದಂತಹ ಹಾವುಗಳು ಪರ್ವತದ ಕರುಳುಬಳ್ಳಿಯ ಮಾಲೆಯೇ ಹೊರಬಂದಂತೆ, ತೂಗಾಡುತ್ತಿರುವ ಮರಗಳ ಕೊಂಬೆಗಳ ತುದಿಯಿಂದ ಗೀರಲ್ಪಟ್ಟ ಮೋಡಗಳ ರಾಶಿಯಿಂದ ಹೊರಬಂದ ಮೆಗ್ಗಿನಾಕಾರದ ತುಂತುರು ಹನಿಗಳ ಸಮೂಹವು ಪರ್ವತವೇ ಬೆದರಿದೆಯೇನೋ ಎಂಬಂತೆ, ಸ್ಫುಟಕ ಶಿಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಸೀಳಿದ ಬಿದಿರಿನ ರಂಧ್ರಗಳನ್ನು ಗಾಳಿಯು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಹೊರಬರುತ್ತಾ ಉಂಟಾಗುವ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಇಡೀ ಆಕಾಶವೇ ತುಂಬಿ ಪರ್ವತವು ಆಯಾಸದಿಂದ ನಿಟ್ಟುಸಿರನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲು ಆಗದ ದುಃಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು (ಮಹೇಂದ್ರ ಪರ್ವತವು) ಅನುಭವಿಸಿತು.

ಆ ಪರ್ವತದ ಕಾನನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಮರಗಳ ಸಮೂಹವು ಅಂಜನೇಯನ ನೆಗೆತದಿಂದ ಆದ ವೇಗದಿಂದಾಗಿ ಆತನನ್ನೇ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹೋಗಿ ತದನಂತರ ಸಮುದ್ರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕೊಂಬೆಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗ ಮಾತ್ರ ಕಾಣಿಸುವಂತೆ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಬಿದ್ದು, ಅದು ಮುಂದೆ ಕಟ್ಟಲಿರುವ ರಾಮಸೇತುವೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಹಗ್ಗಗಳಿಂದ ಬಿಗಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಗೂಟಗಳ ಸಮೂಹವೋ ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಉಂಟುಮಾಡಿದವು. (2)

ಸುರಲೋಕವನ್ನೂ ಚುಚ್ಚುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅತ್ಯುನ್ನತ ಶಿಖರಗಳ ಸಮೂಹವುಳ್ಳ ಮೈನಾಕ ಪರ್ವತವು ಆ ವಾಯುಪುತ್ರನಿಗೆ ಮಾರ್ಗಾಯಾಸದ ಕಾರಣ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ನೀಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ರೆಕ್ಕೆಗಳಿಂದ ಅಲೆಗಳನ್ನು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಳ್ಳುತ್ತಾ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಒಡನೆಯೇ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಮೇಲೆಕ್ಕಿದ್ದಿತು. (3)

ಆಗ ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮುಂದಿನ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಯು ಉಂಟಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿದು ತನ್ನ ಎದೆಯಿಂದ ಆ ಮೈನಾಕ ಪರ್ವತವನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಿ ಮುಂದೆ ಹೊರಟ ಆಂಜನೇಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಲು ಮೈನಾಕವು ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿತು.

ಎಲೈ ಆಂಜನೇಯನೇ, ನಿನ್ನ ಪ್ರಯಾಣದ ಆಯಾಸದ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಕೃತಜ್ಞನಾದ ಸಮುದ್ರರಾಜನಿಂದ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಎಲೈ ಸೌಮ್ಯನೇ, ಆದುದರಿಂದ ಕ್ಷಣಕಾಲ ನನ್ನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆದು ನಂತರ ಸಾಗುವವನಾಗು. (4)

ಈ ಹಿಂದೆ ನಿನ್ನ ತಂದೆಯ (ವಾಯುದೇವನ) ಸಹಾಯದಿಂದಾಗಿ ಇಂದ್ರನ ಆಘಾತದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಾನು ನಿನ್ನ ವೈರಿಯಲ್ಲ (ಪಕ್ಷ - ರೆಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲದವನಲ್ಲ) ನಿನ್ನ ಮಿತ್ರನೇ (ರೆಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿರುವವನೇ) ಆಗಿರುವೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ನನ್ನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು. (5)

(ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪುರಾಣೋಕ್ತವಾದ ಕಥೆಯೊಂದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಔಚಿತ್ಯಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಪರ್ವತಗಳಿಗೆ ರೆಕ್ಕೆಗಳಿದ್ದು ಆಗಾಗ ಅವು ಜನನಿಬಿಡ ಸ್ಥಳಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾರಿಹೋಗಿ ಕುಳಿತು ತೊಂದರೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ತೊಂದರೆಗೊಳಗಾದ ಜನರು ಇಂದ್ರನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಾಗ ಇಂದ್ರನು ತನ್ನ ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಅವುಗಳ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದನು. ಅಂದಿನಿಂದ ಚಲವಾದ ಪರ್ವತಗಳು ಅಚಲವಾದದ್ದು. ಇದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹಿಮವಂತನ ಮಗನಾದ ಮೈನಾಕನು ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧದ ಆಘಾತವನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಸಮುದ್ರ ಮಧ್ಯೆ ಆಶ್ರಯ ಪಡೆದು ತನ್ನ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಆಂಜನೇಯನ ತಂದೆ ವಾಯುದೇವನು ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದನು. ಇದೀಗ ಮೈನಾಕನು ವಾಯುದೇವನು ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ಆತನ ಮಗನಾದ ಆಂಜನೇಯನಿಗೆ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದಾನೆಂದು ಪದ್ಯದ ಭಾವಾರ್ಥ.)

ಹೀಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಮಾಡಿದ ಮೈನಾಕನನ್ನು ಗೌರವಿಸಿ ಹನುಮಂತನು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧನಾದಾಗ,

ಹಿಂದೆ ತನ್ನ ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಪರ್ವತಗಳ ಗರ್ವವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದ ಶತಮನ್ಯು ಇಂದ್ರನು, ಇಂದು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಆಂಜನೇಯನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಆತನಲ್ಲಿ ಸೇವಾತತ್ಪರನಾದ ಮೈನಾಕ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕೋಪವನ್ನು ತೃಪ್ತಿಸಿದನು. (ಮನ್ಯುಃ - ಯಾಗ/ಕೋಪ) (6)

ಹಾಗೆಯೇ ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಲಂಕಾಪುರದತ್ತ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಹನುಮಂತನಿಗೆ, ಸೂರ್ಯನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತವು ಹೇಗೆ ತಡೆಯಿತೋ, ಅದೇ ರೀತಿ ಆಂಜನೇಯನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸರ್ಪಗಳ ಮಾತೆ ಸುರಸೆಯು ಒಡನೆಯೆ ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ತನ್ನ ಬಾಯಿಯನ್ನು ತೆರೆದು ತಡೆದಳು.

ಆ ಸುರಸೆಯನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹನುಮಂತನ ಪಾದಗಳೆರಡೂ ತಕ್ಷಣವೇ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಊರಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಅವನ ಶಿರವಾದರೂ ಆಕಾಶಗಂಗೆಯನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿ, ಅದರ ಅಲೆಗಳಿಂದ ಜಾರಿದ ನೀರಿನ ಕಣಗಳು, ಆಂಜನೇಯನು ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದಂತೆ ಕಂಡಿತು. (7)

ಆಗ ಆಂಜನೇಯನು ಬೆಳೆದ ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಿ ಅವಳ ಉದರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅನಂತರ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಬಂದು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾವತಾರದಲ್ಲಿನ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ನಡತೆಯನ್ನು ಆಚರಿಸಿದನು. (8)

(ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ - ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ವಾಮನಾವತಾರದಲ್ಲಿ ವಟುವಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಮಹಾದಾನಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ತೊಂದರೆಯಿಂದಾಗಿ, ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಮೂರು ಹೆಜ್ಜೆ ಇಡುವಷ್ಟು ಜಾಗವನ್ನು ಬಲಿಯಲ್ಲಿ ಯಾಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಲಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಇದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಲು ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ಕೂಡಲೇ ದೊಡ್ಡ ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದಿ ತನ್ನ ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆಯಿಂದ ಇಡೀ ಆಕಾಶವನ್ನೂ, ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಜ್ಜೆಯಿಂದ ಇಡೀ ಭೂಮಿಯನ್ನೂ ಆಕ್ರಮಿಸಿ, ಮೂರನೆಯ ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲಿಡಲಿ ಎಂದಾಗ ಬಲಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆ ಆತನ ತಲೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಆತನನ್ನು ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಿದನು. ಹಾಗೆಯೇ, ಇಲ್ಲಿ ಸುರಸೆಯ ಆಸೆಯನ್ನು ಭಂಗಪಡಿಸಲು ಆಂಜನೇಯನು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಬೆಳೆದರೂ ಕೂಡಲೇ ಕುಬ್ಜನಾಗಿ ಆ ರಾಕ್ಷಸಿಯ ತೆರೆದ ಬಾಯೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ವಟುರೂಪಿ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನಂತಾದ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷಾರ್ಥ)

ಪುನಃ ರಾಮದೂತನಾದ ಆಂಜನೇಯನು ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಾ ನರಸಿಂಹಾವತಾರದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವೇಗವಾದ ಕೋಪವು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಕೋಪಗೊಂಡವನಾಗಿ ನೆರಳನ್ನು

ಸೆರೆಹಿಡಿಯುವುದರ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ದಾರಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸಿಂಹಿ ಕೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಹರಿತವಾದ ಉಗುರುಗಳಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಿದನು. (9)

ಹಾಗೆಯೇ ಸಮುದ್ರ ದಡದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಎತ್ತರವಾದ ಶಿಖರಗಳಿಂದಾವೃತವಾದ ಲಂಬ ಎಂಬ ಪರ್ವತವನ್ನು ಸೇರಿ (ಅಲ್ಲಿ ಮೈಚಾಚಿ) ಅನಂತರ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರಿಯಾಗಿ ಆಂಜನೇಯನು ಲಂಕಾನಗರದ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನ ಗೋಪುರದ ದ್ವಾರವನ್ನು ಸೇರಿ ನಿರಂತರ ವಾಗಿ ಬಂದ ಆಲೋಚನೆಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾದ ಮನುಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗಿ ಬಹುವಾಗಿ ತೊಳಲಾಡಿ ದನು. 'ಈ ರೀತಿ ಅಡೆತಡೆಗಳುಳ್ಳ ಈ ವಿಶಾಲ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ವಾನರ ಸೇನೆಯು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ದಾಟುತ್ತದೆ? ಒಂದು ವೇಳೆ ದಾಟಿದರೂ ಹೇಗೆ ಅದು ರಾಕ್ಷಸ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ತಲುಪಲು ಸಾಧ್ಯವಾದೀತು? ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ರಾಮನು ನಿರಾಶೆಯನ್ನು ಹೊಂದಲೇ ಬೇಕಾಗಿದೆ. ನನ್ನ ಸಮುದ್ರೋಲ್ಲಂಘನವೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಯಿತು. ಜಾನಕಿಯು ಜೀವ ಸಹಿತ ಇದ್ದಾಳೋ ಇಲ್ಲವೋ ನಾನರಿಯೆ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಲಿಚ್ಛಿಸಿದ ಆಂಜನೇಯನು ಗೌಪ್ಯವಾಗಿ (ರಹಸ್ಯವಾಗಿ) ಸಂಚರಿಸಲು ಸೂರ್ಯನು ಅಸ್ತಂಗತ ನಾಗುವುದನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಅಗಸ್ತ್ಯಮಹರ್ಷಿಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಿಂದ ನ್ಯಾಸವಾಗಿ ಇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಬಿಲ್ಲಿನ ಉಪಯೋಗದ ವೇಳೆ ಉಂಟಾಗಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ವರುಣನಿಗೆ ತಿಳಿಸಲೆಂದು ಸೂರ್ಯನು ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು,

ಶೃಂಗಾರ ರಸಕ್ಕೆ ಜೀವ ನೀಡುವ ಮತ್ತು ಕತ್ತಲೆಂಬ ದಟ್ಟವಾದ ಕಾನನಕ್ಕೆ ಕೊಡಲಿ ಯಂತೆ ಶಶಲಾಂಛನನು (ಚಂದ್ರನು) ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ವಿಜೃಂಭಿಸಿದನು. (10)

ಆ ಸಂಧ್ಯಾ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆಂಜನೇಯನು ಕೂಡಲೇ ಅತ್ಯಂತ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ವೈರಿಯ ಕೀರ್ತಿ ಸರಣಿಯೆಂಬ ಪರದೆಯನ್ನು ಸರಿಸಿ ದೇವತೆಗಳ ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿ 'ಲಂಕಾ ಪ್ರವೇಶನ' ಎಂಬ ಹೊಸ ನಾಟಕದ ಸೂತ್ರಧಾರನಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದನು. (11)

ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆಂಜನೇಯನು ತನ್ನ ಮಾರ್ಗಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಮಾಡಿ ಬಹು ವಾಗಿ ಬೆದರಿಸುತ್ತಾ ಅವನೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸ್ತ್ರೀ ವೇಷ ತಾಳಿ ಬಂದಿರುವ ಲಂಕಾಧಿದೇವತೆಯನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದನು. ಕಪಿಯಿಂದಂಟಾಗುವ ಸೋಲಿನ ಅವಮಾನದಿಂದಾಗಿ ಆಕೆಯ ನಗರವು ನಾಶಹೊಂದುವುದೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿ ದಂತಹ ಆ ಲಂಕಾಧಿದೇವತೆಯ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣದ ಯಾವ ಭಾಗವನ್ನೂ ಬಿಡದೆ, ಸೀತೆಯನ್ನರಸುತ್ತಾ ರಾಕ್ಷಸರಾಜನ ಅರಮನೆಯನ್ನು ತಲುಪಿದನು.

ಅನಂತರ, ರಾಕ್ಷಸ ಸೇನೆಯಿಂದ ಕಾಪಾಡಲ್ಪಡುವ ರಕ್ಷಸ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ಲಂಕೆಯು ಇದೇ. ಮೇಘಗಳ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸ್ವರ್ಣಮಯ ಶಿಖರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇದೇ ಅವನ ಅರಮನೆ. ಬಲವಂತವಾಗಿ ಕುಬೇರನಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿ ತಂದಿರುವ ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನವೇ ಇದು ಎಂಬುದಾಗಿ ಬೆಳದಿಂಗಳೆಂಬ ದೀವಟಿಗೆಯಿಂದ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ರಾತ್ರಿದೇವಿಯು ಅಂಜನೇಯನಿಗೆ ಅದರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ತೋರಿಸಿದಳು. (12)

ಸೂರ್ಯನು ಅಮಿತ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಆಸೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಮಗನ (ಸುಗ್ರೀವನ) ಮೂಲಕ ರಾಮನಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ ಎಂದಾಲೋಚಿಸಿ, ಚಂದ್ರನು ತಾನೂ ಸಹ ಬಹಳ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಆ ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮದೂತನ (ಅಂಜನೇಯನ) ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬೆಳಕನ್ನು ಬೀರಿದನು. (13)

ಇದೇ ರೀತಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ, ದೇವಲೋಕದ ಸುಂದರಿಯರ ರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾದ ರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ದ್ರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲೂ ಹೊಂದಿ ನಿರ್ದ್ರಿಸುತ್ತಿರುವ ವೇತ್ಯಾಸ್ತ್ರಿಯರನ್ನೊಳಗೊಂಡ ರಾವಣನ ಅಂತಃಪುರವನ್ನು ಯಾವ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ನಿರಾಶಿತನಾದ ಅಂಜನೇಯನು, ವಿಧವಿಧವಾದ ಚಿಂತೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಅರಮನೆಯ ಪ್ರಾಕಾರದಿಂದ ನೆಗೆದು ಅಶೋಕವನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಲು (ಸಾಧ್ಯವಾದೀತೆಂದು) ತನ್ನ ಇಷ್ಟದೇವತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ನಮಿಸಿದನು.

ಅನಂತರ ಆ ಅಶೋಕವನದಲ್ಲಿ ನಾಗ, ಪುನ್ನಾಗ, ತಾಲ, ಹಿಂತಾಲ, ತಮಾಲ, ಕೃತಮಾಲ, ಸರಲ, ಬಕುಲ, ವಂಜುಲ, ತಿಲಕ, ಆಮಲಕ, ಕುಟಜ, ಲಿಕುಚ, ಕತಕ, ಕಕ್ಕೋಲ, ಲವಂಗ, ವಿಕಂಕತ, ಕೇತಕೀ, ಕದಂಬ, ಉದುಂಬರ, ಕಪಿತ್ಥ, ಅಶ್ವತ್ಥ, ಚಂಪಕ, ಚಾಂಪೇಯ, ಪನಸ, ವೇತಸ, ಪಲಾಶ, ಪಾಟಲಾ, ರಸಾಲ, ಪ್ರಿಯಾಲು ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಮರಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಆವೃತವಾದ ಅಶೋಕ ವನದಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ಸಂಚರಿಸಿ ಮೋಡವನ್ನೇ ಚುಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂಪೂರ್ಣ ಆಕಾಶವನ್ನೇ ಮುಚ್ಚಿದ್ದಂತಿದ್ದ ಸ್ವರ್ಣಮಯವಾದ ಶಿಂಶಪಾವೃಕ್ಷವನ್ನು ಏರಿದನು.

ಪುನಃ ಅಂಜನೇಯನು ಅಲ್ಲಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಈ ರೀತಿ ಯೋಚಿಸಿದನು.

ಬೆಳದಿಂಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದರೂ ಚಂದ್ರನು ಬದುಕಬಹುದು. ನೆರಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ (ಭಾಯಾದೇವಿ ಎಂಬ ಹೆಂಡತಿ) ಸೂರ್ಯನು ಕಂಗೊಳಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ

ಸೀತೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ರಾಮನು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಇನ್ನೂ ಬದುಕಿರುವುದು ಆಶ್ಚರ್ಯವೇ ಸರಿ.

|| 14 ||

ಹನುಮಂತನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಆಲೋಚಿಸುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಹೇಗೋ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯು ಕಳೆದಿರಲು, ಚಂದ್ರನಾದರೋ ಅಸ್ತಾಚಲ ಶಿಖರವನ್ನು ಸೇರಲು ಉದ್ಭುತನಾಗಿರಲು, ರಾವಣನಾದರೋ ನಿद्रಾಭಂಗದಿಂದಲೂ, ಕಾಮಚೋದಿತನಾಗಿಯೂ, ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಹರಿಚಂದನಾದಿಗಳ ಲೇಪನದಿಂದ ಸೀತೆಯ ದರ್ಶನ ಮಾಡುವ ಬಯಕೆಯನ್ನು, ತನ್ನ ಕಾಮವನ್ನೂ ತೋರ್ಪಡಿಸುತ್ತಾ ಕಿರೀಟಗಳಲ್ಲಿರುವ ರತ್ನಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದಲೂ, ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಿದ್ದ ಹೊಮಾಲೆಯಿಂದಲೂ ಆಗಸದಲ್ಲಿ ಮಿನುಗುವ ನಕ್ಷತ್ರದ ಸಾಲುಗಳ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ದೂರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಮೆಲ್ಲನೆ ಅಶೋಕವನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು.

ಅವನನ್ನು ನೋಡಿ ನಡುಗುತ್ತಿರುವ ಬಳ್ಳಿಯಂತಹ ಶರೀರವುಳ್ಳ, ಆ ದುಷ್ಟಪುರುಷ (ರಾವಣ)ನ ನೀಚವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಭಿದ್ರವಾಗಿ ಹೋಗಬಹುದಾದ ಹೃದಯವುಳ್ಳ, (ಆದರೆ) ತನ್ನ ಪತಿಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗದ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ ಹೊಂದಿದ್ದ ಸೀತೆಯು ತನ್ನ ಮತ್ತು ರಾವಣನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲುಕಡ್ಡಿಯೊಂದನ್ನಿಟ್ಟು ರಾವಣನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿದಳು. 'ಎಲೈ ರಾವಣನೇ, ಸನ್ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಪ್ರವರ್ತಿಸಿ ಸಂಸ್ಥಾಪಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಉತ್ಸುಕತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿನ್ನ ಕುಲಗುರುವಲ್ಲವೇ? ಪರಸತಿಯ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿ ಹಾಯಿಸುವುದೂ ಕೂಡ ಅವನ ಕುಲದವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಖಂಡಿತ ನಾಚಿಕೆಯನ್ನಂಟು ಮಾಡುವುದು. ಅನುಕೂಲವಾದ ವಾಯುವು ದೋಣಿಯನ್ನು ದಡಕ್ಕೆ ತಲುಪಿಸುವಂತೆ, ನೀನೇ ಪುನಃ ನನ್ನನ್ನು ಪಂಚವಟಿಯ ಬಳಿಗೆ ಕರೆಯೊಯ್ದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪ್ರಾಣೇಶನು ನಿನ್ನ ವಿಚಾರದಲ್ಲೂ ದಯೆಯನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸುವನು. ಆಗ ಯಮನೂ ಸಹ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ದಯೆಯನ್ನು (ಅನುಕಂಪ) ತೋರಿಸುವನು. (ಎಂದಿಗೂ ಯಾರಿಂದಲೂ) ಸೋಲಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ದಶರಥಪುತ್ರ ರಾಮನ ಸ್ನೇಹಕ್ಕೂ ನೀನು ಪಾತ್ರನಾಗುವೆ. ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಖರನೇ ಮೊದಲಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ನಾಶಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೆತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಮಾಂಸವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಸಾಕಷ್ಟು ಹೊಲಸಾಗಿರುವ ರಾಮನ ಬಾಣವನ್ನು ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಿಂದ ಚಿಮ್ಮುವ ರಕ್ತದಿಂದ ತೊಳೆಯಲು ನಿನ್ನನ್ನು ಹೊರತು ಇನ್ನಾರು ತಾನೇ ಸಿದ್ಧರಾಗುತ್ತಾರೆ? ಅಥವಾ ಜನಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧ ಪ್ರಾರಂಭವಾದಂದಿನಿಂದ ಯುದ್ಧಕ್ಷಾಮವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಬಾಣವೆಂಬ ಚಾತಕಪಕ್ಷಿಯು ನಿನ್ನ ರಕ್ತವೆಂಬ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯದೆ ತೃಪ್ತಿಗೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಯಾರಿಂದ ತಾನೇ ತಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯ?'

ಆಗ ರಾವಣನು ಸೀತೆಯಾದ ನುಡಿಗಳಿಂದ ಅವಮಾನಿತನಾಗಿ ಕೋಪೋದ್ರಿಕ್ತನಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ (ಸೀತೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ) ರಾಕ್ಷಸಿಯರನ್ನು ಕುರಿತು, 'ನೀವೆಲ್ಲಾ ಚತುರೋಪಾಯಗಳಿಂದ (ಸಾಮ, ದಾನ, ಭೇದ, ದಂಡ) ಸೀತೆಯು ನನ್ನ ವಶವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಆಕೆಯು ನನಗೆ ಒಲಿಯಲು ಒಪ್ಪದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಈ ಮೂರ್ಖನನ್ನು ನನ್ನ ಬೆಳಗಿನ ಉಪಾಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅಡುಗೆ ಮನೆಗೆ ಒಯ್ಯಿರಿ' ಎಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿ ರಾತ್ರಿಯು ಕಳೆಯುತ್ತಿರಲು ತನ್ನ ಅಂತಃಪುರವನ್ನು ಸೇರಿದನು.

ಅನಂತರ ಶಾವ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಕೂಡಿ ಭೂಮಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಸುರವನಿತೆಯಂತಾದ ಸೀತೆಯು ಆ ರಕ್ಷಸಿಯರ ಕ್ರೂರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಕೆಟ್ಟಮಾತುಗಳಿಂದ, ಮುದುಡಿದ ಹೃದಯಕಮಲವಾಗಿ, ವ್ಯಾಘ್ರಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಆವೃತವಾದ ಹೆಣ್ಣು ಜಿಂಕೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಈ ರೀತಿ ಯೋಚನಾಮಗ್ನಳಾದಳು.

ನನ್ನ ಅಪಹರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ತಿಳಿದಿದ್ದ ಜಟಾಯುವಿನ ಮರಣಕಾಲಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ನನ್ನ ಪತಿ ರಾಮನಿಗೆ ನಾನು ಇಲ್ಲಿರುವುದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲವೇ?

(15)

ಅಥವಾ ರಾಕ್ಷಸನ ಮಾಯೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಗುಣವನ್ನು ಹೊಂದಿ ನನ್ನ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ರಾಮನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯು ಕೊನೆಯಾಗಿ ಹೋಗಿದೆಯೇ? ಅಥವಾ

ಕೇವಲ ನನ್ನನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಈ ದುಷ್ಟನು ರಾಮನ ಹುಟ್ಟುಗುಣವಾದ ಅನುಕಂಪ (ಕರುಣೆ)ವನ್ನೂ ಅಪಹರಿಸಿದ್ದಾನೋ ಏನೋ, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆಶ್ರಿತವತ್ಸಲನೂ, ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಏಕೈಕ ವೀರ ಶ್ರೀ ರಾಮನು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ತಟಸ್ಥನಾಗಿದ್ದಾನೆ. (16)

ಈ ರೀತಿ ರೋಧಿಸುತ್ತಾ, ನಿರಂತರ ರಾಮನನ್ನು ನೆನೆಯುತ್ತಾ, ದುಃಖಪೂರಿತಳಾಗಿ ಸೀತೆಯು ಮೂರ್ಛಿತಳಾದಳು.

ಕಳಂಕರಹಿತವಾದ ಶೀಲವುಳ್ಳ ಆ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹೆದರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಶಾಂತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಡೆದು ತ್ರಿಜಟೆಯು ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂತಸದಾಯಕವಾದ ಹಾಗೂ ದುಷ್ಟ ರಕ್ಷಸರಿಗೆ ತಾನು ಕಂಡ ಕೆಟ್ಟದಾದ ಸ್ವಪ್ನವೊಂದನ್ನು ಹೇಳಿದಳು. (17)

ಆಸರೆ ನೀಡುವ ಮರವಿಲ್ಲದೆ, ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಹೊರಳಾಡುತ್ತಾ ರಕ್ಷಸಿಯರ ಕಠೋರ ನುಡಿಗಳಿಂದ ವೇದನೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದ ಸೀತಾ ಎಂಬ ಬಳ್ಳಿಗೆ ತ್ರಿಜಟೆಯು ಆಸರೆ ನೀಡುವ ಕೊಂಬೆಯಂತಾದಳು. (18)

ಅನಂತರ ಸೀತೆಯು ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದಾಗ ಆಂಜನೇಯನು, ಪತಿವ್ರತೆ ಹಾಗೂ ದುಃಖಿತಳೂ ಆಗಿರುವ ಇವಳನ್ನು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ಆಲೋಚಿಸಿ ಅವಳ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದನು.

ಸೀತೆಯ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾರುತಿಯು, ರಾವಣನ ಕಠೋರ ನುಡಿಗಳೆಂಬ ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಘಾಸಿಗೊಂಡಿರುವ (ಜಾನಕಿಯ) ಕಿವಿಯೊಳಗೆ ವಂಶಮರ್ಯಾದೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ರಾಮನ ಗುಣಗಾನವೆಂಬ (ಮಧುರವಾದ) ಔಷಧವನ್ನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಿಂಪಡಿಸಿದನು. (19)

ಆಮೇಲೆ ಜಾನಕಿಯು ತನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಹಾಯಿಸಿ, ಆ ಶಿಂಶಪಾಮರದ ಕೊಂಬೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಕಪಿಯನ್ನು ನೋಡಿ, ಕೆಟ್ಟ ಸ್ವಪ್ನವೆಂದು ಸಂಶಯಿಸಿ, ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವಳಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೊಂದಿಗಿರುವ ರಾಮನಿಗೆ ಶುಭವನ್ನು ಆಶಿಸಿ, ನಿದ್ರೆ ಬಾರದ ತನಗೆ ಸ್ವಪ್ನವಾದರೂ ಹೇಗೆ ಬಿದ್ದಿತೆಂದು ಆಲೋಚಿಸಿ, ರಾಕ್ಷಸರೊಡೆಯನೇನಾದರೂ ಮಾಯಾ ರೂಪದಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿದು, ಆ ಆಂಜನೇಯನಿಂದಾಗಿ ನಡುಗಿದಳು.

ಆ ವಾನರನಾದರೋ ಕೆಳಗಿಳಿದು ತನ್ನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ ವುಂಟಾಗಲೆಂದು ಕೈಮುಗಿದು (ಅವಳ ಸಮೀಪ ಬಂದು) ಈ ರೀತಿ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು.

ಎಲೈ, ಮಂಗಳಕರಳೇ, ನಿನ್ನ ವಿಯೋಗವೆಂಬ ತೀವ್ರತೆಯಿಂದ ಬೆಂದಂತಹ ರಾಮನ ದೂತನೆಂದು ನನ್ನನ್ನು ತಿಳಿ. ಬೇರೆಯವನೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಡ. (20)

ಎಲೈ ಸೀತೆಯೇ, ನಿನ್ನೊಡನೆಯೇ ಹೊರಟುಹೋದ ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ರಾತ್ರಿ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ನಡವಳಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಕೋಸಲರಾಜಪುತ್ರ ರಾಮನು, ನನ್ನ ಮೂಲಕವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಕುಶಲವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. (21)

ಮತ್ತೂ ಕೂಡ,

ಲಕ್ಷ್ಮಣನೂ ಸಹ ತಲೆಬಾಗಿ ನಿನಗೆ ನಮಿಸಿ ನಿನ್ನ ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ವಾನರರಾಜ (ಸುಗ್ರೀವ)ನೂ ಕೂಡ (22)

ಹೀಗೆ ನುಡಿದು, ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿಸಿ, ಭಯವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಂಡ ಆ ಸೀತೆಯಿಂದ ಪ್ರಶ್ನಿಸಲು, ಆ ಅಂಜನೇಯನು, ವಾಲಿವಧೆಯ ಕಾರಣವನ್ನೂ, ಸುಗ್ರೀವನ ಸಖ್ಯವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳ ಮನದಂತೆಯೇ ನಿರಂತರ ರಾಮನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೊಂದಿದ (ರಾಮನಾಮವಿರುವ) ಉಂಗುರವನ್ನು ಅವಳಿಗೆ ನೀಡಿದನು.

ಮಾರುತಿಯಿಂದ ತರಲ್ಪಟ್ಟ ರಾಮನ ಮುದ್ರೆ ಉಂಗುರ ನೋಡಿ, ಆಗ ಉಂಟಾದ ಸಂತೋಷದ ನೂರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗದಷ್ಟನ್ನೂ ಆ ಸೀತೆಯು ತನ್ನ ವಿವಾಹದಿನದಂದೂ ಸಹ ಹೊಂದಿರಲಿಲ್ಲ. (23)

ಆಮೇಲೆ ಕೊನೆ ಇಲ್ಲದ ಹರ್ಷದಿಂದ ಸೀತೆಯು ಹೇಳಿದಳು. 'ಓ ಶ್ರೇಷ್ಠನೇ ವಿಭೀಷಣನ ಪುತ್ರಿ 'ಅನಲಿ' ಎಂಬುವವಳು ತನ್ನ ತಾಯಿಯಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು ಈ ದುಷ್ಟ (ರಾವಣ)ನ ಸಾವು ಸಮೀಪಿಸಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಳು. ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಈತ (ರಾವಣ) ಕೊನೆಯ ಉಪಾಯ (ದಂಡೋಪಾಯ) ವಿಲ್ಲದೆ ನನ್ನನ್ನು ನನ್ನ ಪತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಲಾರ. ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ನಾನಾದರೋ ಅತ್ಯಂತ ದೀನವಾದ ಈ ಜೀವವನ್ನು ಒಂದು ತಿಂಗಳಿನ ಮೇಲೆ ತಡೆಹಿಡಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.'

ಇದನ್ನು ಕೇಳಿದ ಅಂಜನೇಯನು, 'ಮಹಾಮಹಿಮಳೇ ಹೆದರಬೇಡ, ನಿನ್ನನ್ನು ಹೊತ್ತು ಬೇಗನೆ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟಿ ರಾಮನ ಬಳಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವೆನು. ನನ್ನನ್ನು ಅಸಮರ್ಥ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬೇಡ' ಎಂದು ಹೇಳಿದನು.

ಅಲ್ಲದೆ,

ಅನಂತರ ಸಂತೋಷಗೊಂಡ ಸೀತೆಯು ಅಂಜನೇಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಸಾಗರವನ್ನೇ ದಾಟಿ ಬಂದಿರುವ ನಿನಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿರುವುದು ಯಾವುದಿದೆ? ಆದರೆ ವಾನರ ಶ್ರೇಷ್ಠನೇ ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ನೀನೇನಾದರೂ ಹೋದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ದಾರಿಯು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಅಪಾಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದಾಗಿರುತ್ತದೆ. (24)

ನನ್ನ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಆ ರಾವಣನನ್ನು ಭಸ್ಮೀಭೂತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ, ದಶರಥಸುತನಾದ ರಾಮನ ಬಾಣಕ್ಕೆ ಅದರ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಸರಿಯಾದ ಆಹಾರವು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಬೇರಾವ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ರಾಮನ ಕೀರ್ತಿ ಎಂಬ ಚಂದ್ರನೂ ಹೀನ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ ರಾವಣನಿಗೆ ತಕ್ಕ ಶಿಕ್ಷೆ ಆದನಂತರವೇ ರಾಮನಿದ್ದಲ್ಲಿ ನಾನು ತೆರಳುವುದು ಉತ್ತಮ (ಶ್ರೇಯಸ್ಕರ) ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದಳು. (25)

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ ಆ ವಿನಯಶೀಲೆಯಾದ ಸೀತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಪುನಃ ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದನು.

ಓ ಮಾತೆ, ಸೀತೆ, ಮಾಯಾಮೃಗದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಮೋಸಪಡಿಸಿ ಈಗ ನನ್ನ ಹಿಂದಿರುಗುವಿಕೆಯು ಶಾಖಾಮೃಗ (ಕೊಂಬೆಯಿಂದ ಕೊಂಬೆಗೆ ಹಾರುವ) ಕಪಿಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆಯಿತೆಂಬುದು ಉಚಿತವಾದುದಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯವೇನಾದರೂ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸರಿಸಿದರೆ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ರಾಮನ ಬಿಲ್ಲಿನ ಕೀರ್ತಿಯು ಏನಾದೀತು?

(26)

ಹೆಚ್ಚೇನು? ಹೀಗೆಯೇ ಯೋಚಿಸಬೇಕಾಗಿರುವುದು. ರಾಮನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಗೆ ಯಾವುದು ಉಚಿತವೋ ಅದೇ ನಿರ್ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇಂತಹ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಯೋಗ್ಯವೋ ಅದೇ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ರಾವಣನ ಅಪರಾಧಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಯುಕ್ತವಾದ ಪ್ರತೀಕಾರವೋ ಅದೇ ನಿರ್ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಸತ್ಕುಲ ಪ್ರಸೂತೆಯಾದ ನಾರಿಯ ನಡತೆಗೆ ಒಪ್ಪಬಹುದಾದುದೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ವೀರ ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾರಿಯ ಮಾತಿಗೆ ಅರ್ಹವಾದದ್ದೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ವಿಧವಿಧವಾಗಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹೊಗಳಿ 'ಜಾನಕಿಯೇ, ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಈಗಾಗಲೇ ಲಂಕೆಯನ್ನು ಸೇರಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿ. ಹಿಂದಿರುಗಲು ನನಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡು ಮತ್ತು ರಾಮನಿಗೆ ಪರಿಚಿತವಾದ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಗುರುತಿನ ಆಭರಣವನ್ನು ನೀಡು' ಎಂದು ಹೇಳಿದನು.

ಅವಳಾದರೋ ದೀರ್ಘವಾದ ನಿಟ್ಟುಸಿರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು (ತನ್ನೊಳಗೆ) ನಿರ್ಧರಿಸಿಕೊಂಡು 'ಹಿಂದೆ ದಟ್ಟವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ಹೊಸ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ನಂದನವನದ ರಮ್ಯತೆಯನ್ನು ಹಿಂದಿಕ್ಕುವ ಚಿತ್ರಕೂಟ ಪರ್ವತದ ತಪ್ಪಲು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ತೊಡೆಯನ್ನು ದಿಂಬನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ರಾಮನು ಮಲಗಿರುವಾಗ ಹರಿತವಾದ ಉಗುರುಗಳಿಂದ ನನ್ನ ಕುಚಗಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಗಾಯಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ 'ಧಾರಾಧರ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಕಾಗೆಯನ್ನು ರಾಮನು ನೋಡಿದನು.

ಆಗ ವೀರನಾದ ಆ ರಾಮನು ಕಾಗೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದಂತಹ ಇಂದ್ರಪುತ್ರ (ಜಯಂತ)ನ ಮೇಲೆ ದರ್ಭೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವೊಂದನ್ನು ಆವಾಹಿಸಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಆ ರಾಮನ ಕರುಣೆಯಿಂದ ಆ ಪಕ್ಷಿಯು ಏಕದೃಷ್ಟಿ ಎಂಬ ಅನ್ವರ್ಥನಾಮವನ್ನು ಪಡೆಯಿತು.

(27)

ಆ ಸೀತೆಯು ಹಿಂದೆ ತನಗೆ ಪರಿಚಿತವಾದ ಕಥೆಯನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಂಡುದರಿಂದ ಇಮ್ಮಡಿ ದುಃಖಿತಳಾಗಿ ತನ್ನ ಶಿರದಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದ (ಚೂಡಾಮಣಿಯೆಂಬ) ಆಭರಣವನ್ನು ತೆಗೆದು,

ಕೃಶವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳ ಆ ಸೀತೆಯು ರಾವಣನ ತೊಂದರೆಯಿಂದ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ ಕೋಪವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಇದ್ದ ಚೂಡಾಮಣಿಯನ್ನು ಆ ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠ (ಆಂಜನೇಯ)ನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಳು. ಅನರ್ಘ್ಯರತ್ನಮಣಿಯನ್ನು ಮುಖದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಸರ್ಪದಂತೆ ನೀಳವಾದ ತೋಳುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಅವನು (ಹನುಮಂತನು) ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅವಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾ ಹೊರಟನು. (28)

ಅನಂತರ ತಾನು ಧನ್ಯನಾದೆನೆಂದು ತಿಳಿದು ವಾಯುಪುತ್ರ (ಆಂಜನೇಯ)ನು ತಾನು ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ರಾವಣನಿಗೆ ತಿಳಿಸಲು ಇಡೀ ಅಶೋಕವನವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದನು.

ಅನಂತರ ಅಶೋಕವನದ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಇದ್ದ ರಾಕ್ಷಸ ಸಮೂಹದಿಂದ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಉಪವನದ ವಿನಾಶದಿಂದ ಕೋಪಾವಿಷ್ಟನಾದ ರಾವಣನಿಂದ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭಯಂಕರ ರೂಪವುಳ್ಳ ಸೇವಕರನ್ನು (ಸೈನಿಕರನ್ನು) ಪ್ರಹಸ್ತನ ಮಗನಾದ ಜಂಬುಮಾಲಿಯೊಂದಿಗೆ ನಾಶಪಡಿಸಿ ಮಾರುತಿಯು ಕೋಟೆಯ ದ್ವಾರವನ್ನು ಏರಿದನು. ಆಗ ಕಳುಹಿಸಿದ ರಾಕ್ಷಸರ ಮರಣ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ಆ ರಾವಣನು ಆ ಕಪಿಯನ್ನು ಜೀವಸಹಿತ ಹಿಡಿದು ತರಲು ಪುನಃ ಸಿಂಹವಿಕ್ರಮಿಗಳಾದ ಪ್ರಹಸನನೇ ಮೊದಲಾದ ಐವರು ಮಂತ್ರಿಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ಆ ಐವರನ್ನೂ ಕಬ್ಬಿಣದ ಸಲಾಕೆಯಿಂದ ಸಂಹರಿಸಿ ಪುನಃ ಪುನಃ 'ನಾನು ರಾಮದೂತ' ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತಿರುವ ಆಂಜನೇಯನನ್ನು ಬಂಧಿಸಲು ರಾಕ್ಷಸರೊಡೆಯ ರಾವಣನು ತನ್ನ ಎದುರಿಗಿದ್ದ ಅಕ್ಷಕುಮಾರನೆಂಬ ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಅವಮಾನಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಿದನು. (ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಕೆಲವರನ್ನು ಹೊಗಳಬೇಕು, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅವಮಾನ (ಹೀಯಾಳಿಕೆ) ಪಡಿಸಬೇಕು).

ರಾಕ್ಷಸರೆಲ್ಲರೂ (ಅನ್ಯಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲದೆ) ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಆಂಜನೇಯನು ಕ್ಷಣಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಆ ಅಕ್ಷಕುಮಾರನನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿ, ಕಂಬಗಳನ್ನು ಕೀಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಅಗ್ನಿಯಿಂದಾಗಿ ಅರಮನೆಯ ಗೋಪುರಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸುಟ್ಟು ಪುನಃ ತೋರಣದ್ವಾರವನ್ನು ಸೇರಿದನು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೋಪಾವಿಷ್ಟನಾದ ರಾವಣನು ಇಪ್ಪತ್ತೂ ಕಣ್ಣುಗಳು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನತ್ತ (ಹೊರಳಿ) ಅವನನ್ನು ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧನನ್ನಾಗಿಸಲು ದೃಷ್ಟಿಸಿದವು.

ದೇವಲೋಕದಲ್ಲಾಗಲೀ, ಗಗನದಲ್ಲಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಾಗಲೀ ಯುದ್ಧನಿರತನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಯಾರು ತಾನೇ ಎದುರಿಸಲು ಸಮರ್ಥರು? ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಪ್ರೇರಕ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಮೇಘನಾದ(ಇಂದ್ರಜಿತು)ನನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಾ ಆ ರಾವಣನು ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು 'ಆ ವಾನರನನ್ನು ಕರೆದು ತಾ' ಎಂದು ಕಳುಹಿಸಿದನು.

(29)

ಆನಂತರ ರಾಕ್ಷಸ ಪಡೆಯ ಮುಖ್ಯವೀರರೆಲ್ಲರ ಮರಣದಿಂದ ಕೋಪಗೊಂಡ ಇಂದ್ರಜಿತುವು ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಅಸ್ತ್ರಗಳು (ಆಂಜನೇಯನ ಮೇಲೆ) ವೃಥಾವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಸದಾ ವಿಜಯಶ್ರೀಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ 'ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ' ದಿಂದ ಆಂಜನೇಯನನ್ನು ಬಂಧಿಸಿದನು. ಈ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಪ್ರಜ್ಞಾಹೀನನಾದ (ಆಂಜನೇಯನ) ದೇಹವನ್ನು ರಾಕ್ಷಸರೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಸೆಣಬುನಾರಿನಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದರು.

ಆನಂತರ ಇತರ ಬಂಧನಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿದ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ ಕ್ರಮೇಣ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರಲು, ಆ ಇಂದ್ರಜಿತುವು ಆಂಜನೇಯನನ್ನು ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಬಳಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದನು.

ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಲು ಮೂರು ಲೋಕದ ಪಾಪಗಳ ಪರಿಪಾಲಕಗಳೆಲ್ಲ ಮೂರ್ತಸ್ವರೂಪ ಪಡೆದಂತಿರುವ, ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿ ಇವುಗಳ ತೇಜಸ್ಸನ್ನೂ ತನ್ನ ತಪ್ಪಿನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸಿರುವ, ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಅಭಿಷೇಕಗೊಂಡಂತಿರುವ (ರಾವಣನನ್ನು) ಆಂಜನೇಯನು ನೋಡಿದನು. (30)

ಆ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪತಿ ರಾವಣನು ವಾಯುಸುತನಾದ ಆ ಕಪಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಆಶ್ಚರ್ಯಚಕಿತ ಹೃದಯವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತದ ಕೀಳುವಿಕೆ ಎಂಬ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ ಶಪಿಸಿದ ಶಿವನೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಬಂದಿರುವನೆಂದು ಭಾವಿಸಿದನು.

(31)

ಆಮೇಲೆ ಪ್ರಹಸ್ತನಿಂದ ವಿಧವಿಧವಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಾನರನು (ಆಂಜನೇಯನು) ರಾವಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದನು. 'ನಾನು ಸೂರ್ಯವಂಶದ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ, ಸತ್ಯಸಂಧನೂ, ಪಿತೃವಾಕ್ಯ ಪರಿಪಾಲನೆಗಾಗಿ ವನವಾಸ ಕೈಗೊಂಡಿರುವವನೂ, ಕಾಮಪೀಡಿತಳಾದ ಶೂರ್ಪನಖಿಯ ಕುರೂಪದಿಂದಾಗಿ ಕೋಪಗೊಂಡ ಖರ, ದೂಷಣ, ಮೊದಲಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ಬಲವೆಂಬ ಧೂಳಿಗೆ ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಬಾಣವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ, ಮಾಯಾಮೃಗದ ಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿದ್ದಾಗ ಪತ್ನಿ ವಿಯೋಗವನ್ನು ಹೊಂದಿ,

ಸುಗ್ರೀವನ ಗೆಳೆತನವನ್ನು ಮಾಡಿ, ವಾಲಿಯೆಂಬ ಮುಳ್ಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಬಿಸಾಡಿದ (ನಾಶಪಡಿಸಿದ) ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಸಮಸ್ತ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಭೀಕರ ಅಗ್ನಿಯಂತಿದ್ದ ಪರಶುರಾಮನ ಗರ್ವಭಂಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದ, ಸಕಲ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಾಮನ ದೂತ, ಕಪಿರಾಜ ಸುಗ್ರೀವನಿಂದ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದಿಕ್ಕು-ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಾನರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ, ಸಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟುವುದರಲ್ಲಿ ಪರಿಣಿತನಾದ ನಾನು ಈ ಪಟ್ಟಣದ ಉಪವನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ರಾಮನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ಸೀತಾಮಾತೆಯನ್ನು ಕಂಡು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ತೆರಳಲಿಚ್ಛಿಸಿದವನಾಗಿ, ನನ್ನ ಆಗಮನವನ್ನು ನಿಮಗೆ ತಿಳಿಸಲು ಅಶೋಕವನದ ಮರಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ಧ್ವಂಸ ಮಾಡಿದೆನು. ನಿನ್ನನ್ನು ಕಾಣಬೇಕೆಂಬ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ರಾಕ್ಷಸರ ಪಾಶಕ್ಕೆ ಬಂಧಿತನಾಗಿ ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ.

ಎಲೈ ಅವಿವೇಕಿಯೇ! ನೀನು ಪರಸ್ತ್ರೀಲೋಲುಪನಾದರೂ ಇಕ್ಕಾಕು ವಂಶದಲ್ಲಿಯೇ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ರಾಮನ ಸತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಚ್ಛಿಸಬೇಡ. ಸರ್ಪವು 'ನಾನು ಗಾಳಿಯನ್ನೇ ಆಹಾರವಾಗಿ ಸೇವಿಸುವವನು' ಎಂದು ಗರುಡನ ಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆಯೇ? (32)

ಯುದ್ಧವೆಂಬ ನಾಟಕದ ಸೂತ್ರಧಾರನಾದ ಮಾಯಾಮೃಗದ ಮೇಲೂ, ನಿನ್ನ ವೈರಿಯಾದ ವಾಲಿ ಎಂಬ ವಾನರನ ಮೇಲೂ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ರಾಮನ ಶರಕ್ಕೆ ಪ್ರಣಾಮ (ಶರಣು) ವೆಂಬ ಕವಚವಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಇನ್ನಾವ (ರಕ್ಷಾ) ಕವಚವಿದ್ದೀತು? (33)

ಅಂಜನೇಯನ ಈ ರೀತಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೋಪಾವಿಷ್ಟನಾದ ರಾವಣನು 'ಇವನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತೆಗೆಯಿರಿ' ಎಂದು (ತನ್ನ) ಸೇವಕರಿಗೆ ಹೇಳಿದನು. (ಆಗ) ಜನ್ಮದಾರಭ್ಯ ಸಾತ್ವಿಕ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವಿಭೀಷಣನು 'ದೂತನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬಾರದು' ಎಂಬ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ನುಡಿಯಿಂದ ರಾವಣನನ್ನು ತಡೆದನು. (34)

ರಾವಣನೂ ಕೂಡ ವಿಭೀಷಣನ ಮಾತನ್ನು ಒಪ್ಪಿ 'ಕಪಿಗಳ ಅಂಗಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಲವೇ ಅತಿ ಮುಖ್ಯ. ಆದುದರಿಂದ ಇದರ ಬಾಲಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿಸಿ, ಇವನ ಕುರಿತಾಗಿ ನಗರದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವೃತ್ತ (ಚೌಕ)ದಲ್ಲಿಯೂ ಘೋಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಹೊಡೆಯುತ್ತಾ ನಗರ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾ ಕರೆದೊಯ್ಯಿರಿ' ಎಂದು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು. ಅವನಾಜ್ಞೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಹಾಗೆಯೇ ಅವರು ಮಾಡುತ್ತಿರಲು -

ಈ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ರಾಕ್ಷಸಿಯರ ಸಮೂಹವು ಬಹು ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಕೇಳಿ ದುಃಖಿತಳಾದ ಸೀತೆಯು ಪೂಜ್ಯ ಅಗ್ನಿದೇವನನ್ನು ಮನಸಾ ಪೂಜಿಸಿ 'ಆಂಜನೇಯನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶೀತ ಸ್ವಭಾವದವನಾಗಿರು' ಎಂದು ಕರಮುಗಿದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಳು.

ಸೀತಾದೇವಿಯ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಗೆ ನಾನು ಇಂಧನವಾಗಲಾರೆ, ಎಂದು ಅರ್ಘ್ಯಸಿಕೊಂಡ ಅಗ್ನಿದೇವನು ಶೀತಸ್ವರೂಪನಾಗಿ ವಾಯುಸುತನ ಬಾಲದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ರತ್ನಮಯವಾದ ದೀಪದಂತೆ ಶೋಭಿಸಿದನು. (35)

ಆಮೇಲೆ ಆಂಜನೇಯನು 'ಹಿಂದೆ ನಾನು ರಾತ್ರಿ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಈ ಲಂಕಾನಗರವನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನೋಡಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಈಗ ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನಗರ ವೀಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ, (ತನ್ನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ) ರಾಕ್ಷಸಪಡೆಯನ್ನು ತನಗೆ ಈ ಹಿಂದೆ ಪರಿಚಿತವಾಗಿದ್ದ ತೋರಣದ್ವಾರದ ಸಲಾಕೆಯಿಂದ ಬಡಿದು ಕೊಂದನು. ಆನಂತರ ಹನುಮಂತನಿಂದ ಲಂಕೆಯು ಸುಡಲ್ಪಡುತ್ತಿರಲು -

ಅಗ್ನಿಯಿಂದಾವೃತವಾದ ಆ ರಾವಣನ ಲಂಕಾನಗರಿಯು - ಅಯ್ಯೋ ನನ್ನ ತಂದೆಯೇ! ಅಯ್ಯೋ ನನ್ನ ತಾಯಿಯೇ! ಹಾ ನನ್ನ ಮಗುವೇ! ಓ ಸ್ನೇಹಿತನೇ! ಮೊಮ್ಮಗನೇ, ಓ ನನ್ನ ಸತಿಯೇ, ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟುಹೋದೆ. ಅಯ್ಯೋ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟನೇ ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿ ನಗರವಾಸಿಗಳ (ಲಂಕಾವಾಸಿ) ದುಃಖಿತಪ್ಪ ಹೃದ್ಗತವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಯಿತು. (36)

ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ರಕ್ತಸ ಸೇನೆಯು ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಅಪ್ಪಣೆಯಿಂದಲೇ ಯಾವ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿತೋ ಅದನ್ನು ರಾಕ್ಷಸಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ರಾವಣನಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗೆಯೇ ಅಗ್ನಿದೇವನೂ ಕೂಡ ಆಂಜನೇಯನೊಡಗೂಡಿ ಹೇಗೆ ಲಂಕಾನಗರಿಯನ್ನು ಸುಟ್ಟನೋ, ಅ ರೀತಿಯಾಗಿ ಆಂಜನೇಯನ ತಂದೆಯಾದ ವಾಯುದೇವನೊಡನೆ ಸೇರಿಯೂ ಸುಡಲಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. (37)

ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಹೇಳಿ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ? ರಾಮದೂತ ಹನುಮಂತನು ರಾವಣನ ಭುಜಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಲಂಕಾನಗರವನ್ನು ಸೇರಿ ಯಮದೂತನ ನಿರಾಯಾಸ ಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟನು. (38)

ಅಂಜನೇಯನು ಗಂಧರ್ವರ ನುಡಿಯಿಂದ ಲಂಕಾದಹನದಿಂದ ರಾಮನ ಪತ್ನಿ ಸೀತೆಗೆ ಯಾವ ತೊಂದರೆಯೂ ಆಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು, ಆನಂದ ಪರವಶನಾಗಿ, ಅವಳಿಗೆ ವಂದಿಸಿ, ತಾನು ಹಿಂದಿರುಗಲು ಅವಳಿಂದ ಅನುಮತಿ ಪಡೆದು, ಅರಿಷ್ಟವೆಂಬ ಪರ್ವತವನ್ನೇರಿ, ಯಾವ ಅಡಚಣೆ ಇಲ್ಲದೆ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟಿ, ಮಹೇಂದ್ರ ಪರ್ವತವನ್ನು ಸೇರಿ, ಕಪಿ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರ ಆಸೆಯು ನೆರವೇರುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. (39)

ಆಮೇಲೆ ವಾಯುಸುತನಾದ ಅಂಜನೇಯನು ಜಾಂಬವಂತ, ಅಂಗದ ಮೊದಲಾದ ವಾನರ ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳನ್ನು ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಗೌರವಿಸಿ, ಅವರು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ ತಾನು ಸಂಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಅವನ ಮಾತಿನಿಂದ ಹರ್ಷಚಿತ್ತರಾದ ವಾನರ ಸೇನೆಯೂ ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳ ಸಮೇತ ಹನುಮಂತನಿಂದಾದ ಸೀತಾದರ್ಶನದ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಆನಂದಸಾಗರನಾದ ರಾಮನಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸುಗ್ರೀವನಲ್ಲಿ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಅವರಿಗೆ ಹೇಳಲು ನಾಮುಂದು ತಾಮುಂದು ಎಂಬ ಪರಸ್ಪರ ಸ್ವರ್ಧಾಭಾವದಿಂದ ಹೋಗುತ್ತಾ ದಾರಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದಧಿಮುಖ ಎಂಬುವನಿಂದ ಕಾಪಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಮಧುವನದಲ್ಲಿ ಅಂಜನೇಯನ ಅನುಮತಿಯೊಂದಿಗೆ ಮಧುಪಾನ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿತು.

ವಾನರರ ಈ ಮಧುಪಾನ ವೃತ್ತಾಂತದಿಂದ ಕೋಪಾವಿಷ್ಟನಾದ ದಧಿಮುಖನು ಬೆಟ್ಟದಂತೆ ಬೃಹತ್ತಾಗಿರುವ ಅಂಗದನನ್ನು ಕುರಿತು ಕೈಮುಗಿದು, ಮಧುವನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ದುಂಬಿಗಳಂತಿರುವ ಈ ವಾನರರನ್ನು ನೀನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ತಡೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಅಂಗದನಾದರೋ ಆ ದಧಿಮುಖನಿಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದನು.

(40)

ರಾವಣನ ಪಟ್ಟಣದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೀತೆಯು ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟಳು ಎಂಬ ಸುತ್ತಾವೃವಾದ, ಕಿವಿಗಿಂಪಾದ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ ಈ ವೀರನೇ (ಮಾರುತಿಯೇ) ಅನುಮತಿ ನೀಡಿರುವಾಗ ಯಾರು ತಾನೇ ಇದನ್ನು ತಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯ? ವಾನರ ಸೇನೆಯು ಮನಬಂದಂತೆ ಮಧುವನ್ನು ಸೇವಿಸಲಿ ಎಂದನು.

(41)

ಸೂರ್ಯಸುತನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು ಭಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ದಧಿಮುಖನಿಂದ ತಿಳಿದ ಮಧುವನ ನಾಶದಿಂದ ಸೀತಾದರ್ಶನವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ದಧಿಮುಖನ ಬರುವಿಕೆಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಆನಂದಭರಿತನಾಗಿ ದೇಹವಿಕಾರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದನು (ಅತ್ಯಂತ ಹರ್ಷವಾದಾಗ ದೇಹದಲ್ಲಾಗುವ ಭಾವವಿಕಾರಗಳು)

ಗುಡ್ಡಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಏರಿ, ಇಳಿದು, ಕಾನನಗಳನ್ನು ಸೇರಿ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಫಲಗಳ ರುಚಿ ಸವಿದು, ನೆಗೆಯುತ್ತಾ ತಮ್ಮ ಬಾಯಿಂದಲೇ ವಾದ್ಯಗಳ ಘೋಷವನ್ನು ಅನುಕರಿಸುತ್ತಾ, ಅಂಕುಡೊಂಕಾದ ಮರಗಳನ್ನು ಆಲಂಗಿಸುತ್ತಾ (ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಮರಗಳನ್ನು ಹತ್ತುತ್ತಾ), ಮದ ಬಂದವರಂತೆ ಬಾಲವನ್ನು ತಿರುಗಿಸುತ್ತಾ, ನಾಮುಂದು, ತಾಮುಂದೆಂದು ವಾನರಸೇನೆಯು ಬೇಗನೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು. (42)

ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೆಂಪಡರಿದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಕುಡಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಾ (ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ವೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ) ಆಂಜನೇಯನು ಚೂಡಾಮಣಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಭರತನ ಅಣ್ಣ ರಾಮನ ಅಡಿದಾವರೆಗಳಿಗೆ ವಂದಿಸಿದನು. (43)

ಆಂಜನೇಯನಿಂದ ತರಲ್ಪಟ್ಟ ಚೂಡಾಮಣಿಯ ಸಾಮೀಪ್ಯದಿಂದ ಅತಿಯಾದ ಆನಂದ ಹೊಂದಿದ, ರಾಮನಿಂದ ಸೀತೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಲಾಗಿ, ಮಾರುತಿಯು ರಾಮನಿಗೆ ವಂದಿಸಿ ಹೇಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು. (44)

ರಾಕ್ಷಸ ಪರಿಚಾರಿಕೆಯಿಂದ ಪೀಡೆ ಹೊಂದಿದ ರಾಜಕುಮಾರಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ಲಂಕೆಯ ಉದ್ಯಾನವನದಲ್ಲಿ ಪಾಪದ ಕಾರಣದಿಂದ ಗರುಡ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿಯಾದ ಸರ್ಪರಾಜಕುಮಾರಿಯಂತೆ ಕಂಡನು. (45)

ನಿನ್ನ ವಂಶವನ್ನು ಹೊಗಳಿ ಮತ್ತು ನಿನ್ನ ಮುದ್ರೆಯುಂಗುರ ನೀಡಿ ಜಾನಕಿಯ ದುಃಖವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿದೆನು. ಆನಂತರ ಇಷ್ಟಾರ್ಥ ಸಿದ್ಧಿಪಡೆದ ನಾನು ಹೊರಡಲು ಇಚ್ಛಿಸಿ, ಆಕೆಯ ಗುರುತಿಗೆ ಅನುವಾಗುವ ವಿಚಾರವೊಂದನ್ನು ಹೇಳಲು ಕೇಳಿದೆನು. (46)

ಚಿತ್ರಕೂಟದ ವನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಡುಗಿಹೋದ ಜಯಂತನ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ಚಿರಕಾಲ ರೋಧಿಸಿದ ಜನಕಸುತೆ ನಿನಗೆ ಈ ಚೂಡಾಮಣಿಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದ್ದಾಳೆ. (47)

ಇನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಹೇಳುವುದೇನು?

ಎಲೈ ಸ್ವಾಮಿಯೇ, ನಿನ್ನ ಆಗಮನದ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲೇ ಆಸಕ್ತಿ ಹೊಂದಿದ್ದು ಆ ಒಂದು ನಂಬಿಕೆಯಿಂದಲೇ ಜೀವಸಹಿತ ಇದ್ದು, ಇನ್ನೇನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕೆಂದಿರುವ, ಸೀತಾಮಾತೆಯ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ನಿನ್ನ ಮುದ್ರೆಯುಂಗುರದಿಂದ ತಡೆಹಿಡಿದು, ಇದೀಗ ನಾನು ನಿನ್ನ ಸಮೀಪ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ. (48)

ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣ ಸುಂದರಕಾಂಡದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು

Champuramayanam

Sundarakanda

Then Hanuman of Garuda's speed and increasing stature, rose up from the slope of the Mahendra mountain (to go) in the path of the Charanas, in order to search Sita who was carried away by Ravana. (1)

Then, this (Mahendra) mountain, unable to bear the pressure of the feet set very firmly (on it) for leaping over the ocean, attained a miserable plight which is beyond the scope of words (to describe) in as much as it (the mountain) appeared to be with an out-pour of tears flowing incessantly on account of the multitude of mountain torrents pouring forth their entire volume to be with its lock of braided hair dishevelled by being waved from one side to the other on account of the heaps of clouds spread out (on it) here and there; to be (suffering) with swellings caused (by the pressure) on account of the gathered herds of the alarmed elephants; to be with blood gushing forth on account of its rugged ridges reddened by an abundance of the dust of minerals arisen as a result of the splitting (of the earth) by the ends of the very hard hoofs of the feet of the herds of deer running in fright; to be making loud cries, as it were; on account of the caves made resonant (with roars) by lions awakened just then; to be with their rows of intestines come out on account of the

serpents closely issuing forth from the neighbouring caves; (it seemed to be) with perspiration arisen, on account of the form of buds of the water particles poured out of the multitudes of clouds cleaved by the ends of the branches of the trees moving to and fro; and (it seemed to be) with increasing heavy breath on account of the sky filled with the hissing sound of the wind entering into the hollows of the bamboos cleaven by their felling down on the rocks of the crystalline slopes.

Then the row of trees of the Mahendra forest which by the force resulting from the leaping of Hanuman first followed him and then began to fall down in the midst of the sea one after another with just their tops remaining visible, bore the illusory appearance of a multitude of pegs planted across the sea for marking a line for the future (construction of a) bridge. (2)

To afford rest to (Hanuman) the son of Vayu, the Mainaka mountain with its multitude of lofty peaks piercing into the heaven rose up hurriedly from the sea clearing the rows of waves by the force of the flapping of its wings. (3)

Thereupon, as he (Hanuman) was proceeding further after pushing him down with his chest thinking that there had occurred an impediment to his journey,

Hiranyagarbha (i.e. Mainaka) conciliatingly spoke to him (thus),

O Maruti! I have been sent by the grateful ocean to alleviate the weariness of your journey, Gentle man, be pleased to go after taking rest. (4)

I was formerly protected by your father from the cleaver of the mountains (i.e. Indra). Therefore, I am not your enemy (deprived of wings). Resort to me as your adherent (having wings). (5)

After having honoured him who requested thus, when Hanuman proceeded on his mission -

Beholding Mainaka moving in the sea, he of hundred sacrifices (i.e. Indra) who was with his thunderbolt that had cleared the moving mountains, shook off all his indignation towards him on account of his service to Hanuman. (6)

Then Surasa, the mother of serpents having widely opened her mouth speedily obstructed the movement of Hanuman who was hurrying as before, to Lanka, just as the Vindhya mountain obstructed the course of the Sun, (to whom Aruna was the charioteer).

The feet of Hanuman which rapidly grew very large in order to vanquish Surasa, touched the sea and his head bore the garland of the water-particles slipping away from the series of waves of the celestial river (Mandakini). (7)

Thereafter Hanuman having (first) entered into her belly by contracting his body and then coming out of it, displayed the same feat as that of Vishnu as Thrivikrama. (8)

Once again, that celebrated envoy of Rama, getting angry at the restraint put upon his shadow on the way and becoming vehement like the Narasimha incarnation of Vishnu tore away the body of Simhika with his sharp-edged finger-nails, even as he was going. (9)

Then, with an extremely attenuated body having reached the northern tower-gate of Lanka (and) resting on the Lamba mountain on the shore of the ocean, he became such that his heart was lettered by a series of cords of deep thought "How can the army of the monkeys cross this ocean which puts forth Obstacles? Granting that it crosses, how can it approach this capital of the Rakshasas? Rama (son of Dasharatha) has all his hopes frustrated. I have become such that, my having crossed the ocean has been rendered vain, I do not know whether Janaki is living or not." (Absorbed in such thoughts) Hanuman, being desirous of looking out for the venerable Sita in different places, just wished for the setting of the sun in order that he may move about concealed. Then, when the divine sun entered into the western quarter as if to tell varuna that the time for using the bow of Indra which was deposited with Agastya was fast approaching,

There arose on the summit of the eastern mountain the hare-marked moon, who excites the sentiment of love and who is an axe to (hew down) the Tamala forest of darkness. (10)

At that evening hour, Hanuman the Stage-manager of the new play 'Entering Lanka,' made his appearance (on the stage) for the delight of the gods, after having removed the curtain, viz, the great glory of the enemy. (11)

Then, Hanuman, having conquered the presiding deity of Lanka who had assumed the form of a young woman in order to fight with him and who, having become an obstacle to (his) proceeding on his way, was threatening him much; and being permitted by her who informed him that the destruction of her abode was marked by the insult done by a monkey according to the decree of the lotus-seated Brahma, and searching for Maithili all through Lanka, unobstructed, he came to the palace of the Rakshasa emperor (Ravana).

There the night, with the quarters illuminated by the rays of the lamp in the form of the moon, eagerly showed to Hanuman thus 'This is the city of the emperor of the Rakshasas guarded by the Rakshasa armies; this is his palace with golden towers bearing; up the row of clouds; this is the Pushpaka (vimana) brought away from Kubera.' (12)

Moreover, -

'The sun will have done his duty by causing such assistance to be rendered to the lord of Sita through his son (Sugriva) who is desirous of obtaining immeasurable fame. Thinking thus, as it were, and in order to obtain great glory for himself then, the moon functioned as a lamp on the way of Rama's messenger in Lanka. (13)

Thus moving about, Hanuman, having observed without any obstruction even the women of the harem who were sleeping surrounded by young courtezans in the bed-chamber and who even in their sleep surpassed the lovely form of the heavenly damsels, became frustrated in his hopes there; and having jumped down from the fort-wall, offered obeisance to the tutelary deity of his clan, in his search of Maithili in the Ashoka garden.

Then, wandering here and there in that garden containing many groves of trees consisting mostly of the Naga, Punnaga, Tala, Hintala, Tamala, Krutamala, Sarala, Bakula, Vanjula, Tilaka, Amalaka, Kutaja, Likucha, Kathaka, Kakkola, Ankola, Lavanga, Vikankatha, Kethaki, Kadamba, Udunibara, Kapiththa, Ashvaththa, Kurabaka, Marubaka, Makanda, Kunda, Thinduka, Chandana, Syandana, Champaka, Champeya, Panasa, Vethasa, Palasha, Paala, Rasala, Priyalu, etc., he climbed up a golden Shimshapa tree,

by the cloud-piercing branches of which the expanse of the sky was densely occupied.

He again, having beheld her, reflected thus,

The cool-rayed (moon) may exist at night even without (moon) light; the lord of the day (i.e. the sun) also may appear without Chaya (his wife); (but) it is a wonder that the lord of the Raghus (i.e. Rama) is preserving his life till this day, keeping up a brave heart, although he is without his wife. (14)

While the mid-might was passed somehow by Hanuman thinking in this manner and while the lord of the night (i.e. the moon) also was desiring to resort to the vicinity of the peak of the western mountain, the ten-necked Ravana, who with his eyes reddened by broken sleep and the smiting of Cupid's arrows, (who) showed out a redness and his passion by the (application of) sandal paste and from his desire to see Janaki; and who had the rows of stars of the sky thrown into insignificance by the garland worn on the chest and the glow of the gems of his crown, slowly entered the Ashoka garden.

At his (very) sight, Maithili who was trembling and with her heart burst by (the thought of) a series of unpleasant words relating him to a villain; and, out of confidence in the valour of her dear husband, spoke to him placing a Darbha (grass straw) between him and herself. - "Oh Ravana, is not Brahma, who is

intent on establishing all virtuous practices, the preceptor of your family? Surely, casting even an amorous glance on the other's wife puts to shame all those born in the family. If, like a favourable wind that carries to the shore a ship its way, you should take me to the vicinity of Panchavati, then my husband will surely take pity on you; even (Yama) the lord of life will be merciful to you. You will also be the recipient of the friendship of the invincible son of Dhasharatha. Otherwise, who else but yourself would be interested to clean with the stream of blood gushing from his own heart, the arrow of my husband, the tip of which is miry with dense marrow sticking to it since the time of the destruction of the Rakshasas headed by Khara? Or, if, there should be misconduct on your part who can prevent the Chataka birds in the form of Lakshmana's arrows thirsty due to the drought in the form of the absence of war since the battle at Janasthana, from feasting on water in the form of blood?

Having heard thus the disrespectful words of Janaka's daughter, Ravana, turning his face aside with anger, (and) having ordered, addressing the guarding demonesses staying around Sita, with the words "Ye ladies! employing all the four expedients, do make her obedient to me. If she should not be favourable, bring the wretch to the kitchen for my breakfast," he entered into the harem as the end of the night drew

near. Then, with the lotus in the form of her heart closed by the setting in of the night in the form of fierce looks and abusive words of the demonesses, putting on the state of a female deer surrounded by multitude of tigers, Janaka's daughter who was like a celestial nymph come down to the earth by the force of a curse, reflected thus

Is it that my husband has not known me as being here, by Jatayu, who (alone) surely knew this news, having died! (15)

Or, could it be that an indifference has come upon Rama his disposition being changed by the trickeries of the demons! Or,

That evil-minded fellow (Ravana) took away not only me but also Rama's compassion which was innately present (in him). If it were not so, would that unrivalled hero of the world, so fond of those who have sought his protection, remain quiet? (16)

Having thus mourned and thinking continuously, she swooned on account of great sorrow.

Thrijata, having covertly warded off the Rakshasa women who were threatening the Chasty Sita told her the dream dreamt by her which would mean festivity to the world of gods and inauspicious to the demons. (17)

Moreover,

Thrijata became a supporting branch to the creeper namely Sita who, on account of the absence of the tree of contiguous support namely Rama, was fallowing since long having fallen down to the earth and was being hurt by the mouths of white ants in the form of the words of the Rakshasa women. (18)

Then, while Maithili was thinking of giving up her life (by committing suicide), Maruti, entertaining the consideration that the helpless lady (Sita) should not be neglected as she had not departed from the right course, came near her. Then,

In order to win Sita's confidence, he gently sprinkled drops of honey in the form of Rama's praise as concerning his family and which were medicines that would heal the wounds within her ears which had been rent by the thunderbolt in the form of the words of Ravana. (19)

Then Janaka's daughter cast her looks on all sides and on noticing a monkey on that tree feared in her mind with the thought that it was a bad omen; praying for the welfare of her husband and Lakshmana and having considered how there could be any dream at all in the case of her to whom it was hard even to get sleep, she shuddered with fear at Maruti, with the impression that it was the demon (Ravana) come there under disguise. And Anjaneya having come down (from that tree) spoke to her, with

hands folded in obeisance, in order to make Sita repose confidence in him, -

"O noble lady, do not think of me as anyone other than the messenger of the best among the Raghus (i.e. Rama) who is distressed by your separation which has had a severe effect (on him). (20)

O Maithili, the son of the king of the Kosalas (i.e. Rama) whose mind set out along with you and whose state is similar to the Chakravaka bird at night, informs you of his welfare through me. (21)

And

Lakshmana offers his reverential salutation to you with (a bow of) his head. And the lord of the monkeys (i.e. Sugriva) also enquires about your welfare." (22)

Then being asked by her who was rid of fear on account of the confidence arisen by having been thus told, Hanuman, after relating to her the cause of Valin's death and Sugriva's friendship (with Rama), handed over to her the ring which, like the mind of Valmiki, was with the auspicious name of Rama present continuously.

Verily, the day of the marriage of Sita on this earth did not at all attain even a hundredth of the status of that delightful day of (Sita's) beholding Rama's ring which was her by Hanuman. (23)

Then Sita with limitless joy spoke to him thus - "O magnanimous one! by Vibhishana's daughter named Anala, who was sent to me by her mother, it was announced that death of this evil-minded (Ravana) was drawing near. And that person of ignoble conduct will not deliver me to my lord except by the fourth expedient. Certainly I too won't be able to bear my miserable life for more than a month." Having heard this, Maruti, said "O noble lady! do not fear. Rapidly crossing the ocean carrying you (on my back), I will reach the lotus feet of Rama. Consider me not as incapable (of this),"

Then the daughter of king Janaka spoke with delight to him thus "What (task) is impossible to you who have crossed the ocean by means of (bare) feet? But, O best of monkeys, your way will surely be full of danger if you should go with me. (24)

Moreover,

With the fire of my chastity, I could myself reduce him (i.e. Ravana) to ashes; (but) then, surely, there won't be any feast, worthy of it, to the arrow of Rama; further, the moon in the form of the glory of him (i.e. Rama) will be of fading splendour. Therefore, to me it is preferable to go only when Rama has punished Ravana. (25)

Thus told, Hanuman spoke again to humble Sita thus,

"O daughter of the king of Mithila, the restoration by a Shakhamruga (i.e. a monkey) of you who had been defrauded by a Mayamruga (an illusory deer) is not proper. And if this matter should spread in this world, what should happen to the widespread fame of Rama's bow? (26)

"Why say much! The subject has thus been (well) considered (by you). Only that which is befitting to the wife of Rama has been decided upon. Only that which is consistent with such noble conduct (as yours) has been expressed. Only that which is fitting as a punishment to Ravana's offence has been endorsed. Only that which is in accordance with the conduct of a lady born in a noble family has been said. Only that which is worthy of issuing forth as the speech of a kshatriya lady has been mentioned." Having thus praised her many times, (he again said-) "O Janaki, know that Rama and Lakshmana have practically come to this Lanka. Permit me to set out; and let some taken of recognitions known to Rama before, be given."

She, however, heaving a long sigh and recollecting said "Formerly, in the Chitrakuta forest which, with the beauty of its very young trees, was reducing the splendour of the Nandanavana, Rama stored at the crow named Dharadhara who had caused a wound with his sharp nail-ends in the neighbourhood of my

breasts, when my lap was being used as a pillow by Rama.

"That hero (Rama) discharged the Brahmasthra in the form of the Kusha grass at that crow which was Indra's son; but out of compassion, that Chirajivi (1. crow, 2. long lived one) was deprived of one eye and bore a name एकदृष्टि (single eyed) which became its characteristic name. (27)

And she became doubly miserable by the memory of past events; having taken out this another token of recognition fastened to her hair.

The slender-bodies (Sita) gave to the best of the monkeys that crest-jewel which bore the state of the fire of anger pressed together through fear of the ten headed Ravana. He (Hanuman), having received it respectfully, set out, his arm resembling a cobra with a gem in its mouth. (28)

Then with his object accomplished, Hanuman, having set out, devastated the Ashokavana in order to make Ravana know of his arrival.

Then, having killed together with Jambumalin the son of Prahasta, the servants who were as fierce as Yama's servants and sent hurriedly by Ravana enraged at the destruction of the pleasure-garden reported (to him) by the numerous demon-guards (watching the garden), when Hanuman went up the tower-gate; Ravana, being once again informed of the destruction

of numerous demons, sent his five ministers among whom Prahasana was the foremost and who were as valiant as lions, (instructing them) thus, 'Capture the monkey alive.' Then, in order to overcome Hanuman who, having killed all those five there with the help of the bolting bar of the gate, was proclaiming frequently that he was the messenger of Rama, the emperor of all the Rakshasas (i.e. Ravana) sent prince Aksha who was before him.

While the Rakshasas were looking with eyes wide open, Hanuman having in a moment accomplished the business of the destruction (of Aksha) in the battlefield and having burnt the palace tower with the fire that emanated from the pillars pulled out, once again resorted to the arch-gate. And the twenty eyes of the demon-king, who had become angry on hearing this news also, were directed simultaneously towards his son Indrajith, in order (to ask him to go) to war.

'Who is there in the region of gods, in the sky, or on the surface of the earth, that is able (even) to behold you engaged in fighting?' with such flattering words praising Meghanada (i.e. Indrajith), the lord of the Rakshasas sent him saying 'Fetch the monkey here.'

(29)

Then, the son of the ten-headed Ravana who was enraged at the destruction of the chiefs of the Rakshasa force, considering the uselessness of the

various weapons, bound Hanuman, who had gained association with the goddess of victory, with the Brahmasthra. (And) with hempen coards, the flesh-eaters (i.e. the Rakshasas) bound him who was with a body rendered powerless by the divine missile.

Thereafter, the son of the lord of the night wandering Rakshasas, noticing the power of the divine missile which had disappeared not brooking the operation of any other (means of binding), took Hanuman to his father.

- who was like the fruition of the sins of the worlds, that had assumed a personal form in order to obstruct the path leading to beatitude; and who was darkness which had been consecrated (as an emperor) having subdued at will the brightness of the sun, the moon and the fire by the power of penances. (30)

That Ravana (lit. lord of the flesh-eaters) also was struck with wonder in his heart on beholding the monkey who was the son of wind; he felt that Nandishvara, who had flung a curse on him for the offence of shaking the Kailasa mountain, had come in person. (31)

Then Maruthi, to whom various questions were put, replied to Ravana. "I am the messenger of his majesty Rama, who is the ornament of the Suryavamsha; who is a strict adherent to truth; who was ardently taken to forest-life in obedience to his father's command;

whose arrows were like the annihilatory fire to the heap of the husk in the form of the force of Rakshasas headed by Khara angry at the disfiguring met with by Shurpanakha who was smitten with love (lit. Cupid); who secured the friendship of Sugriva while searching his wife who was stolen away when (he was) engaged in killing the illusory deer; who uprooted the thorn viz., Valin; who was instrumental in removing the pride of arms of the sage Jamadagnya (i.e. Parashurama) who was like wild-fire to the bamboo groves in the form of kshatriyas of a wicked behaviour, I am one of the many monkeys sent by Sugriva (son of the Sun) in different directions to find out the way to reach Sita; I have speedily crossed the ocean and, having bowed down to the virtuous wife of Rama at the skirts of the pleasure garden of your city, being (now) desirous of starting (on my return journey), in order to announce my arrival (here to you), I destroyed the numerous trees of the Ashokavana; and it is only with a curiosity to see you, that I have come near you undergoing the binding down with cob-webs by the Rakshasas.

Although you are intent on union with the wives of others, O ignoble one! do not approach (covet) the wife of (Rama) the chief of the Ikshvakus; does the serpent ever be with a palate longing for the air exhaled by Garuda (Vinatha's son), just because, he lives on air? (32)

Why say much?

What other armour can there be to you except the armour of bowing to Rama's arrow whose assiduosity has been tested on the illusory deer, the stage-manager of the drama of war, and on the monkey (Valin) whose tail was hostile to you?" (33)

Having heard this, the lord of the flesh-eaters (Ravana) became angry (and) ordered (his) servants with the words "Take out his life". Then, Vibhishana, who was a pious minded since his birth, prevented him on the authority of the words - "An envoy shall not be slain" (found) in treaties (of political Morals). (34)

Ravana too accepting the statement of Vibhishana, ordered the Rakshasas thus "The tail is the most precious among the limbs of monkeys. Having set fire to it wrapt in cotton cloth, take him round the city loudly announcing declaration relating to him in every public square." While they were doing so: -

Janaki, having heard this news given out in details proudly by the bevy of Rakshasa women guarding her, became troubled in mind and, having adored Fire, prayed to him with palms folded reverentially, saying "Be cool to Hanuman."

"Let me not become the fuel for an instant to the fierce fire of the penance of Rama's wife" thus considering, the (god of) fire, developing a coolness,

regained jeweled lamp at the very end of the tail of Hanuman. (35)

Then Hanuman (said to himself) - "I did not see this city well during the night. Therefore, I will now observe the entire city with fire as witness," and killed the whole host of Rakshasas with the already acquainted bolting bar.

Then, while Lanka was burning, -

Ravana's city, enveloped by (that) fire, was filled with the heavy words of mourning of the citizens as "O father! Oh mother! Oh son! Oh companion! Oh grandson! Oh dear friend! Where are you? Alas! I am lost," (36)

That deed which the Rakshasa groups did in vain of battle at the behest of Indrajit, they may not be able to do (again) although united with the Rakshasa king himself. Fire also, though united with Vayu, the father of Hanuman, can not be so efficient in the act of burning, as (when) he burnt Lanka being employed by Hanuman. (37)

What is the use of prolixity of speech now? That messenger of Rama (lit. Kakustha's descendant), having come to the city of Lanka which was protected by the arms of Ravana, made it easy to enter for the messenger of Death. (38)

After learning from the report of the Charanas that Rama's wife was unhurt even when Lanka was in flames, Hanuman, having bowed down to her with joy, obtained her permission for his return, ascended the Arishta mountain, crossed the ocean quickly without any obstruction reached the Mahendra mountain and then made the chiefs of the monkey hosts fulfilled of their desires. (39)

Then having duly honoured the leaders of the army, Maruti narrated all his deeds, having been asked by them. Thereupon, the army of the monkey was delighted at the words of Hanuman; (and) being followed by the chieftains, running, each (monkey) competing with the other, as if desirous of observing separately in Rama and Sugriva the joy produced by his (i.e. Hanuman's) sight (or at his having seen Sita), enjoyed on the way the delights of drink, devastating, with Hanuman's permission, the Madhuvana, watched over by Dadhimukha.

Then that Dadhimukha, who was enraged, spoke with folded palms to Angada who was as lofty as a big mountain thus, 'May you soon prevent these monkeys who are bees in drinking honey.' (40)

And he said to him -

"O Dadhimukha, when this hero (Hanuman), by whom was brought to me the news which is like honey to the ears that Maithili was seen in the heart

of Ravana's city, commands thus, who can prohibit (it)? Let the army of the monkeys drink honey to its heart's content." (41)

Then Sugriva, who was filled with the excessive joy caused by (the news of) having found out Janaki which was inferred by the destructions of the Madhuvana made known (to him) by the words of Dadhimukha who had come with fear, experienced there-by a change over his body which meant the fulfillment of the object of Dadhimukha's arrival.

There appeared nearby the army of monkeys swollen with the eagerness that each should be ahead of the other after ascending and coming down the hill (on the way), reaching the forests, tasting various fruits, demonstrating (feats of) leaping, producing with (their) mouths the sounds of musical instruments, indecently embracing the trees out of lasciviousness and shaking their long tails. (42)

Being eagerly gazed at by the pair of Laksmana's eyes reddened by the absence of sleep, Hanuman, folding the crest-jewel in his hand, bowed down to the pair of the lotus feet of Rama, the elder brother of Bharatha, (43)

Then Hanuman, on being asked by Rama who was with joy arisen at the presence of the crest-gem which had been brought, said after bowing down to him - (44)

"At the skirts of the garden of the city of Lanka, I beheld Sita being teased by numerous Rakshasa women, like a serpent-princess imprisoned in the world of Garuda on account of some sin. (45)

"Having dispelled the grief of your queen by praising your family and by presenting your signet-ring, and wishing to start back, my purpose being accomplished, I begged her for some information in the form of a token of recognition. (46)

(Then) this crest-jewel was sent to you by king Janaka's daughter who was weeping for a long time, after giving out as a token of recognition an account of the event that had occurred in the forest, relating to (the crow) Jayantha who was afraid of the Brahmastra. (47)

Why say much?

"O lord! having sealed with your signet-ring her life which was desirous of departing and which is (now) preserved only by the hope (of obtaining you), I have come back to you." (48)

The end of Sundara Kanda of Champu Ramayana

ವ್ಯಾಕರಣಾಂಶಗಳು

ಶ್ಲೋ. ೧ : ಸೀತಾಂ ವಿಚೇತುಂ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಲು; ಖಗೇಂದ್ರವೇಗಃ - ಗರುಡನಷ್ಟು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವೇಗವುಳ್ಳ; ಪ್ರಸ್ಥಾತ್ - ಸಾನು ಪ್ರದೇಶದಿಂದ (ಶಿಖರದಿಂದ); (ಸ್ತು: ಪ್ರಸ್ಥ: ಸಾನುರಸ್ತ್ರಿಯಾಮ್ - ಅಮರಕೋಶ), ಉದಸ್ಥಾತ್ - ಮೇಲಕ್ಕೇದ್ದನ್ನು (ನಿಂತನ್ನು); ಖಗೇಂದ್ರವೇಗಃ - ಖೇ ಗಚ್ಛತೀತಿ ಖಗಃ; ಖಗಾನ್ ಇಂದ್ರಃ ಖಗೇಂದ್ರಃ। ಖಗೇಂದ್ರಸ್ಯ ವೇಗ ಇವ ವೇಗಃ ಯಸ್ಯ ಸಃ। ಉದಸ್ಥಾತ್ - ಷ್ಟಾ ಗತಿ ನಿವೃತ್ತೌ - ಲುಙ್ ಲಕಾರಃ, ಪ್ರ.ಪು., ಏ.ವ.; ಉದನ್ವತಃ - ಸಮುದ್ರದ (ಉದನ್ವಾನುದಧಿಃ ಸಿನ್ಧುಃ - ಅಮರಕೋಶ), ಕುಂಜರಃ - ಅನಂ ಅಭಜತ - (ಹೊಂದಿತು) ಅನುಭವಿಸಿತು; ಅಭಜತ - ಆತ್ಮನೇಪದಂ ಲಙ್, ಪ್ರ.ಪು., ಏ.ವ.।

ಶ್ಲೋ. ೨ : ಮಹೇಂದ್ರಗಹನಕ್ಷೋಣೀರುಹಾಣಾಂ ತತಿಃ-ಮಹೇಂದ್ರಗಹನಃ - ಮಹೇಂದ್ರ ಪರ್ವತದ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ (ಬ್ರಹ್ಮರಣ್ಯದಲ್ಲಿ); ಕ್ಷೋಣೀರುಹಾಣಾಂ - ಮರಗಳ (ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ); ತತಿಃ - ಸಾಲು; ಮಾರುತಿಃ - ಮರುತಸ್ಯ ಅಪತ್ಯಂ ಪುಮಾನ್। ಕೃತ್ವಾ - ಕೃ ಧಾತುವಿನ ಭೂತಕ್ಕಿಂದಂತ ಅವ್ಯಯರೂಪ; ಮಧ್ಯೇವಾರಿನಿಧಿ - ವಾರೀಣಾಂ ನಿಧಿಃ ವಾರಿನಿಧಿಃ, ವಾರಿನಿಧಿಃ ಮಧ್ಯೇ = ಮಧ್ಯೇವಾರಿನಿಧಿ (ಅವ್ಯಯಿಭಾವ ಸಮಾಸಃ), ದಧೌ - ಧೃಙ್ ಧಾರಣೆ - ಲಿಟ್ ಲಕಾರಃ, ಪ್ರ.ಪು., ಏ.ವ.।

ಶ್ಲೋ. ೩ : ಉದಜೃಂಭತ - ಮೇಲೆದ್ದಿತು (ಲಙ್ ಲಕಾರಃ, ಪ್ರ.ಪು., ಏ.ವ.); ಪ್ರತ್ಯುಹಃ - ಅಡ್ಡಿ; ಹಿರಣ್ಯನಾಭಃ - ಮೈನಾಕವು ಸಾನ್ತವಯನ್ - ವರ್ತಮಾನಕೃದಂತರೂಪಂ। ಪಾತಯಿತ್ವಾ - ಭೂತಕೃದಂತ ಅವ್ಯಯರೂಪಂ (ತ್ವಾನ್ತಾವ್ಯಯಮ್)

ಶ್ಲೋ. ೪ : ವಿಶ್ರಮ್ಯ - ಭೂತಕೃದಂತಾವ್ಯಯಮ್। ಗಮ್ಯತಾಂ ಆ.ಪ. - ಲೋಟ್ ಲಕಾರಃ ಪ್ರ.ಪು., ಏ.ವ.।

ಶ್ಲೋ. ೫ : ಭಜ-ಲೋಟ್ ಲಕಾರಃ ಮ.ಪು., ಏ.ವ., ಪರಸ್ಮೈಃ। ವಿಗತಪಕ್ಷಃ - ವಿಗತಃ ಪಕ್ಷಃ ಯಸ್ಯ ಸಃ। ಸಪಕ್ಷಃ - ಪಕ್ಷಾಭ್ಯಾಂ ಸಹ ವರ್ತತ ಇತಿ ಸಪಕ್ಷಃ।

ಶ್ಲೋ. ೬ : ಅಪೇತಮನ್ಯುಃ - ಕೋಪವನ್ನು ತೃಪ್ಪಿಸಿದವನು; ಅವಲೋಕಯ - ನೋಡಿ,

ಲ್ಯಬಂತಾವ್ಯಯಮ್; ವಲಮಾನ - ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವ; ಆಸೀತ್ - ಲಙ್ ಲಕಾರ:, ಪ್ರ.ಪು., ಎ.ವ., ಪರಸ್ಮೈ. | ಅರುಣಸಾರಥಿ: - (ಅರುಣ ಎವ ಸಾರಥಿ: ಯಸ್ಯ ತಸ್ಯ) ಸೂರ್ಯನ.

ಶ್ಲೋ. ೭ : ಪವಮಾನಸೂನೋ: - (ಪವಮಾನಸ್ಯ ಸೂನು: ತಸ್ಯ) ಅಂಜನೇಯನ; ಉತ್ತಮಾಜ್ಞಂ - ಡಲಿ (ಉತ್ತಮಾಜ್ಞಂ ಶಿರ: ಶೀರ್ಷ-ಅಮರಕೋಶ:); ವಿಜೇತುಂ - ತುಮುನ್ನಂತಾವ್ಯಯಮ್ |

ಶ್ಲೋ. ೮ : ಚಕ್ರಪಾಣಿ: - ಚಕ್ರಂ ಪಾಣೌ ಯಸ್ಯ ಸ: ಚಕ್ರಪಾಣಿ: (ವ್ಯಧಿಕರಣ ಬಹುಬ್ರಿಹಿ:) ತಸ್ಯ | ವಿನಿಷ್ಕ್ರಮ್ಯ - (ಹೊರಬಿಡು) ಭೂತಕೃದಂತಾವ್ಯಯಮ್ | ಚಕ್ರೇ - ಲಿಟ್ ಲಕಾರ:, ಪ್ರ.ಪು., ಎ.ವ., ಆತ್ಮನೇಪದಮ್ |

ಶ್ಲೋ. ೯ : ನೃಸಿಂಹರಂಹ: - ನೃಸಿಂಹಸ್ಯ ರಂಹ: (ವೇಗ) ಇವ ರಂಹ: ಯಸ್ಯ ಸ:, ಪಥಿ - ನಕಾರಾಂತ ಪುಲ್ಲಿಙ್ಗ ಶಬ್ದ: | ಅವಜಿಗಮಿಷು: - ಹುಡುಕಲಿಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನಾದ (ತಿಳಿಯಲಿಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ) ಅವಗಂತುಂ - ಇಚ್ಛು: |

ಶ್ಲೋ. ೧೧ : ಭೂಯಸಾ - ಅತಿಯಾಗಿ (ಅವ್ಯಯ); ನಿರ್ಜಿತ್ಯ - ಸೋಲಿಸಿ (ಭೂತಕೃದಂತ ಅವ್ಯಯ); ವಲಯಂ - ವಿನಾಶ; ವಿಚಿನ್ವನ್ - ಹುಡುಕುತ್ತ; ನೈರ್ಕ್ರತಚಕ್ರವರ್ತಿನ: - ರಾಕ್ಷಸಸಾರ್ವಭೌಮ; ಆಸಸಾದ - ಲಿಟ್ ಲಕಾರ:, ಪ್ರ.ಪು., ಎ.ವ., ಪರಸ್ಮೈಪದಮ್ |

ಶ್ಲೋ. ೧೨ : ಅಭ್ರಾವಲಿಂ - ಮೋಡದ ಸಾಲು (ಮಾಲೆ), (ಅಭ್ರಂ ಮೇಘೋ ವಾರಿವಾಹ: - ಅಮರಕೋಶ:), ಅದರ್ಶಯತ್ - ತೋರಿಸಿತು (ಪ್ರೇರಣಾರ್ಥ); ಆಶಾ - ದಿಕ್ಕು.

ಶ್ಲೋ. ೧೩ : ನ ವಿಧ್ಯತೇ ಸ್ವಪ್ನ: ಯೇಷಾಂ ತೇ - ಅಸ್ವಪ್ನಾ: | ಅಸ್ವಪ್ನೇಷಾಂ ಸುಂದರ್ಯ: ಅಸ್ವಪ್ನಸುಂದರ್ಯ: ಅಸ್ವಪ್ನಸುಂದರೀಣಾಂ ಮುಢಾ: ಅಸ್ವಪ್ನಸುಂದರೀಮುಢಾ ತಾಂ | ಆದಿತ್ಯಾಕ್ರಭವೋಽಸ್ವಪ್ನಾ: - ಅಮರಕೋಶ: | ಶುಢ್ಧಾಂತಶ್ವಾವರೋಧಶ್ಚ - ಅಮರಕೋಶ: | ಅನ್ವೇಷುಂ - ಹುಡುಕಲು (ತುಮುನ್ನಂತಾವ್ಯಯಮ್).

ಶ್ಲೋ. ೧೪ : ಪರಿಗೃಹಾ - ಹೊಂದಿ ಭೂತಕೃದಂತಾವ್ಯಯಮ್ - ಲ್ಯಬಂತಾವ್ಯಯಮ್ | ನಿಶಾ ನಿಶೀಥಿನಿ ರಾತ್ರಿ: ತ್ರಿಯಾಮಾ ಕ್ಷಣದಾ ಕ್ಷಪಾ - ಅಮರಕೋಶ: |

ಕಲುಷೀಕೃತಾಕ್ಷ: - ಕೆಂಪಡೆಯುವ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ; (ಕಲುಷೀಕೃತಾನಿ ಅಕ್ಷಿಣಿ
ಯಸ್ಯ ಸ:|), ಶನೈ: ಶನೈ: - ನಿಧಾನವಾಗಿ (ಅವ್ಯಯ); ನಕ್ಷತ್ರಮಾಲಾ - 27
ಮುತ್ತುಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಮಾಲೆ; ಸೈವ ನಕ್ಷತ್ರಮಾಲಾಸ್ಯಾತ್ಸಪ್ತವಿಂಶತಿ
ಮೌಕ್ತಿಕೈ:| - ಅಮರಕೋಶ:|

ಶ್ಲೋ. 15 : ಕ್ರವ್ಯಾದ - ರಾಕ್ಷಸ; ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಸ್ಯ - ಕುಕುತ್ಸ್ಥಸ್ಯ ಗೋತ್ರಾಪತ್ಯಂ
ಪುಮಾನ್ ತಸ್ಯ|

ಶ್ಲೋ. 16 : ಭವೇತ್ - ವಿಧಿಲಿಙ್ ಲಕಾರ:, ಪ್ರ.ಪು., ಎ.ವ.| ತೃಣಿ -
ಸುಮ್ಮನೆ (ಅವ್ಯಯ); ಅಗಮತ್ - ಲುಙ್ ಲಕಾರ:, ಪ್ರ.ಪು., ಎ.ವ.|

ಶ್ಲೋ. 17 : ಜಗಾದ - ಲಿಡ್ ಲಕಾರ:, ಪ್ರ.ಪು., ಎ.ವ.|

ಶ್ಲೋ. 18 : ಉಪೇತ್ಯ - ಸೇರಿ (ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು-ಭೂತಕ್ಕೈದಂತೆ ಅವ್ಯಯ);
ಅಭೂತ್ - ಲುಙ್ ಲಕಾರ:, ಪ್ರ.ಪು., ಎ.ವ.|

ಸಮಂತಾತ್ - ಸುತ್ತಲೂ (ಅವ್ಯಯ); ಉದ್ದೀಕ್ಷ್ಯ - ನೋಡಿ (ಭೂತಕೃದಂತ ಅವ್ಯಯ),
ಆಪ್ನುಯಾತ್ - ವಿಧಿಲಿಙ್ ಲಕಾರ:, ಪ್ರ.ಪು., ಎ.ವ.| ಮಾರುತಪುತ್ರಾತ್ ತತ್ರಾಸ -
ಅಂಜನೇಯನಿಂದಾಗಿ ಹೆದರಿದಳು; 'ಭೀತ್ರಾರ್ಥಾನಾಂ ಭಯಹೇತು:' - ಎಂಬ
ನಿಯಮದಂತೆ, ಪಂಚಮೀ ವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿದೆ; ಆಜ್ಞಾನೇಯ: - ಅಜ್ಞಾನಾಃ ಅಪತ್ಯಂ
ಪುಮಾನ್| (ಹನುಮಂತ).

ಶ್ಲೋ. 20 : ಮಾ ಸ್ಮ ಮನ್ಯಥಾ:| 'ಮಾಙಿ ಲುಙ್' ಮತ್ತು 'ನ ಮಾಙ್ ಯೋ'
ಎಂಬ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಮನ್ಯಥಾ: ಲುಙ್ ಲಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಅಡಾಗಮ ವನ್ನು
ಹೊಂದಿಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋ. 21 : ವಿಭಾವರೀ - ರಾತ್ರಿ; ವಿಭಾವರೀತಮಸ್ವಿನ್ಯೌ ರಜನೀ ಯಾಮಿನೀ
ತಮೀ| - ಅಮರಕೋಶ:|

ಶ್ಲೋ. 22 : ಅಪೃಚ್ಛತ್ - ಕೇಳಿದನು ಪ್ರಚ್ಛ ಧಾತುವಿನ ಲಙ್ ಲಕಾರ:, ಪ್ರ.ಪು.,
ಎ.ವ.| ಸೌಮಿತ್ರಿ: ಸುಮಿತ್ರಾಃ ಅಪತ್ಯಂ ಪುಮಾನ್|

ಶ್ಲೋ. ೨೩ : भेजे - लिट् लकारः, प्र.पु., ए.व.। जनकात्मजायाः
- आत्मनि जाताः आत्मजाः; जनकस्य आत्मजा जनकात्मजा तस्याः।

नियतं - निश्चयವಾಗಿ (ಅವ್ಯಯ); शक्नुयां - विधिलिङ् लकारः,
उ.पु., ए.व.। धारयितुं - तुमुन्नन्ताव्ययम्। मा भैषीः - ಹೆದರದಿರು;
माङि लुङ् ಮತ್ತು न माङ् योगे ಎಂಬ ನಿಯಮಗಳಿಂದಾಗಿ ಕ್ರಿಯಾಪದವು;
लुङ् ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅಡಾಗಮ ಎಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋ. ೨೪ : कुर्याम् - विधिलिङ् लकारः, उ.पु., ए.व.। दाशरथेः
- (दशरथस्य अपत्यं पुमान्, दाशरथिः तस्य) ರಾಮನ ಭವೇತ್ -
विधिलिङ् लकारः, प्र.पु., ए.व.।

ಶ್ಲೋ. ೨೫ : वासविवायसे - ಕಾಗೆರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಇಂದ್ರಪುತ್ರನನ್ನು; (वासवस्य
अपत्यं पुमान् वासविः; वासविश्चसौ वायसश्च।) चिरजीवी - ಕಾಗೆ;
चिरजीवी चैकदृष्टिर्मौकुलिः पिकवर्धनः - अमरकोशः।

ಶ್ಲೋ. ೨೬ : आदाय-भूतकृदन्ताव्ययम्। प्रतस्थे-स्था ಧಾತುವು ಪರಸ್ಪೃಪದಿ
ಯಾದರೂ, 'समवप्रविभ्यस्थः' ಎಂಬ ನಿಯಮ ರೀತ್ಯಾ, ಆತ್ಮನೇ ಪದದ
ಆಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

ಶ್ಲೋ. ೨೭ : अनिमिषभुवने - ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ; न विद्यन्ते निमेषाणि येषां
ते - अनिमिषाः (देवाः) अनिमिषाणां भुवनं अनिमिषभुवनं तस्मिन्।
वीक्षितुं - ನೋಡಲು (ತುಮುನ್ನಂತಾವ್ಯಯಮ್).

ಶ್ಲೋ. ೨೮ : कलत्रं- ಪತ್ನಿಯನ್ನು (ಕಲತ್ರ ಶಬ್ದವು ನಪುಂಸಕಲಿಂಗ),
स्पृह्यालुतालुः - (ಕುಡಿಯಬೇಕೆಂಬ) ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಚಾಚಿದ ನಾಲಿಗೆಯುಳ್ಳ
ವನಾಗಿ (स्पृहावत् तालु यस्य सः।)

ಶ್ಲೋ. ೨೯ : सप्तार्चिः - ಅಗ್ನಿಯು, (सप्त अर्चीषि यस्य सः।)

विवक्षितुं - ಹೇಳಲು (ತುಮುನ್ನಂತಾವ್ಯಯಮ್).

झटिति - ಶೀಘ್ರವಾಗಿ (ಅವ್ಯಯ).

यथेच्छम् (इच्छासदृशं) - ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ; तपनतनयः - ಸೂರ್ಯ (ತಪನ) ಪುತ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು.

आरुह्य - ಹತ್ತಿ; अवरुह्य - ಇಳಿದು (ಎರಡು ಪದಗಳೂ ಭೂತಕೃದಂತ ಅವ್ಯಯ); प्लुतमारचय्य - ನೆಗೆಯುತ್ತ (ಕುಪ್ಪಳಿಸುತ್ತ); कपीनां चमूः ಕಪಿಗಳ ಸೇನೆಯು.

श्लो. ४५ : आलोकयं - ಕಂಡೆನು, लङ् लकारः, उ.पु., ए.व.।

श्लो. ४६ : व्यपनीय - ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ (ಭೂತಕೃದಂತಾವ್ಯಯ), प्रस्थातुकामः ಹೊರಡಲಿಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ (ತುಂ ಕಾಮಮನಸೋರಪಿ ಎಂಬ ನಿಯಮ ರೀತ್ಯಾ ಅನುಸ್ವಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಬಂದಿದೆ).

श्लो. ४८ : प्रतिष्ठासून् (प्रस्थातुं+इच्छून्) - ಹೊರಡಲಿಚ್ಛೆಯುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣವನ್ನು; मुद्रयित्वा - ತಡೆಹಿಡಿದು; प्रपन्नः - ಬಂದಿದ್ದೇನೆ.

Scheme of Examination

	Marks
1. Multiple choice questions	$10 \times 1 = 10$
2. Essay type questions (2 of 3)	$2 \times 10 = 20$
3. Translation and explanation of shlokas (2 of 4)	$2 \times 5 = 10$
4. Translation of prose passage (1 of 2)	$1 \times 6 = 6$
5. Annotations (3 of 5)	$3 \times 4 = 12$
6. Short Notes (2 of 4)	$2 \times 6 = 12$
7. Comprehension Passage in Sanskrit	$5 \times 2 = 10$
	<hr/>
Total	80
I.A.	20